

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

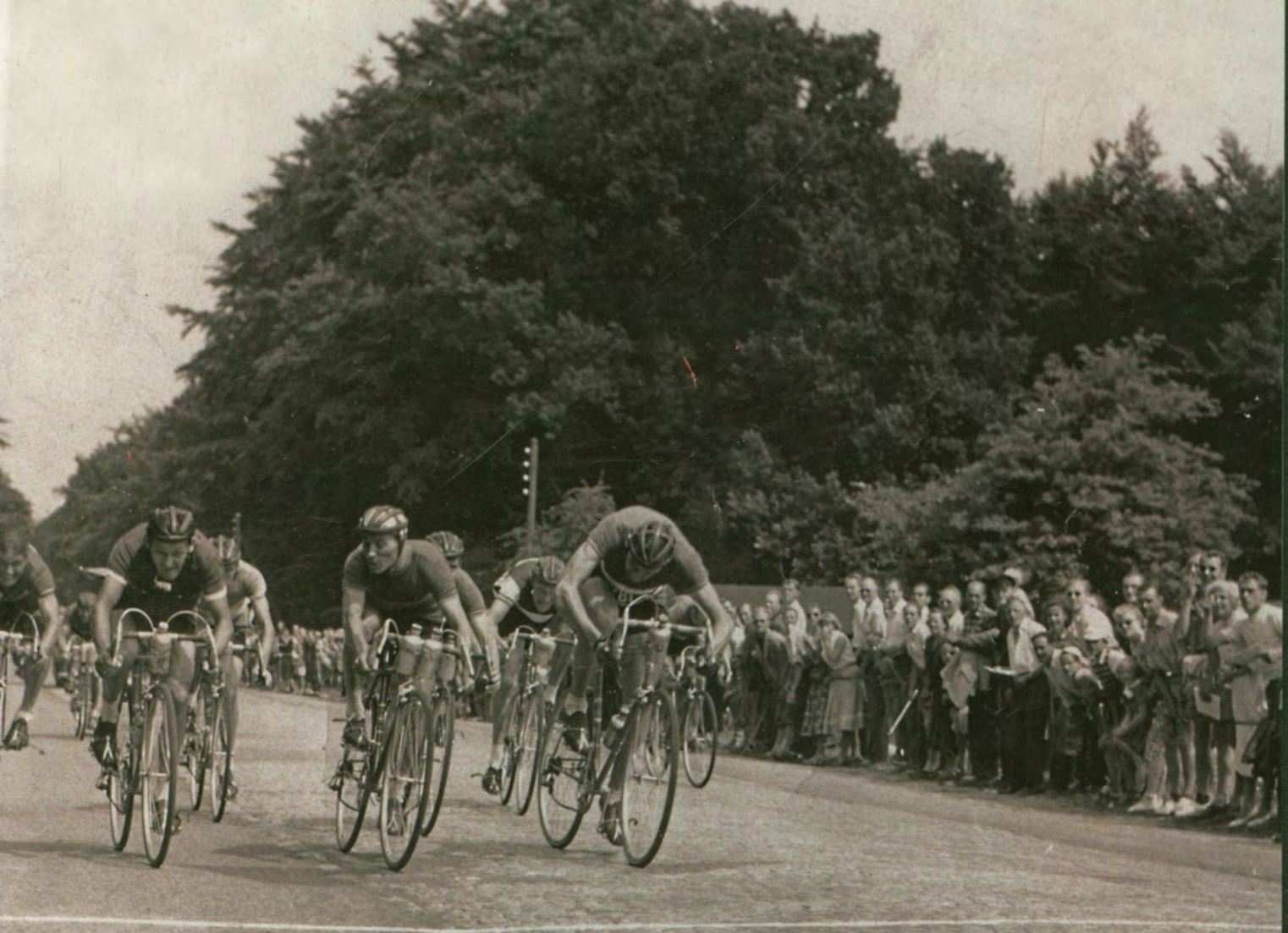
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lyngby-Bogen
2016

Lyngby-Bogen 2016

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

2016

Indholdsfortegnelse

<i>Aage Hoffmann:</i> Lyngby Cycle Club 1919-1975	3
<i>Michael Krogsgaard:</i> Georg Jensen 150 år	74
<i>Bent Aaby og Niels Riis:</i> Lyngby Åmose. Natur og kultur gennem 6000 år	119
<i>Jeppe Tønsberg:</i> Lyngbys historiske græsplæne	151
Navneregister	187

LYNGBY-BOGEN 2016

Lyngby-Bogen redigeres af arkivar cand.mag. Lise Skjøt-Pedersen
og udgives af Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune
Papiret er 150 g Profisilk
Sat og trykt hos Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing
i 1700 eksemplarer
Ekspedition: Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, Lyngby Hovedgade 2,
2800 Kongens Lyngby, telefon 4588 4383,
e-mail: stadsarkivet@ltk.dk
ISBN: 9788787298049
ISSN 0107-7848

*Omslaget viser en situation fra Lyngby Cycle Clubs historie, en dramatisk slutspurt i "Simplexløbet" 1954.
De tre forreste cykelryttere er fra venstre Helge Hansen og Svend Emborg fra Lyngby Cycle Club og til
højre Eluf Dalgaard fra Vejle. Se foto s. 52. (Privateje)*

Aage Hoffmann: Lyngby Cycle Club 1919-1975 *Sejre og kammeratskab*

Cyklen som skabt til sport

Opfindelsen af cyklen i midten af 1800-tallet banede samtidig vejen for cykelsporten. En række eksklusive cykelklubber, så som Dansk Bicycle Club (D.B.C. 1881) og Dansk Cycle Ring (D.C.R. 1890), blev dannet bl.a. med det formål at organisere lange cykeludflugter. Cyklen var kostbar og i de første år mest anvendt af unge, velstående mænd. Allerede omkring år 1890 fik kvinderne del i cykelsporten, der til forskel fra en lang række andre sportsgrene blev en moderne aktivitet for begge køn. Mest bemærkelsesværdigt var det, at danske kvinder satte verdensrekorder, der forinden havde tilhørt mænd.

Det første landevejsløb i Danmark blev afholdt af Aarhus Bicycle Club i 1884. Det foregik på den såkaldte "Væltepeter" (Bicycle), der var blevet konstrueret i England i 1873. Men det var den teknologiske udvikling af cyklen med kædetræk på baghjulet, den lave "Safety-model" med luftringe (1888), der i løbet af 1890'erne gav cyklen den udformning, vi kender i dag.

Allerede i midten af 1890'erne var en skjult professionalisme på vej ind i international cykelsport. Cykelfabrikanter tilbød de bedste ryttere gratis cykler og penge for at køre på bestemte cykelmærker. Cykelsporten var den sportsgren, der før år 1900 var mest præget af kommercielle interesser. Allerede før år 1900 fik den sin egen arena (bl.a. i form af cykelbaner) og professionelle udøvere. Også i Danmark blev rytterne inddelt i amatører og professionelle. I 1898 gik de bedste københavnske ryttere over i de professionelle rækker, og næsten samtidig arrangeredes de første professionelle cykelløb i Danmark.¹

Sidney Frederiksen, LCC, var i 1927 med til at vinde stafetløbet for LCC. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Der var en benhård konkurrence cykelfabrikanterne imellem. Fortjenesten ved at producere cykler var marginal, hvilket fik fabrikanterne til massivt at øge salget. Markedsføring skete bl.a. i form af cykelløb, der blev

anset som en effektiv salgsstrategi. Hermed var vejen banet for cyklens folkelige gennembrud og for anvendelse til transport. Det var dog anvendelse til sportsformål, der fra begyndelsen var hensigten med den teknologiske landvinding, cyklen udgjorde. Cykelsporten blev den første komplet moderne sport, som Lyngby

Cycle Club (LCC) fra sin stiftelse i 1919 blev en del af.

Klubbens meget fyldige arkiv giver mulighed for at undersøge spørgsmål om amatør-professionel, forhold til byen, politik, forholdet mellem ryttere og bestyrelsesmedlemmer gennem tiden, klublivet og dets dannelsesidealer.

Th. Johansen, LCC 1927, var med til at sikre klubben gode sportslige resultater. I begyndelsen af 1930'erne trak han sig tilbage til "Old-Boys-klassen", hvor han opnåede gode resultater. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

LCC-rytter fotograferet i begyndelsen af 1920'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

LCC-rytter fotograferet i begyndelsen af 1920'erne ved Jægersborg Hotel. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Til virke for cykelsportens fremme i Lyngby og omegn 1919-1920

Hvis man ville dyrke cykelsport i Lyngby omkring år 1900, var man henvist til at søge ind til klubberne i hovedstaden. Flertallet af de unge, der dyrkede cykelsport i Lyngby, var medlem af Clubben Cyclisten (CC 1909), der havde sit samlingssted på Nordre Fasanvej på Frederiksberg.

LCC-rytter fotograferet i begyndelsen af 1920'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

CC's ledelse besluttede derfor, at de, der boede i Lyngby, lige så godt kunne danne deres egen klub i Lyngby. Efter et orienterende møde 20.5.1919 i Fællesorganisationens lokaler på Hovedgaden 14 i Lyngby blev Lyngby Cycle Club (LCC) efterfølgende stiftet 27.5.1919.

Den lokale arbejderbevægelse var repræsenteret i klubbens første bestyrelse. Karl Liisberg Pedersen

(1881-1937) var medstifter af klubben og dens første formand (maj 1919-januar 1920). Han var socialdemokrat, medlem af Tekstilarbejderforbundet og formand for Fællesorganisationen i Lyngby (1914-18).²

Sammen med Ingvar Nørgaard (1882-1983), der siden blev socialdemokratisk sognerådsformand (1928-1950), var Liisberg Pedersen i november 1918 initiativtager til at danne De Unges Idræt (DUI) i Lyngby, som han da blev formand for.

Liisberg Pedersen blev aldrig selv aktiv cykelrytter – formentlig på grund af en gigtlidelse. Efter 1920 figurerer han ikke i LCC's forhandlingsprotokoller. Men fotomateriale bekræfter hans tilknytning til klubben så sent som i midten af 1930'erne.³

Ifølge lovene, der blev vedtaget 20. juni 1919, var det klubbens formål: *"At virke for cykelsportens fremme i Lyngby og omegn ved afholdelse af landevej-væddeløb (turistløb, klubture m.m.) samt ved afholdelse af fester,*

Dommerbordets tidtagere ved et landevejsløb i midten af 1920'erne. Stående til venstre ses Caspar Schultz, LCC. Og siddende nr. 2 fra venstre Cornelius Andersen, ABC. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

selskabelige sammenkomster og en klubaften en gang om ugen.⁴

Liisberg Pedersen blev i januar 1920 afløst af Caspar Schultz som ny formand. Herom skrev det lokale blad "Idrætssliv" i maj 1924: "Den 23. januar 1920 afholdtes generalforsamling på Lottenborg, hvor en stærk opposition rejstes mod bestyrelsen, særligt for arrangementet i forbindelse med karnevallet, hvilket havde til følge, at bestyrelsen, der satte den sportslige ære fremfor den per-

LCC's første formand, Karl Liisberg Pedersen, med børnene Anna og Albert omkring 1910. I 1909 blev han alene med de to børn. Liisberg Pedersen var i 1918 med til at danne DUI i Lyngby. Han var socialdemokrat, medlem af Tekstilarbejderforbundet og formand for Fællesorganisationen i Lyngby (1914-18). (Privateje).

sonlige, stillede sine mandater til rådighed, hvorefter der på en efterfølgende generalforsamling den 30. samme måned, valgtes ny bestyrelse, med klubbens nuværende formand, Hr. Schultz, som leder.⁵

Klubben fik lokaler følgende steder: Lottenborg i Lyngby (1919), Jægersborg Hotel (1920-1938) og Hold'an i Lyngby (1939-1949). I 1949 kunne klubben tage eget opført klubhus i brug på Carlshøjvej i Lyngby, hvor klubben stadig holder til.

Tid til politik og cykelløb i 1920'ernes Lyngby

En forudsætning for dannelsen af LCC var den kraftige udbygning og modernisering af industrien, som lyngbyområdet oplevede fra omkring 1890 til 1920.⁶

En anden forudsætning for dannelsen af LCC var 8-timers arbejdsdagens vedtagelse i 1919, som gav arbejderne frihed til at deltage i idrætsaktiviteter. Befolkningstilvæksten gav vind i sejlene for arbejderbevægelsen og de socialdemokratiske foreninger.

I LCC var arbejderbevægelsen repræsenteret ved Karl Liisberg Pedersen, en af stifterne. Den borgerlige fløj var repræsenteret ved Caspar Schultz, der (som vist nedenfor) lagde afstand til arbejderidrætten. Den borgerlige idræt var kendetegnet ved bl.a. at være fortalere for idrættens politiske neutralitet og håndhævelse af amatørismen og ved ofte at have stået i borgerlige politiske partier. Arbejderidrætten var tilknyttet Socialdemokratiet og havde til formål bl.a. at virke til fordel for arbejderklassens materielle livsvilkår.

Men intet tyder på, at direkte partipolitiske prioriteringer har fundet sted i forbindelse med Caspar Schultz's virke. Klubbens relationer til det omgivende samfund var først og fremmest bestemt af ønsket om økonomiske bidrag til præmier fra lokale borgere og det private erhvervsliv.

I perioden 1925-1940 svingede medlemstallet i klub-

Lyngby Cycle Club

Caspar Schultz, LCC, ved dommerbordet i færd med udregning af rytternes tider efter en enkeltstart i slutningen af 1920'erne. Tidtagning blev foretaget mekanisk ved håndbetjent stopur. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Lige før rytteren sættes afsted på enkeltstart er alles øjne rettet imod fotografen. I midten ses Caspar Schultz, LCC, og til højre for denne andre cykelsportsledere. Billedet er sandsynligvis fra 1929. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

ben fra ca. 100 til 200. I 1925 var der 27 aktive ryttere og 135 passive medlemmer. I 1931 var det samlede medlemstal ca. 95. Lavest var antallet i 1943 og 1944 med henholdsvis 36 og 18 aktive ryttere. I 1958 toppede medlemstallet med 447 medlemmer, hvoraf 145 var aktive ryttere.

Bortset fra året 1934 har det ikke på baggrund af kildematerialet været muligt at bestemme den erhvervs-mæssige profil for de aktive ryttere i LCC i den aktuelle periode (1919-1976). I 1934 udgjorde håndværkere og arbejdere den største del.⁷

Publikumsvenlige cykelløb i 1920'erne og 1930'erne
På et bestyrelsesmøde i LCC 27.4.1920 blev det vedtaget at lade en liste gå ud til byens borgere med henblik på økonomisk støtte. I den henseende adskilte LCC sig næppe afgørende fra andre idrætsforeninger på den tid. Ellers henvendte klubben sig til det private erhvervsliv samt til *Dansk Bicycle Clubs landevejsfond* i 1924 for at få råd til præmier. I 1930'erne stod det øverst på klubbens ønskeseddel tillige at skaffe økonomiske midler til etablering af egnede klublokaler og allerhelst eget klubhus.

Bestyrelsen i Tekstilarbejdernes Fagforening Lyngby Afdeling ca. 1914-18. Karl Liisberg Pedersen ses i bagerste række til højre. (Privateje).

I forbindelse med klubbens jubilæums løb 21.5.1939 står der i programmet: "Når LCC har været i stand til at hævde sig som en af de førende klubber indenfor cyklesporten, så skyldes det i første række den forståelse man altid har mødt fra forskellige sider, og navnlig hos Lyngbys forretningsfolk, der gennem annoncering i vore programmer har ydet os støtte til udgivelsen af disse, og vi føler derfor trang til ved denne lejlighed at bringe vor tak herfor, idet vi opfordrer vore medlemmer til gensidigt at gøre deres indkøb i de forretninger, der har ydet os støtte således at vi også i fremtiden kan få glæde af samarbejdet med vore bidragsydere i bestræbelserne for at højne cyklesporten i Lyngby."⁸

Fra 1939 og i de første år af besættelsestiden etablerede klubben yderligere relationer til den lokale offentlighed i form af publikumsvenlige cykelløbsarrangementer, således "Cykel-Terrænløb" fra 1940, "Rundbaneløb" fra 1945 og "Rullestævner" fra 1947. Klubben opførte sin første offentlige revy "Glacis'et rundt" i 1942. I en udateret skrivelse hedder det, at der var tale om en lokal og aktuel revy, som alle kunne se, selv om de ikke havde fulgt landevejssporten. Baggrunden for titlen på revyen var den, at klubben havde planlagt rundstrækningsløbet "Glacis'et rundt" ved det gamle fæstningsværk (Lyngby Fort). Polititilladelsen forelå, men beboernes protester forhindrede gennemførelsen.

Frode Sørensen og Tage Møller, begge fra ABC, fotografert sammen med Frank Jensen, LCC, (til højre) omkring 1930. Sidstnævnte var med til at vinde danske holdmesterskaber for LCC i sidste halvdel af 1920'erne. Frode Sørensen, ABC, var gennem 1930'erne blandt Danmarks bedste landevejsryttere med 5 danske mesterskaber samt sølvmedalje ved VM (København 1937), der blev afviklet på en lukket rute ved Fortunen. Han var fra slutningen af 1920'erne en flittig deltager ved LCC-arrangerede løb. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Cykle-Sport skrev om revyen bl.a.: *"Trods rekordkuldegrader udenfor var hver plads i "Hotel Lyngbys" smukke sal optaget og stemningen fra begyndelsen højt oppe. Revyen blev smukt udført med et glimrende humør af Hochheims dygtige stab, de kan deres sager, de folk."* Revyen sluttede med, at hele salen sang LCC's klubsang. Aftenen sluttede med et stort bal til Charnys Danse-Band.⁹

Intet tyder på, at LCC's økonomiske støtte fra det

private erhvervsliv var ledsaget af betingelser af samfundsideologisk eller idrætsorganisatorisk karakter.

I "LCC's jubilæumsskrift" (1969) hedder det, at klubben under den tyske besættelse af Danmark hele tiden "alene" måtte holde sig det sportslige for øje uden at skele til hverken den ene eller den anden side: *"Det tjener klubbens bestyrelse til megen ære, at det lykkedes at føre sporten og klubbens arbejde igennem disse år (...) og endda i marts 1944 at afholde den traditionelle revy,*

ABC's mangeårige formand, Cornelius Andersen, med startliste og stopur sender rytteren ud på en enkeltstart i begyndelsen af 1930'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

som man med megen lune og humør kunne lade løbe af stablen med titlen: "Vi ti'er – og tænker" - på samme tid, som man optimistisk arbejdede under højtryk med forberedelserne til at højtideligholde klubbens 25 års jubilæum på værdig måde!"¹⁰

Det var tydeligt, at LCC-ledelsen ønskede at holde cykelsporten fri for samfundspolitiske spørgsmål (po-

litisk neutralitet). Eksempelvis kritiserede Caspar Schultz (LCC's formand 1920-1926 og 1932-1936), som formand for Sjællandsdistriktet i 1929 og 1930, på distriktets årsmøde i januar 1930 i stærke vendinger Arbejdernes Bicycle Clubs (ABC 1894) medlemskab af Dansk Arbejder Idrætsforbund (DAI 1929). Han understregede, at sport og politik ikke måtte blandes.¹¹

Skjorter
Slips
Sokker
Konfektion . Arbejdstøj
køber man bedst hos
E. Østrup-Møller
Hovedgaden 62 . Lyngby . Tlf. 513
— Leverandør til Lotterterne —

Ure . Optik
Stort Udvalg til alle Priser
1ste Kl.s Reparationsværksted
Tilkendt Solmedaille
S. AA. JENNÉ
Hovedgaden 41 . Tlf. 1232

Poul Holm
Sportsmagasin
Silkegade 11 . Tlf. 3082
Leverandør til samtlige
Cykleklubber
Klubswesters 5,25, 5,50
10 % Rabat ved Forevisning
af Medlemskort
Forlang det nye Katalog!

Reserveret

Deres Skomager
bor Jernbanevej 13
Lyngby . D. E. Nielsen
1ste Kl.s Materialer
Altid præcis

1919—1939

Jubilæums-Løbet
Søndag den 21. Maj

Program

**Ja - men
Irmas Kaffe
smager bedst**
Carl Schepfer Kbhvns. Etabl. 1895.
Egne smagelige Brændstoffer, egen Import

Irma . Hovedgaden 15
Lyngby

Programmet fra LCC's jubilæumsløb i 1939 giver et indblik i, hvorfor klubben i det lokale forretningsliv kunne hente økonomisk støtte til sine sportslige aktiviteter. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

De nærmeste idrætspolitiske initiativer i LCC's historie fandt sted, da Caspar Schultz og klubbens tidligere formand, Frantz Wahlstrøm (1927-1928), på to repræsentantskabsmøder 9.10.1934 og 3.6.1935 tilsluttede sig Idrætssammenslutningen for Lyngby-Taarbæk Kommune.¹²

I Idrætssammenslutningens §1 står der: "*Dens formål er, ved propaganda og andre midler, at styrke og udvide idrætslivet, og ved festligheder og sammenkomster at højne sportens og kammeratskabets ånd blandt ungdommen, og ved i samling at opnå den størst mulige styrke over for autoriteterne for de krav, man kunde ønske gennemførte til gavn for sporten og idrætslivet i sin helhed.*"¹³

På LCC's ordinære halvårslige generalforsamling 29.4.1938 blev det på forslag fra K. J. Faarup (formand for LCC 1936-1939), efter at flere medlemmer havde

haft ordet, efter afstemning vedtaget at udmelde sig af Idrætssammenslutningen. Det har ikke været muligt at finde frem til, hvorfor LCC meldte sig ud eller finde yderligere oplysninger om Idrætssammenslutningen.

Den 20. januar 1941 var LCC sammen med otte idrætsforeninger medstifter af Fællesrepræsentationen for Idrætsforeninger i Lyngby-Taarbæk kommune (FIL).

Enkeltmandspræstationer og storslåede sejre 1923-1940
Udviklingen i LCC's første tyve år gik i retning af ønsket om at sejre og vinde mesterskaber til klubben. Den første hometrainer ("ruller")¹⁴ blev foreslået anskaffet på generalforsamlingen 5.10.1923 og skulle sammen med massage forbedre rytternes ydeevne. Indtil omkring 1940 startede og sluttede klubbens landevejsløb ved Jægersborg Hotel, hvor der var både kegle- og

Henry Jørgensen, LCC, under en enkeltstart i begyndelsen af 1930'erne. Blandt sine resultater havde han en 2. plads ved danmarksmesterskaberne i 1933, der blev afviklet som en enkeltstart på 155 km. Som banerytter på Ordrupbanen opnåede han mange gode resultater. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Ryterne fra ABC er ved at blive sendt afsted – formentlig i forbindelse med en pokalmatch i midten af 1920'erne. Til venstre i forreste række ses LCC's formand, Caspar Schultz. Og til højre for ham (med startlisterne), ABC-lederen Cornelius Andersen. Rytter nr. 2 fra højre er Henry Andersen, ABC. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Det vindende LCC-hold ved starten på pokalmatchen i 1924, der var et holdløb over 164 km. Ryterne er set fra venstre Henry Jørgensen, Orla Jørgensen (holdes af Caspar Schultz), Svend Aage Johansen og Frank Jensen. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

skydebaner. I årene 1905 til 1935 foregik løbene (efter engelsk mønster) som enkeltstart på grund af den stigende færdsel på landevejene og store tilgang af landevejsryttere. Oftest over en distance på 200 km. Først i 1936 blev det muligt at afvikle løbene som samlet start.

Rytterne var delt i to klasser: A og B. Ved klubbens start rådede man over 2 A- og 14 B-ryttere. Der blev lagt vægt på klubmesterskaber og klubrekorder fra 10 km og op til 100 km. Den første klubmester blev August Jensen, som satte de første klubrekorder. I 1920 hed klubmesteren Hans Petersen. Og i 1932 satte Svend Aage Johansen rekord over 24 timer ved at tilbagelægge 633,204 km.

Henry Jørgensen, der startede i sit første cykelløb for LCC i 1923 som 16-årig, fortæller i et interview i 1974 om det at være cykelrytter i 1920'erne og 30'erne: Hans far, Rasmus Jørgensen, var en af datidens store ryttere bl.a. med en verdensrekord (i 1899) over 1000 km enkeltstart. Hans bror, Orla Jørgensen, havde (i 1928) vundet OL-guld for hold. Henry Jørgensen fremhævede samværet og kammeratskabet i Lyngby Cycle Club. Først i anden række omtalte han nogle af de flotte resultater, han opnåede i sin lange karriere (1923 til 1938). Eksempelvis fik han en 2. plads i sin blot anden sæson i todages løbet "København-Esbjerg-København" over 520 km. Han deltog i "Sjælland Rundt", der var en enkeltstart over 360 km. Og som banerytter på Ordrupbanen formåede han at placere sig i toppen i sprint, motorpace og løb over længere distancer.

Henry Jørgensen var en kendt sportsmand, hvilket kom ham til gode under den store arbejdsløshed i 1930'erne. Som murersvend havde han ingen beskæftigelsesproblemer. Han fik dog den politiske udvikling i Europa helt ind på livet. En af hans gode venner, den tyske verdensmester i sprint for amatører (1932) Albert Richter, blev i 1940 henrettet under nazismen

I 1931 fik LCC en verdensmester i sprint på Ordrupbanen, da Helge Harder hos amatørerne sejrede foran de to andre danskere Willy Gerwin og Anker Meyer Andersen. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

i Tyskland. De politiske problemstillinger dengang blev sjældent drøftet. Heller ikke opblomstringen af de forskellige arbejderidrætsforbund. Hovedparten af ryttere var ifølge Henry Jørgensen for travlt optaget af at køre cykelløb til også at kunne beskæftige sig med politiske forhold.

Også det klassiske problem: amatørisme versus professionalisme blev Henry Jørgensen blandet ind i. Før

”Stjerneløbet” i 1933 udtalte den svenske mester Gösta Björklund sig stærkt skeptisk om de danske rytteres amatørstatus. En journalist tog svenskeren med ud på Henry Jørgensens arbejdsplads lørdag eftermiddag ved 5-tiden, hvor han endnu stod og murede. Svenskeren blev naturligvis meget imponeret. Dagen efter blev han nr. 13, mens Henry Jørgensen erobrede andenpladsen.¹⁵

Tre landevejsryttere hædres på Ordrupbanen efter deres succes ved De olympiske Lege i Amsterdam 1928. Set fra venstre Orla Jørgensen, LCC (holdes af sin bror Henry Jørgensen, LCC), Leo Nielsen, Hillerød CK/LCC, og Henry Hansen, DCR. De tre vandt guld i holdkørsel, dvs. den sammenlagte tid for de tre på en enkeltstart over 165 km. Sidstnævnte vandt desuden guld i enkeltstartens individuelle konkurrence. Det hører med til historien, at Leo Nielsen styrtede undervejs og først kunne fortsætte, da han havde rettet pedalarmen ud med en sten. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Det var ikke kun enkeltmandspræstationer og sejre, LCC kunne fremvise i sine første ti år. I 1925 vandt klubbens firemandshold "Frejapokalen" i Odense. Samme år havde klubben Svend Aage Johansen med til VM. Og i 1927 blev det til en sejr for ottemandsholdet i det netop indførte stafetløb. Samtidig indførtes en ny klasse for rytterne: C-klassen. Det år havde klubben 4 A-ryttere, 6 B-ryttere og 6 C-ryttere. Materielmangel på grund af anden verdenskrig i årene 1940-1945 gjorde, at klubben fra 36 ryttere i 1943 blev reduceret til 18 i 1944. Forinden havde klubben i 1931 ved Helge Harder fået en verdensmester i sprint på Ordrupbanen.

Internationale bedrifter i 1930'erne og 1940'erne

Fra omkring slutningen af 1920'erne lagde LCC større og større vægt på internationalt samarbejde. Det foregik gennem den baneejende økonomisk stærke Dansk Bicycle Club (DBC 1881), der ejede Ordrupbanen (1888). Frem til 1939 havde DBC enerådige kompetence vedrørende udstedelse af licens for både bane- og landejevsryttere nationalt såvel som internationalt.

To af LCC's mest fremtrædende ryttere, Leo Nielsen (bl.a. nr. 1 ved OL 1928 for hold, danmarksmester i 1934 og nordisk mester i 1935), samt Arne "Kohave" Petersen (VM-deltager tre gange), opnåede begge bemærkelsesværdige internationale resultater i 1930'erne og 1940'erne. Men Leo Nielsen forlod klubben i "utide"; han stod en kort periode uden for LCC, hvilket både i samtiden og siden i klubbens jubilæumsskrift (1969) gav anledning til at reducere hans oprindelige stjerne-status.¹⁶ Klubben havde opfostret ham, og var skuffet over ikke at kunne høste frugten af indsatsen. Det var ikke foreneligt med godt kammeratskab.

Klubpatriotismen var et væsentligt dannelsesideal i LCC. Trods gode sportslige resultater kunne rytterne falde i "unåde" og derved miste hæder og rosende om-

Leo Nielsen, LCC, bæres i guldstol efter sejren i Nordisk Mesterskab i 1935, der blev afviklet som 150 km enkelstart. Hyldesten fandt sted på Roskilde Landevej ud for Brandholmkroen. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

tale, hvis de udviste manglende klubtrofasthed. Det var netop hvad Leo Nielsen gjorde.

Arne "Kohave" Petersen tildeles en ensidig positiv rolle i klubbens historieskrivning (1969) og får langt mere plads end Leo Nielsen. Samme stjernestatus tildeler Jørgen Beyerholm ham på grund af hans "enestående bedrifter" i "Tyskland Rundt 1937, 38 og 39."¹⁷ Jørgen Beyerholm havde, som redaktør ved en række sportsblade gennem 1920'erne og 1930'erne og fra 1941 som pressesekretær i DBC, stor indflydelse inden for cykelsporten.

Omtalen af Arne "Kohave" Petersen viser desuden, at dansk cykelsport ikke offentligt udtrykte betæn-

Lyngby Cycle Club

Leo Nielsen, LCC, er klar til at blive sendt afsted på enkeltstart fra Jægersborg Hotel, hvor LCC havde klublokaler i årene 1920-1938. Billedet er fra slutningen af 1920'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Arne "Kohave" Petersen, LCC, blandt sine beundrere i 1931. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

keligheder ved at deltage i sportssamkvem med det nazistiske Tyskland. Der er ingen tilkendegivelser i forhandlingsprotokollerne for LCC i den aktuelle tidsperiode omkring dette forhold. Men det er en kendsgerning, at dansk landevejssport sendte seks ryttere til OL i Berlin i 1936, heriblandt lyngbyrytteren og tre ryttere fra ABC. Banesporten sendte otte ryttere og fire ledere afsted, heriblandt Jørgen Beyerholm som den ene sportslige leder.

Tillige deltog Arne "Kohave" Petersen og andre danske ryttere i "Tyskland Rundt" (i 1938 på 3777 km over 15 etaper), ligesom samarbejdet mellem dansk og tysk cykelsport kom til udtryk i forbindelse med etapeløbet "Berlin-København" (1938-1939).

Samarbejdet med tysk cykelsport blev kort tid efter 1945 beklaget af DIF-ledelsen, skønt DBC ikke var medlem af DIF. Hertil kom, at Jørgen Beyerholm var velvilligt indstillet på et samarbejde med danske nazister om idræt og sport.¹⁸ Intet tyder på, at LCC udviste sympati med det nazistiske Tyskland. Men hverken LCC eller DBC udviste betænkeligheder ved at samarbejde med tysk cykelsport, trods de mange nazistiske symboler der var forbundet med arrangementerne.

To succesrige LCC-ryttere i begyndelsen af 1930'erne. Set fra venstre Arne "Kohave" Petersen og Leo Nielsen. Førstnævnte opnåede sine bedste resultater i 1936, hvor han vandt DBC's "olympiske løb" ved Fortunen og var med ved OL i Berlin 1936 og senere VM i Schweiz. Efter OL blev han professionel bl.a. med succes i det mere end 3000 km lange etapeløb, "Tyskland Rundt", hvor han i 1937 og 38 og 39 blev henholdsvis nr. 16, 6 og 7. Leo Nielsen havde blandt sine bedste resultater vundet OL-guld for hold i Amsterdam 1928 og sølv ved OL for hold i Los Angeles 1932 samt bronze ved VM 1931, der afholdtes i København. Hertil kunne han lægge sejre i internationalt besatte landevejsløb uden for Danmark. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Lyngbybestyrelsen skinnede som små sole fra en skyfri himmel! 1920-1941

Ud over sommerens landevejssløb blev der specielt i vinterhalvåret afholdt turneringer i bordtennis og mesterskabsskydning/præmieskydning. Lotteri ("Bortlodning") var på programmet allerede i 1920. Samme år om efteråret afholdt klubben sit første bal. Og på et bestyrelsesmøde 23.5.1921 blev det vedtaget at lave et "lotteri" med 2000 lodder med ca. 10 gevinster til en pris af 10 øre pr. stk.

Allerede fra midten af 1920'erne var præmie- og sejrfixeringen blevet et omdrejningspunkt i klublivet. Samtidig søgte klubledelsen at styrke rangfølgen i rytterstaben ved at gennemføre en forskelsbehandling i præmietildelingen til fordel for de bedste ryttere, altså A-ryttere frem for B-ryttere. Det skete trods modstand fra rytterside, eksempelvis på generalforsamlingen 23.4.1926. Ledelsen ønskede formentlig på denne måde at motivere rytterne til en større indsats både under træningen og i landevejssløbene.

LCC's formand havde ellers på generalforsamlingen 10.10.1924 kunnet meddele, at klubbens præmieliste var den største, nogen klub kunne fremvise (60 præmier, 43 medaljer og én guldmedalje). Og på et bestyrelsesmødet 11.3.1925 blev det foreslået, at klubben anskaffede en "Stor Mesterskabspokal," som altid skulle være i klubbens eje. Hvert år skulle pokalen påhæftes en sølvmedalje med årstal samt klubmesterens navn.¹⁹

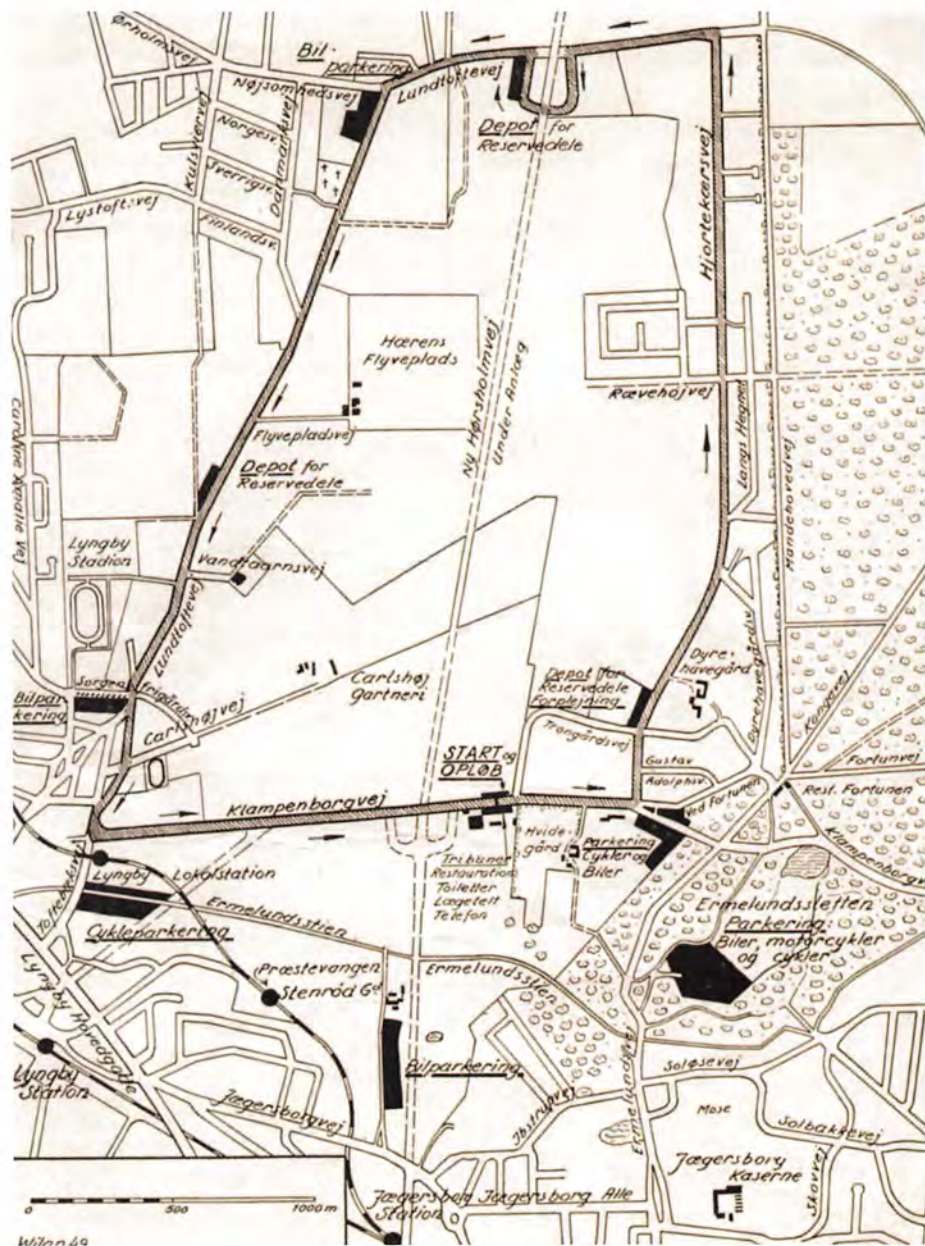
LCC-ledelsen gjorde gerne den lokale offentlighed bekendt med de præmier, der skulle kæmpes om. På et bestyrelsesmøde 8.3.1939 blev det efter en forespørgsel i herremagasinet Derby vedtaget at udstille jubilæumsløbets præmier og eventuelt også forårsløbets præmier i Derbys vindue. På bestyrelsesmødet 9.8.1939 blev det vedtaget at anskaffe fotografier af de forskellige klubmestre gennem årene og at ophænge dem i klublokalet.

Richard Knudsen, LCC, på Ordrupbanen i begyndelsen af 1930'erne. Her dystede han mange gange i sprint mod de to andre LCC'ere, Helge Harder og Henry Jørgensen. Han blev siden formand for LCC, 1941-1946 og 1949-1953. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Mens Arne "Kohave" Petersen havde succes på den internationale arena, blev klubben fint repræsenteret af Børge Hansen på den nationale scene, hvor han i

VM på landevej blev afholdt på "Fortunruten" i både 1937 og 1949. I 1937 havde Prins Harald overtaget protektoratet og i ærespræsidentiet sad bl.a. statsminister Th. Stauning. Blandt de officielle tidtagere var Caspar Schultz, LCC. Justitsministeriet havde givet den "exceptionelle" tilladelse til at køre på den 8,5 km afspærrede rute ved Fortunen og udtrykkeligt "for langt", at løbene kørt på hverdage. Når det lykkedes Danmark at få overdraget VM, skyldtes det i første række "sportslig forståelse og moderne indstilling hos sogneråd og politi i Lyngby." Hos amatørerne, der skulle køre 24 omgange (204 km), sejrede italieneren Adolfo Leoni foran Frode Sørensen, ABC. De professionelle skulle køre 297 km. Her sejrede belgieren Eloi Meulenberg, mens Arne "Kohave" Petersen, LCC, blev nr. 9. I amatørernes løb i 1949 (194 km) sejrede hollænderen Henk Faanhof, mens Willy Emborg, LCC, fik tildelt 9. pladsen. Hos de professionelle (290 km) sejrede belgieren Rik van Steenbergen foran schweizeren Ferd. Kübler og italieneren Fausto Coppi. – "Fortunruten" blev flere gange anvendt ved LCC's løbsarrangementer. (Privateje).

1940'erne var blandt de bedste. I det "Lille Sorgenfri-løb", et pointløb over 100 km på verdensmesterskabsruten ("Fortunruten"), vandt han i starten af september 1941 en sikker sejr foran sin svoger Børge S. Nielsen.

Lyngbybestyrelsen med formanden Richard Knudsen i spidsen "skinnede som små sole fra en skyfri himmel". Klubben besatte 12 pladser i løbet, heraf vinderpladserne i klasse A og B. Men nok så meget betød det for klubben, at den ved opløbsstedet fik succes ved salg af "Sympatimærker" til de mange tilskuere. "Prisen var 10 øre og derover. Og der kom mange penge i bøsserne

– godt 300 kr." Ved samme lejlighed blev der solgt 8000 "Lykkersedler" á 10 øre pr. stk.²⁰

Tildelingen af præmier og medaljer var en stor udgift for klubben. Det var et af de sagsområder, hvor der skabtes størst rum til debat på generalforsamlingerne, og hvor rytterne oftest kom til orde.

I overensstemmelse hermed var der i klublivet en øget fokusering på individualistiske præstationer, hvilket harmonerer ganske godt med den samlede idrætskulturelle udvikling i Danmark. Organisatorisk betød det, at der i 1944 blev dannet en ny Danmarks Cycle

De præmietildelte ryttere efter et af LCC's løb i 1931. Siddende forrest den sejrende rytter Henry Andersen, ABC. Stående fra venstre: Leo Nielsen, LCC, (nr. 1 f.v.), Frode Sørensen, ABC (nr. 4 f.v.) og Arne "Kohave" Petersen, LCC (nr. 5 f.v.). (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Union (DCU). Den trådte i kraft 1946 med to underunioner: Dansk Cykle Union for Landevejssport og Dansk Cykle Union for Banesport.

Længe leve vort land og konge! 1942-1944

Under den tyske besættelse af Danmark ønskede LCC at markere sig som en nationalt sindet klub. På generalforsamlingen i november 1942 sagde Richard Knudsen (LCC's formand 1941-1946 og 1949-1953): *"I disse for vort land og folk så tunge tider, var kongens ulykke os til stor sorg og bekymring; nu er Kongen i fremadskridende bedring og jeg vil bede forsamlingen med mig bringe et længe leve vort land og konge, derefter et 9-foldigt hurra!"*²¹

Kongehuset blev også involveret i forbindelse med klubbens forestående 25 års jubilæum (1944): "Hs. kgl. Højhed Prins Knud", der var bosiddende på Sorgenfri Slot, gav tilsagn om at overtage protektoratet for "Sorgenfriløbet". Den socialdemokratiske sognerådsformand, Ingvar Nørgaard (Lyngby-Taarbæk Kommune), ville være klubbens gæst ved jubilæumsmiddagen. Og det blev besluttet at nedlægge krans den 27. maj ved gravene for tre tidligere formænd for klubben. Klubben fik således ved at læne sig op ad kongehuset og sognerådsformanden på det symbolske plan manifesteret sin egen position som bærer af og bidragsyder til det dansk nationale/danske samfund.

I forbindelse med jubilæumsløbet havde Lyngby-Taarbæk Sogneråd desuden skænket en ærespræmie til en værdi af 300 kr. Det var ifølge Richard Knudsen *"første gang LCC er kommet i betragtning hos det sportsinteresserede sogneråd"*.²² Den samlede værdi af sølvpræmier var 2.400 kr., hvilket gjorde løbet til det højst doterede landevejsløb i sæsonen.²³

Hertil kom indvielsen under jubilæet af en fane skænket af en tidligere formand. Og under jubilæumsmiddagen oplæste Richard Knudsen et hyldestele-

gram afsendt til H. M. Kongen. *"Forsamlingen udbragte et nifoldigt leve for kongehuset og sang første vers af "Kong Kristian". Senere på aftenen indløb svartelegram fra H. M. Kongen med lykønskning og hilsen"*.²⁴

Faneindvielsen og afviklingen af "Sorgenfriløbet"

I anledning af 25 års jubilæet i 1944 blev der i forbindelse med "Sorgenfriløbet" samme år uddelt diplomer til de fuldførende ryttere i alle klasser. Fire år tidligere (11.4.1940), blot to dage efter den tyske besættelse af Danmark, havde LCC's bestyrelse besluttet, at klubbens åbne løb skulle have navnet "Sorgenfriløbet" (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

skulle på det symbolske plan styrke klubbens identitet såvel indadtil som udadtil. På diplomer, der blev uddelt til alle fuldførende ryttere, var der påtrykt et foto af Sorgenfri Slot. Klubben søgte således at tilknytte sig og være medskaber af en dansk nationalfølelse, der havde sit udgangspunkt i kongehuset og symboliserede en ydre modstand imod besættelsesmagten. Og indadtil i en klubånd, der byggede på tidligere ledere og medlemmers indsats for klubben. Det samlende midtpunkt for begivenhederne var landevejssløbet, hvilket efterfølgende blev understreget gennem omtale af en stor præmietildeling. I dag (2016) er Sorgenfri Slot stadig et centralt klubsymbol.

*Cyklerytternes nerver skulle være i ro om vinteren!
1921-1945*

I 1921 indførte klubben "Præmieskydning" som en fast aktivitet fredag aften på Jægersborg Hotel: *"Præmieskydningen foregår i to serier [i løbet] af vintersæsonen, hver serie på 10 uger. Der udsættes 5 præmier til de skytter som har flest points. Dameskydningen foregår på samme måde hvor der udsættes 3 præmier"*²⁵

I oktober 1925 blev der stillet forslag om også at oprette en "Salonskydeforening" inden for klubben. I anbefalingen hed det på generalforsamlingen 9.10.1925: *"J.A. Petersen udtalte, at cyklerytternes nerver skulle være i ro om vinteren og fremlagde salonskyttesportens rolige og stille adfærd frem for cyklesportens hårde og nervepirrende arbejde"*²⁶ "Salonskydningen" skulle dog foregå inden for klubbens rammer.

"Præmieskydningen" blev snart en integreret del af klubbens sociale liv og fandt også sted i forbindelse med landevejssløbene. Den 7.8.1924 stod der i CycleSport: *"Lyngby Cycle Club afholder på søndag Gørrickeløbet, der startes kl. 9 fra Jægersborg Hotel. Samtidig afholdes på hotellet en stor "Præmieskydning" med*

*meget værdifulde gevinster, og det store sportsinteresserede publikum får her en god anledning til at tilbringe nogle fornøjelige timer; med udsigt til også at vinde en præmie på en lettere og behageligere måde, end som rytterne, der må køre det meste af Nordsjælland rundt."*²⁷

Når landevejssæsonen var forbi, blev det selskabelige bragt i centrum og kunne strække sig over en hel søndag. Eksempelvis blev der lagt ud med præmieskydning fra kl. 10 om formiddagen, efterfulgt af andespil om aftenen kl. 18.30 og afsluttende med bal til kl. 1.²⁸

I præmieskydning (1921-1945) blev der ført nøje regnskab med indskudte points i vinterens løb med efterfølgende kåring af en vinder og tildeling af gevinster. Skydningen om vinteren udgjorde en væsentlig del af det kit, der skulle til for at holde på medlemmerne inden for den typiske sommersportsgren, som cykelsporten nødvendigvis måtte være. I den henseende spillede det en rolle, at damerne deltog i præmieskydningen.

På generalforsamlingen 30.10.1931 blev det dog bemærket, at man på klubaftenerne altid kunne se de samme medlemmer, mens man sjældent så noget til rytterne. En opgørelse over præmieskydning (1929-1943) viser et fremmøde på omkring 20 pr. gang med mange gengangere. Planerne om at oprette en "Salonskydeforening" (1925) som et led i rytternes træningsforberedelser til landevejssløbene tyder på, at den måde, hvorpå præmieskydningen foregik, først og fremmest tiltalte de passive medlemmer og ikke var attraktiv nok for rytterne. Formentlig var det også baggrunden for, at man i 1925 indførte bordtennis for klubbens medlemmer.

Bordtennis hørte til en af de vinteraktiviteter, der skulle få medlemmerne til at møde op på klubaftenerne på Jægersborg Hotel. Gennem Illustreret-CycleSport (2.2.1927) udfordrede LCC andre cykelklubber til forskellige "Matcher": Cykelklubben ABC og Brede Idrætsforening var blandt LCC's modstandere

1938-40		Passiv Nr.	
LYNGBY CYCLE CLUB			
Hr.			
Adr.			
Lyngby Cycle Club		Lyngby Cycle Club	
1939	Nr.	1938	Nr.
betalt Kontingent for		betalt Kontingent for	
Okt. Kv.	Kr. 1,00	Okt. Kv.	Kr. 1,00
Lyngby Cycle Club		Lyngby Cycle Club	
1939	Nr.	1938	Nr.
betalt Kontingent for		betalt Kontingent for	
Juli Kv.	Kr. 1,00	Juli Kv.	Kr. 1,00

1938-40		Aktiv Nr.	
LYNGBY CYCLE CLUB			
Hr.			
Adr.			
Lyngby Cycle Club		Lyngby Cycle Club	
1939	Nr.	1938	Nr.
betalt Kontingent for		betalt Kontingent for	
Okt. Kv.	Kr. 2,00	Okt. Kv.	Kr. 2,00
Lyngby Cycle Club		Lyngby Cycle Club	

Kontingent pr. kvartal for henholdsvis passive og aktive medlemmer i 1938 og 39. Kontingent for rytterne var 8 kr. om året, hvilket ikke syner af meget. Men det skal medregnes, at købekraften var en ganske anden end i dag. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

i april 1929.²⁹ Og i april 1931 var modstanderne Opfostringshusets Idrætsklub, Lærlingehjemmet i Rantzausgade, Lyngby Idrætsforening samt Frihavnens Idrætsforening.³⁰ Bordtennis har formentlig ikke haft de bedste lokalemæssige betingelser. Og beværtningen har sikkert været en bekostelig affære for klubben. For bestyrelsen vedtog på sit møde 7.12.1931 at henstille til bordtennisudvalget at begrænse invitationerne af fremmede klubber til allerhøjst to klubber om måneden. Ellers så klubben sig ikke i stand til at beværte gæsterne med kaffe.³¹

Sportskarnevaller og sommerfester 1920-1945

Jægersborg Hotel, hvor LCC havde klublokaler (1920-1938), udgjorde et glimrende udgangspunkt for afholdelse af fester, selskabeligheder og klubaftener. Hensigten med vinteraktiviteterne var, ud over at styrke sammenholdet i klubben (klubånden), at tilføre klubben økonomiske midler som et væsentligt grundlag for afholdelse af landevejsløbene. Aktiviteterne var især lotteri, andespil, pladespil, bordtennis, skydning, karneval, fastelavnsfest, nytårsfest, pakkefest, "Ripley", billard, bal, teater, gymnastik, rulleløb o.a.³² Det hører med til billedet, at også andre sportsgrene holdt til på hotellet.

Selskabelighederne i LCC var, ligesom i cykelklubben ABC, fra omkring midten af 1920'erne i højere grad rettet imod et publikum, der rakte ud over klubbens medlemmer. Således det årlige "Sportskarneval" (1926), tilbud om dilettantforestilling (1931), "Den store Sommerfest" (1935) samt anvendelse af Hochheimers Teaterselskab, som også AIK og ABC anvendte.

Under overskriften "Fra Klubberne" bragte Sports-Bladet 27.1.1926 følgende tekst: "Lyngby Cycle Club afholder den 30. januar på Jægersborg Hotel sit store årlige Sports-Karneval. - Der begyndes kl. 8, og der vil i løbet af aftenen blive forskellige optræden, bl.a. vil kl.

9 den verdenskendte "Dummeper Jang-Vuitz" give nogle af sine bedste numre. – Kl. 10 demaskering"³³

Under overskriften "Fra Klubberne" agiterede LCC i Cyclen 12.7.1935: "Medlemmerne bedes erindre den store sommerfest på Frederiksdal Kro søndag den 21. juli. Af forlystelser skal fremhæves: Skydebane, keglebane, forskellige boder, fiskedam, opvisning i gymnastik af et københavnsk elitehold og til slut offentligt bal. Agiter for stor tilslutning"³⁴

Der var i årene 1920-1945 tale om selskabelige ak-

tiviteter, der var almindelige i de fleste cykelklubber, og som i stigende grad henvendte sig til offentligheden. For LCC gjaldt det, at lyngbyområdet i 1920'erne og 30'erne havde et særdeles righoldigt festliv, et festliv præget af foreningskonkurrence mellem det tidligere Højre (Det Konservative Folkeparti 1916) og Socialdemokratiet.³⁵ Men intet taler for, at LCC opfattede sig som værende i konkurrence med andre foreninger og idrætsklubber om publikums gunst i forbindelse med sine selskabelige arrangementer.

Henry Andersen, ABC, efter sejren i et af LCC's løb i 1931. Samme år blev Henry Andersen nr. 3 i danmarksmesterskabet, en enkeltstart over 153 km. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Badning i midten af 1920'erne efter anstrengelserne på landevejen.
(Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

**Det store
Kuld
NYTAARSAFTEN**

Lyngby Cycle Clubs Nytaarsfest 1936

Sportsmandens Forretning
SPORTS- HERRE-
Artikler Lingerie
Beklædning Konfektion
Skræderi

HARALD KRAGH
Hovedg. 9 - Lyngby - Telf. 539

Kør
AVANTI RACER
— og bliv tilfreds!!!
Ny Model 1937 paa Lager

Avanti-Cykleforretning - Søllerød
Til Høje 509 - Alle størrelser færdig
Alle Arter Reparationer udføres.

Program
Lyngby Cycle Clubs
**NYTAARS-
F. E. S. T**
paa Jægersborg Hotel

- Kl. 21: Festen aabnes med Dans.
- Kl. 22: Fælles Kaffe-bord.
- Kl. 24: Æbleskiver m. Portvin.
- Kl. 1te: Frokost med Øl. Derefter Dans til Kl. 7

Der bortspilles ved anm. Lotteri 5 Billetter til Nat-løbet i „Forum“ den 18. Januar 1937.

Kroner 6 25

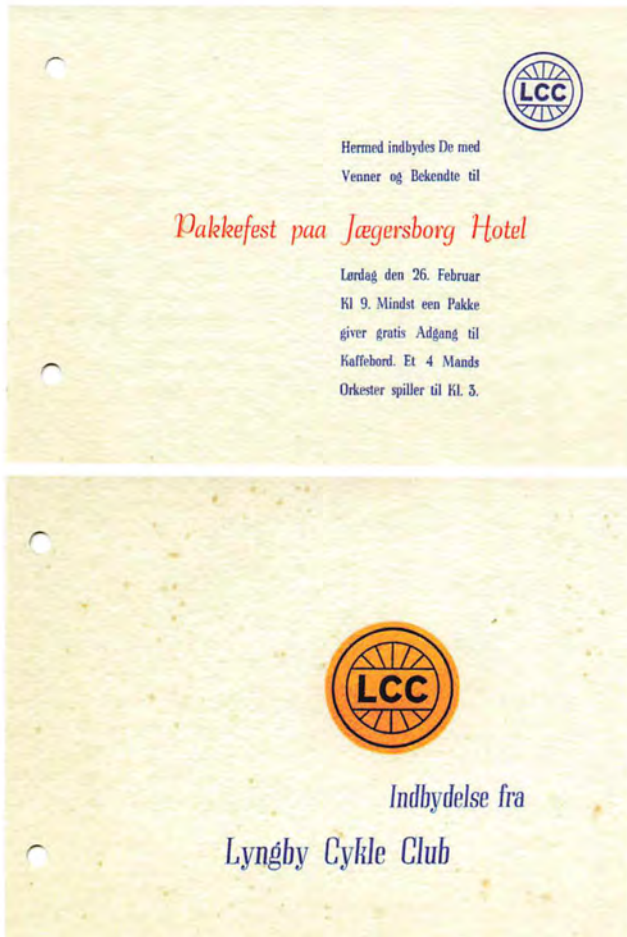
Lyngby Cycle Clubs Nytaarsfest 1936

Lyngby Cycle Club's
Nytaars-Bal
Fredag den 31. December 1937 Kl. 21
paa
Buddinge Koo
≡ KRONER 2.50 ≡
Billetten ombyttes med Baltegn

I 1920'erne og 1930'erne udgjorde selskabelighederne både vinter og sommer en væsentlig del af aktiviteterne i LCC. Festerne henvendte sig ofte til publikum uden for medlemskredsen og skulle være med til at styrke klubben økonomisk og skaffe nye medlemmer. Klubbens fester og sammenkomster blev på den måde et bidrag til byens festliv. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

"Ripley"- en særlig mødeform 1920-1945

Fra juni 1920 betjente LCC sig af det såkaldte "Ripley", idet der senest fra december 1923 blev anvendt en "Ripley Bog", som skulle danne baggrund for tildelingen af flidspræmier på en af de to årlige generalforsamlinger.

Indbydelsen fra LCC er formentlig fra slutningen af 1930'erne, da klubben havde lokaler på Jægersborg Hotel. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Ligesom i ABC, udgjorde "Ripley" en integreret del af klubbens selskabsliv. Denne særlige mødeform, der tilsyneladende kun hørte cykelsporten til, var ofte genstand for opmærksomhed på klubbens bestyrelsesmøder og generalforsamlinger.

"Ripley" kan bedst beskrives som et ugentligt udflugtssted for klubmedlemmer – indrettet efter engelsk

Eksprestykkeket, Jernbanevej 8, Lyngby. Til Lyngby 109 (efter Kl. 18 1089)

Salget af "Lykkesedler" (her fra 1938) ved LCC's arrangementer var med til at sikre klubbens økonomi. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

mønster af DBC i vinteren 1890-91 - der hurtig slog an over hele landet. I 1880'erne var det navnet på et traktørsted uden for London, hvor de londonske cykelklubber satte deres medlemmer stævne hver søndag formiddag. I dansk cyklesport blev ideen taget op af DBC, der sammen med den anden københavnske cykelklub C.C. afholdt det første danske "Ripley" på Constantia på Strandvejen den 25.1.1891.³⁶

Under overskriften "Fra Klubberne" skrev LCC i Cyclen 28.2.1936: "*Clubbens "Ripley" er åben hver fredag aften fra kl. 19-24 på Jægersborg Hotel. I lokalet forefindes hometrainer, bordtennis, nyt billard, forskellige spil og kortspil, alt til medlemmernes afbenyttelse. Besøgende er altid velkomne*".³⁷

"L.C.C.'s Ripleybog" (1941-1948) viser, at de fremmødt selv har skrevet sig ind - ofte i samme rækkefølge - hvilket taler for eksistensen af en form for hierarki i klubben. Fremmødet var størst de første år - i 1941 omkring 15 pr. gang én gang om ugen. Tendensen var et faldende fremmøde og slutter de seneste år på omkring 6 pr. gang. 28.5.1948 er sidste registrerede fremmøde. På det tidspunkt påbegyndte byggeriet af klubhuset på Carlshøjvej.³⁸

I årene fra 1920 til 1945 fandt "Ripley" sted i mange cykelklubber. I LCC på samme ugedag som præmieskydning og bordtennis. Hensigten med denne konkurrence har været at fastholde og anspore til en styrkelse af et klubliv, der rakte ud over cykelsport. LCC har måske frygtet at miste medlemmer til andre idrætsforeninger. En konkurrence med flidspræmier kunne i det mindste få medlemmerne til at møde op. Damernes tilstedeværelse blev højt prioriteret, mens det nærmest var en selvfølge at bestyrelsen deltog.

Jubilæer, fester og sange 1923-1944

"Idrætsliv", der var "Officielt Organ for samtlige Sports-

foreninger i Lyngby og Omegn", bragte 14.5.1924 under overskriften "Lyngby Cykle-Clubs 5-aarige Jubilæum" en længere artikel om klubbens tilblivelse. I artiklen fremhæves de første bestyrelser i klubben, de første pokaler, "Lottenborg-Pokalen" og "Mesterskabs-Pokalen", der blev skænket klubben, en række "mesterryttere" samt klubaftenerne og festerne. Det er de enkeltes indsats for klubben, der fremhæves i artiklen.

I forbindelse med klubbens 15 års fødselsdag i 1934 sagde formanden, Caspar Schultz, at fællesskabets søjler var den styrke og foretagsomhed, som et fåtal af medlemmer var i besiddelse af.³⁹ På linje hermed blev der ved 20 års jubilæet lagt vægt på, at det var klubbens bedste landeveysryttere, der havde "*kæmpet mangan drabelig dyst for at bjerge den eftertragtede sejr i land*".⁴⁰ I anledning af 25 års jubilæet bragte Cykle-Sport 12.5.1944 en artikel, der citerede klubbens formand, Richard Knudsen, for dennes omtale af rytternes resultater. Ved samme lejlighed sagde Knudsen: "*Vi ved ikke så meget om vor historie, desværre, men forholdet er det, at hele den generation, der var med ved starten, forsvandt og gav plads for helt nye årgange. De ældre mistede helt føling med os, og de fleste af dem, der blev, er i mellemtiden faldet bort*".⁴¹

I forbindelse med klubbens jubilæumsløb bragte Cykle-Sport 2.6.1944 et forsidefoto. Billedet viser "*Prins Knud til Landevejsløb*".⁴²

Lyngby Cycle Club har efterladt sig en række sange i forbindelse med jubilæer og fester i perioden 1923 til 1944. Indholdet i disse sange udgør det væsentligste kildemateriale i forbindelse med LCC's jubilæumsfester.⁴³ I jubilæumssangene understreges fællesskabets betydning for trivsel i klubben. Det er et fællesskab, som på den ene side hævder klubben udadtil (klubpatriotisme). Og på den anden side slår på de særlige gode relationer, der indadtil hersker i klubben (klubånd).

Det dansk nationale dannelsesideal er koncentreret omkring jubilæet i 1944 og må ses som en reaktion på besættelsestiden. Kvindernes rolle i klublivet beskrives spredt i periodens sange og overvejende i positive ven-

dinge. Ansatsen til en kritik af en begyndende opbrydning i det kønspolitiske mønster forekommer i en af sangene fra jubilæumsfesten i 1939.⁴⁴

Idealet om såvel psykisk som fysisk sundhed og na-

Billedet fra omkring 1930 er formentlig blevet til i forbindelse med et LCC-arrangement. I forreste række fra venstre genkendes Frode Sørensen, ABC, (nr. 2) og Henry Jørgensen, LCC, (nr. 7). Begge ryttere opnåede store resultater for deres respektive klubber. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

turoplevelse forekommer i sangene spredt i perioden. Samlet set antyder jubilæums materialet en øget satsning på det enkelte medlems betydning ("individua-

lisme") i takt med den stigende fokusering på konkurrence. Men der er intet, der tyder på, at det skete på bekostning af "fællesskabet".

Præmietildelte LCC-ryttere efter et LCC-løb omkring midten af 1920'erne. I bagerste række nr. 3 fra venstre Leo Nielsen, LCC, der i begyndelsen af 1930'erne gjorde sig stærkt gældende både nationalt og internationalt. Det har ikke været muligt at bestemme de andre ryttere. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

L. C. C.

Den 27de Maj 1924.

Mel.: Fra Søndag Nat til Mandag Morgen.

Nu vil her vi kvæde Sang om L. C. C.,
der for 5 Aar siden Verden fik at se;
den blev født og baaren ud i Lyngby By,
hvor den hurtig skaffed' sig et Ry.
Ferd'nand Madsen med det store, brede Smil
havde Fingren med i dette Lykkespil,
mange andre gode Mænd fra C. C.s Lejr
gav vist ogsaa „Stødet“ til dens Sejr.
Ja, hurtig kom den til at spille
en Rolle dér, hvor Hjul'ne trille,
den havde Mænd, selv i Midte,
ej ganske bitte, som kunde hitte
paa Sensasjon for at faa Mønten
i Kassen til at klare „Pynten“ —,
den satte Rod og voksede hurtig op —
Ja, den blev Sjællands næststørste Club.

L. C. C. bestemt en dejlig Formand har,
Casper Schultz til kraftig Tag er altid klar
han ved Vinter, Vaar, ved Sommer og ved Høst
er paa Pletten ved dens Løb som føst.
Er en Rytter bleven borte fra en Start —
„Fyr og Flamme“ er han i en vældig Fart —
Er i Unionen der en lille „Brand“,
da som Regel er han Dagens Mand.
Han elsker ej at sidde længe
og trættes om, hvem man skal hænge
op eller ud, naar der er Tale
om det banale i Sportskabale.
Han siger straks saagu sin Mening
foruden „Svøb“ og andre Biting.
Derfor er han en Mand, som alle li' —,
han har tilfældig min Sym atbi.

Clubben har ved Kassen rette Mand paa Plads:
Hans han ved, hvordan en Rytter bedst skal ta's
— selv som saadan har saa mangen Gang Talang —
han vist Vejen frem ved Hjulets Sang.
Hans var den, som oftest vistnok „gik i Plads“
Navnet „Pladshans“ prompt han fik af „Sorte Ras“ —
det han bar med Ære og fuld Honnør,
hvorfor mon han ikke mere kør?
Han var en Mand af „første Skuffe“,
han skulde ej man frem først puffe,
han var en Gut, som alle kendte,
hvad der end hændte — han hjem da vendte —
I Norge han gjord' Flaget Ære,
Hans viste hvo'n, en dansk bør være,
han Norsken — Svensken indgød vist Respekt.
Ja, Hans han kæmped' altid saa kækt.

Nævne alle brave Mænd i Klubben her,
tør jeg ikke, thi der ogsaa Kvinder er;
som der Krav kan gøre paa at faa lidt Ros
udenfor sit Køkkens Stegeos.
Dog maa Rytterne — den hele, store Flok
— ligefra den første og til Nummer Sjøk —
ha' en Tak for, hvad de gjor' og hvad de gør
for den kendte Trøje, naar de kør' —
Svend Aage, Aarets Mesterytter,
selvsagt hør' med til Klubbens Støtter,
I Vinter tænk, han protester' te,
paa den forkerte — Maade sker det —.
At een vil kør' i Vand og Ælte,
een „bøje Arm“ og „spænde Bælte“,
mens andre hør', hvad Styrelsen den si' —
de sidste har sgu min Sympathi.

Edmund, Frank og unge **Henry Jørgensen**
er som Hjulets Mænd gevaldig med paa den —
Anders, Orla, Valde, Th. P. og fler'
vender hjem tidt med de store Skeer.
Skydefest har L. C. C. hveranden Da' —
uforstaalig er det, at den det kan ta? —
naar der osse Penge være skal til „Sjavs“ —,
men Fru **Schultz** hun holder mest af „Maus“ —
Ja, her er Liv og glade Dage
ved Kaffebord med hjem'bagt Kage!
Et Månedsbal med Jazz-Orkester,
tro mig, de fester — mon det nu bedst er?
Om det vil jeg skam ej her dømmе,
men skal vi ikke alle tømme
vort Glas for L. C. C. og haabe paa,
at den en Fremtid lys — god maa faa.

Mellemvægtspoeten.

Festsangen i forbindelse med LCC's 5 års jubilæum i 1924 giver et indblik i klubbens aktiviteter med ros til navngivne ryttere og ledelse. Omtalen af skydefester og månedsbal med jazzorkester i sidste strofe viser klubbens høje prioritering af selskabelighed som en del af klublivet. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Henry Jørgensen, LCC, omkring 1930 havde fulgt bestyrelsens henstillinger om at anskaffe sig obligatorisk klubtrøje. I første omgang skulle grundfarven være grå med en brun eller lilla stribe. I 1935 blev det besluttet, at trøjen skulle være obligatorisk. Gennem 1950'erne og det meste 1960'erne var trøjen kendt for den blå grundfarve og det orange brystbælte. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

”Lyngby Cycle Clubs Bestyrelsesforening” 1932-1966
 ”Lyngby Cycle Clubs Bestyrelsesforening”, der blev dannet i 1932, bestod af udøvende og tidligere bestyrelsesmedlemmer. I lovene fra 1945 tilføjes det, at også personer, der havde gjort en indsats for LCC, kunne optages.⁴⁵ Gennem arrangementer som bankospil, revyer, baller og andre former for selskabelige sammenkomster var det formålet at tilføre den fornødne økonomi til moderklubben. ”Bestyrelsesforeningen” havde nogen indflydelse på moderklubbens dispositioner, hvilket nedenfor vil blive eksemplificeret.

Én gang om året arrangerede man ”et Stokkeløb for medlemmerne, et løb, som skulle afvikles på cykel, men som til gengæld aldrig havde noget med cykelløb i almindelig forstand at gøre og på ingen måde med medlemmernes eventuelle tidligere færdigheder eller bedrifter på cykel! Ved en efterfølgende Stokkeløbsfest hyldes løbets vinder, ligesom årets Æresstok uddeles”.⁴⁶ Den skulle tildeles et medlem, som alene i kraft af sit arbejde og forhold til klubben havde gjort sig fortjent til dennes ”æresbevisning”. Også andre cykelklubber dannede bestyrelsesforeninger og arrangerede de såkaldte ”Stokkeløb”.⁴⁷ LCC har holdt traditionen ved lige og afholder stadig det årlige ”Stokkeløb” (2016).

I oktober 1932 afholdt LCC sit første ”Bestyrelsesløb”: ”Løbet foregik under de bedste former for fornøjeligt og kammeratligt samvær. Dets store succes fastsløges løbets fremtidige årlige afholdelse. ... [distance og resultater nævnes] ... Den vellykkede dag sluttede på Jægersborg Hotel med frokost, hvor Hr. Restauratør W. Jensen var vært”.⁴⁸

Det kildemateriale, ”LCC’s Bestyrelsesforening” har efterladt sig, består af håndskrevne ord samt enkelte sange.⁴⁹ De viser, at det enkelte medlem er overordnet fællesskabet. Men ”Stokkeløbsfesterne” var, ligesom festerne i moderklubben, indkapslet i et fællesskab, der

havde sit fundament i en "særlig" LCC-klubånd. Der var tydeligvis overensstemmelse mellem dannelsesidealerne i bestyrelsesforeningen og moderklubben.

En sammenligning mellem LCC og ABC på baggrund af deres jubilæumsskrifter fremviser ingen forskelle i formålet med bestyrelsesforeningerne i de to klubber.⁵⁰

Omkring 1960 blev Bestyrelsesforeningen ændret fra kun at omfatte nuværende og tidligere bestyrelsesmedlemmer til også at optage andre medlemmer af LCC. I 1966 blev bestyrelsesforeningens navn ændret til "LCC's Venner".

Bestyrelsesforeningen ca. 1932. På billedet ses som nr. 4 fra venstre Karl Liisberg Pedersen, LCC's første formand 1919, og som nr. 5 Caspar Schultz, LCC's formand 1920-1926 og 1932. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Guldregn over LCC 1946-1958

Resultatmæssigt beskrives tiden fra 1946 i jubilæums-skriftet 1969 som begyndelsen til "Guldalderetiden".⁵¹ Den udmøntede sig bl.a. i danske mesterskaber på landevej til Hans E. Andresen i 1950 og Christian Petersen i 1953. Før sit medlemskab i LCC i 1950 var Christian Petersen fem gange (1943-1947) blevet dansk mester på landevej. Hertil kom Helge Hansens (Børge Hansens yngre bror) deltagelse ved VM fem gange og hans deltagelse ved OL i Helsingfors i 1952. Og ikke mindst LCC-rytteres succesrige deltagelse i det længste og mest prestigefyldte etapeløb for amatører, det østeuropæiske "Fredsløb" ("Prag-Berlin-Warszawa"). Det gav klubben førstepladser til henholdsvis Willy Emborg Nielsen (Willy Emborg) 1950, Kaj Allan Olsen i 1951 og Christian Petersen i 1953 med Hans E. Andresen (Hans E.) på andenpladsen. Samme Willy Emborg havde forinden haft succes ved i 1946 at blive nummer fire ved verdensmesterskaberne i Zürich. Hans E. blev danmarksmester på landevej i 1950 og 1955. Og ved amatørverdensmesterskaberne i det individuelle landevejsløb i 1954 vandt han sølv.

I slutningen af 1950'erne markerede klubben sig ved, at Hans E. sammen med Kaj Allan Olsen og Bent Ole Retvig var blandt en lille stab af danske landevejsryttere, der blev professionelle i udlandet. Især Hans E's gennemførelse af Tour de France i 1958, som den første dansker nogensinde, med en placering som nr. 62, skabte betydelig opmærksomhed i den danske sportspresse.

I årene forinden havde han fremvist sin formåen på den hjemlige scene. Således i "Sorgenfriløbet", der stadig var klubbens omdrejningspunkt i 1950'erne. Om løbet lørdag den 30. juni 1956, hvor afslutningen foregik på Lyngby Stadion, skrev *Cykle Sport* 5. juli: "På stadion samledes efterhånden et stort publikum, som ind mellem hyppige meldinger om stillingen ude på ruten,

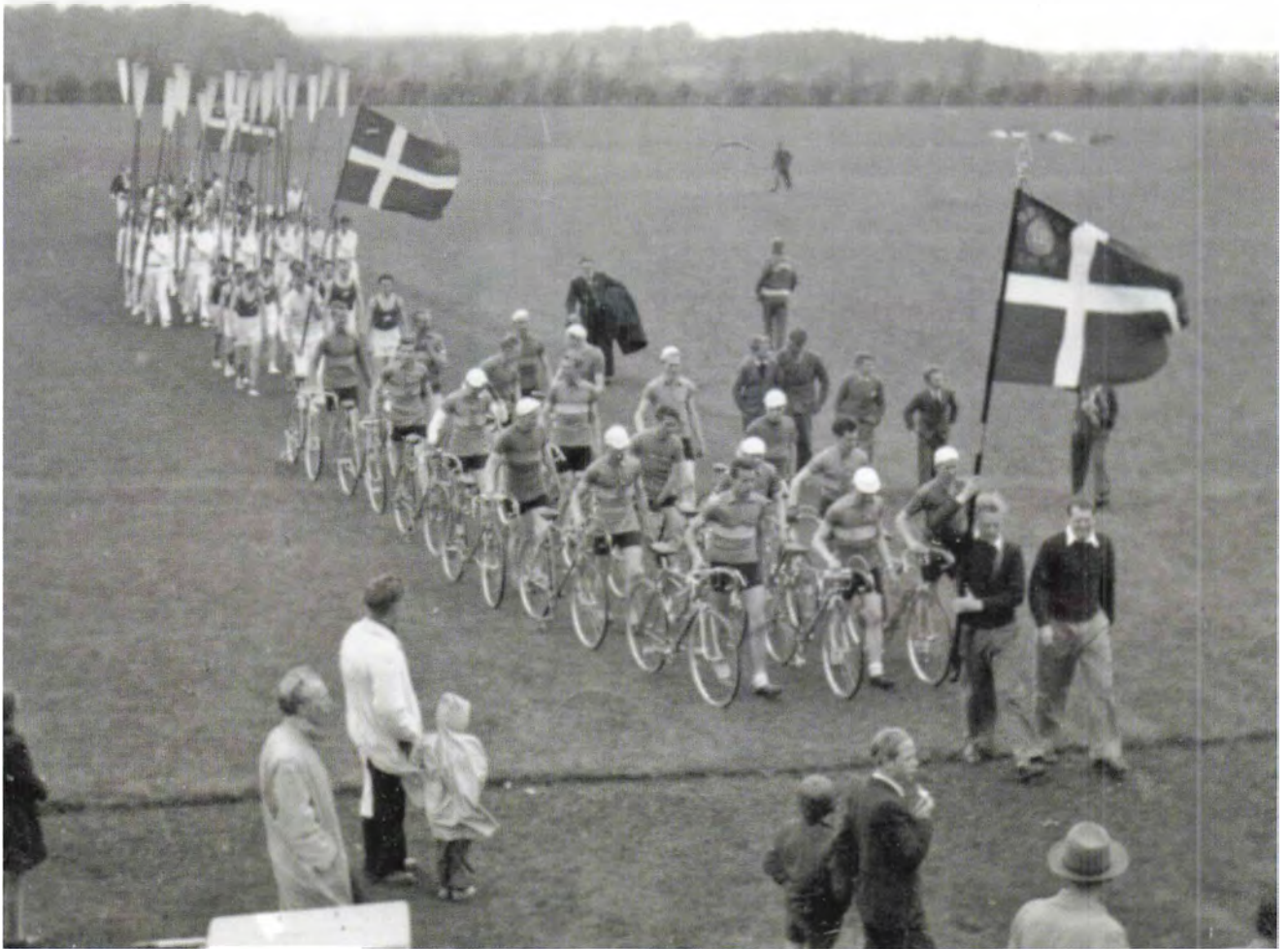
Helge Hansen, LCC, vinder af Sorgenfriløbet 1952, ønskes tillykke af LCC's formand Richard Knudsen. Ved OL i Helsingfors samme år var der stillet store forventninger til Helge Hansen, men han var uheldig at styrte i en klump af ryttere. Han fuldførte dog løbet, selvom han i lang tid måtte køre alene. Større succes havde Helge Hansen i "Fredsløbet" 1954, hvor han blev nr. 9. Fem gange blev han udtaget til verdensmesterskaberne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

blev forlystet med boksekampe, gymnastikopvisninger, cindersbaneløb etc., etc. Og så kom lidt over 20 det før-ende felt til stadion. Første mand, der kørte ind på ba-

nen, var den arrangerende klubs egen storrytter, Danmarks største kort ved de forestående verdensmesterskaber, Hans E. Andresen. Hans E. lagde sig straks ved indkørslen på cindersbanen i spidsen, og her blev han

liggende til målstregen var passeret, og han kunne udråbes som vinder.”⁵²

To dage senere, om mandagen, afsluttedes klubbens store arrangement med et cindersbanestævne på

L.CC deltog med et hold ryttere, da Lyngby Stadion blev indviet i 1949. (Privateje).

Lyngby Stadion, hvor de ca. 1400 tilskuere så Hans E. Andresen vinde alle de løb, han startede i.⁵³ I klubbens selvforståelse stod det ikke til diskussion, at LCC resultatmæssigt var blandt de bedste i 1930'erne, 40'erne og 50'erne.⁵⁴ Der var i LCC et udtalt ønske om at afholde cindersbanestævner. I januar 1953 havde besty-

I Polens hovedstad, Warszawa, fremviser Kaj Allan Olsen, LCC, en af sine pokaler efter sejren i "Fredsløbet" 1951. To år tidligere havde han vist sine evner som etapeløbsrytter ved i 1949 at slutte som nr. 3 i det 2000 km lange etapeløb "Polen Rundt". LCC-rytteren tilhørte den kreds af LCC-ryttere, der siden blev professionelle. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

relsen fastlagt 9 mulige datoer. På generalforsamlingen i marts 1953 hed det i beretningen, at intet var bestemt om en cykelbane i Lyngby, "men der var udlagt et areal på stadion til en evt. cykelbane". Dette blev dog ikke ført ud i livet.

På næstsidste etape i "Fredsløbet" 1950 taler Willy Emborg, LCC, til de tjekkiske tilskuere. Lyngbyrytteren blev den samlede vinder med 7:20 min. foran nr. 2. (Privateje).

Kaj Allan Olsen, LCC, i åben vogn flankeret af lyngbyryttere modtages på pladsen ved Lyngby Rådhus efter sejren i "Fredsløbet" i 1951. På rådhuset blev han ligesom Willy Emborg året før modtaget af borgmester Paul Fenneberg. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Christian Petersen, LCC, til højre i billedet vinder foran Hans E. Andresen, LCC, i "Sorgenfriløbet" 1951, der havde opløb på Lyngby Stadion. I forbindelse med "Sorgenfriløbet" vandt Per Lessel Christiansen, LCC, det danske mesterskab for juniorklassen, der blev afviklet for første gang. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Efter sejren i "Fredsløbet" i 1950 blev Willy Emborg hyldet foran Lyngby Rådhus. Forinden havde Falck i åben vogn bragt lyngbyrytteren fra Kastrup Lufthavn til Lyngby. Borgmester Paul Fenneberg tog derefter imod ham på rådhuset. (Privateje).

Christian Petersen, LCC, med laurbærkrans i 1951 efter sejren i "Sorgenfriløbet". Året forinden var Christian Petersen blevet medlem af LCC efter først at have kørt for Horsens og siden for DCR. Fem gange havde han vundet DM på landevej, før han for LCC i 1953 kunne hjemføre sit 6. danmarksmesterskab. Samme år blev det til en 1. plads i "Fredsløbet". På Ordrupbanen havde han i 1944 sat verdensrekord over 12 timer ved at tilbagelægge 401,555 km. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Flotte arrangementer men manglende resultater 1957-1963

I forbindelse med "Sorgenfriløbet" i 1957 inviterede klubben borgmester Paul Fenneberg som protektor for løbet og det samtidigt afholdte "Nordisk Ungdomsmesterskab". Til "Sorgenfriløbet" inviteredes hollandske, belgiske og tyske ryttere. Og til underholdningen om lørdagen engagerede man "Prins Jørgens Garde" (Vordingborg), som klubben tidligere havde anvendt. Det skulle også undersøges, om Hr. Kai Mayer kunne filme "Sorgenfriløbet". Til klubbens konkurrencearrangementer i 1957 hørte desuden: Indledningsløb, gadeløb, cindersbaneløb, klubmesterskab og afslutningsløb.⁵⁵

I maj 1960 planlagde bestyrelsen det forestående gadeløb for A og B-ryttere den 20. juni som pointløb over 75 omgange på rundstrækningen Birkholmsvej, Fremvej, Peter Rørdamsvej. "S.A. Special" var fadder. Entréindtægten, der var 2 kr. for voksne og 1 kr. for børn, skulle ubeskåret gå til flygtningehjælpen.⁵⁶ Om "Sorgenfriløbet" samme år omtaltes på bestyrelsesmødet i juni 1960 følgende præmiegivere: "Politiken" et bæger, "Børge S. Nielsen" 100 kr., "Kommunen i Lyngby" 200 kr., "Aktuelt" 75 kr., "Gotfred Lund" 100 kr., "Anero" trøjer i spurtpræmie, "Vinterbanen" 2 stk. adgangskort og "Thorvald Winther" 300 kr.⁵⁷

Klubben kunne se tilbage på flotte arrangementer i det forløbne år. Men på generalforsamlingen i oktober 1960 lød der kritiske røster over landevejssæsonens manglende resultater. Ole Krøier havde været med i "Polen Rundt", og det var gået ud over resten af sæsonen. Henning Petersen havde været soldat, og Max Knudsen havde haft sit at slås med. Og som formanden Ewald Trebbien (LCC's formand 1958-1961) sagde, havde man også i 1960 "som det onde" måttet "skrive dopingsagen. Formanden slog fast at vi inden for LCC ville gøre alt for at komme dette uvæsen til livs". Det

nævnes ikke nærmere, hvad "dopingsagen" drejede sig om.

For at animere rytterne til bedre resultater fik klubben af Hilding Nilson overrakt et spisebestik i tretårnet sølv. Det skulle udsættes til den begynder, der i året 1961 nåede længst frem i klasserne eller nåede det bedste resultat.

Den bedste junior, Per Norup Hansen (Per Norup), fik overrakt en "flot" elektrisk barbermaskine af Kurt René-Hansen. Og Peter Otte ønskede, at rytterne fik mulighed for at benytte finsk badstuebad på Lyngby Stadion eller andet sted i Lyngby.⁵⁸ Ønsket om badstuen blev en måned senere godkendt af bestyrel-

De fire LCC-ryttere stod i 1957 på spring til at afløse 1950'ernes succesrige rytterstab og fandt plads på både pokal- og stafethold. Fra venstre er det Kent Christensen, Preben Hansen, Peter Otte og Jørgen Mortensen. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

sen mod at rytterne købte et halvårligt badekort til 5 kr.⁵⁹

Det var i LCC en voksende forståelse af, at "Guldaldertiden" var et overstået kapitel i klubbens historie. Men medlemmerne bakkede ufortrødent op omkring klubbens vinteraktiviteter, hvad enten det drejede sig

om træning eller selskabeligheder. Om søndagen holdt rytterne cykeltræningen ved lige på deres skovcykler og kunne eksempelvis i vintersæsonen 1962-1963 mønstre ca. 70 mand pr. gang under ledelse af klubbens tidligere storrytter og nu instruktør, Helge Hansen ("Stelli Cykler"), med bistand af Peter Otte.

LCC's sejrende stafethold i 1957. Set fra venstre: Jørgen Thomsen, Max Knudsen, Ole Krøier, Henning Petersen, Torkil Kure, Palle Hestbæk, Jørgen Mortensen, Preben Hansen, Peter Otte, Svend Emborg og LCC's formand, Preben Z. Jensen. (Privateje).

Rytterdemokrati i støbeskeen 1922-1960

Et af de emner, der på klubbens generalforsamlinger i årene 1922 til 1939 skabte mest debat, var forslag om anskaffelse og udformning af en klubtrøje. Selv om det i 1935 blev besluttet at indføre obligatorisk klubdragt, ebbede diskussionerne først ud i 1939, idet sidste frist til ikke at bære den blev fastsat til årets "Jægersborgløb". For rytterne var det en bekostelig affære at anskaffe sig dette måske allervigtigste klubsymbol. I hvert

fald havde Paul Mølgaard i juli 1937 fået afslag på sin ansøgning om tilskud til en trøje ("Sweaters"), selv om han var blevet udtaget til at køre om danmarksmesterskabet.⁶⁰

Det første egentlige "ryttermøde" fandt sted i 1939, hvorefter de fra 1943 blev etableret som en fast rutine i klublivet. Møderne drejede sig ofte om at fremskaffe det nødvendige materiel, ikke mindst på baggrund af anden verdenskrig, så rytterne kunne deltage i de kom-

Rytterne, der formentlig er fra LCC, gør klar til en længere træningstur på en kølig og blæsende sommerdag i midten af 1920'erne. På det tidspunkt var det endnu ikke besluttet at indføre obligatorisk klubtrøje i LCC. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

mende landevejsløb. Rytterne blev også hørt, da der i 1943 blev stillet forslag om Danmarks Cycle Unions eventuelle indmeldelse i DIF (Først i 1963 blev DCU indmeldt i DIF). Dog var bestyrelsen modstander af ønsket om at etablere en "A Rytternes Club". Kildematerialet giver intet svar på, om der her var tale om en rytterfagforening.

Det mest vidtgående forslag om medindflydelse blev fremsat på generalforsamlingen i oktober 1957, da der blev stillet forslag "om medlemmers eventuelle tilladelse til at overvære bestyrelsesmøder". Det fik et andet medlem "til at forlade generalforsamlingen".⁶¹

Tanken om en større åbenhed mellem bestyrelsen og rytterne vandt genklang tre år senere på bestyrelsesmødet den 10.2.1960. Som medlem af bestyrelsen stillede Børge Melchiorsen forslag om valg af "en tillidsmand for hver klasse, for at skabe bedre kontakt, imellem rytterne og ledelsen". Idéen blev betegnet som "virkelig god".⁶² Et år senere blev Per Norup valgt ind i bestyrelsen som rytterrepræsentant.⁶³

"Forældremøde" i LCC 1961-1963

Også rytternes forældre blev inddraget i klubbens dispositioner. Under overskriften "rigtig væddeløber – eller søndagsturist" skrev klubbens tidligere formand, Preben Z. Jensen (LCC's formand 1955-1958), i medlemsbladet i maj 1961, at 90 "rytterforældre" havde taget imod klubbens indbydelse. Det mest centrale ønske fra forældrene var, at det blev påbudt rytterne at køre med styrthjelm under træningen uanset distriktets og landevejsunionens indstilling.

Klubledelsen svarede, at man allerede med omgående virkning havde bestemt, at "alle LYNGBY-ryttere under 18 år skal køre med styrthjelm også under træning." Klubbens øvrige ryttere blev anmodet om at tage hjelm på, når de kørte hjemmefra, "så kan man altid

skelne en 'rigtig væddeløber' fra en almindelig 'søndagsturist'". Dem, der ikke ville rette sig efter anmodningen, måtte affinde sig med, at klubben ikke ønskede at støtte dem med massagetilskud, rejsepenge, billige rutebilture og andre goder.

Et andet diskussionsemne var, at træningen skulle væk fra Strandvejen. Klubben havde indskærpet rytterne, "at kørsel på Strandvejen ikke er træning, men slet og ret promenadekørsel for dem, der ikke gider træne". Som et led i kontrollen havde bestyrelsen på forslag under "forældremødet" ladet fremstille en lille rustfri plade, hvori rytternes licensnummer var indhugget. Pladen skulle anbringes på øverste vandrette stelstang, så man altid var i stand til at identificere både cykel og rytter.

Bestyrelsens håb var, at foranstaltningen måtte komme til at omfatte alle licenshavende ryttere under Dansk Cykle Union for Landevejssport. Ordningen kunne også have den fordel, at politiet måske ville se med andre øjne på rigtige væddeløbere og dem, der bare kørte rundt på en racercykel, de havde fået i konfirmationsgave. Forældrene blev opfordret til at møde op på klubaftenerne om fredagen i klubhuset. Tillige at komme med indlæg i klubbladet. Det var bestyrelsens ønske, at forældremødet blev en fast tilbagevendende begivenhed hvert forår.⁶⁴

Klubbens direktiver om at bruge styrthjelm førte til, at rytteren Steen Ove Hansen af bestyrelsen i maj 1961 blev anmodet om at melde sig ud af klubben. Han kørte uden styrthjelm under træningen og havde "provokeret" andre til at gøre det samme. Steen Ove Hansen klagede over afgørelsen til Københavns Distriktet, da han mente, den var i strid med vedtægterne.⁶⁵ Sagen fik dog ingen konsekvenser, og Steen Ove Hansen kunne senere på året hjemføre juniordanmarksmesterskabet for LCC.

Bestyrelsen fandt det påkrævet, at rytterne rettede ind efter bestyrelsens ønsker. Tillige at rytterne udviste sammenhold. Det var formentlig baggrunden for, at der fra 1963 på generalforsamlingen blev tildelt den

såkaldte "æreskværn" (i form af en peberkværn) til den rytter, der efter bestyrelsens mening havde spillet en særlig rolle for at styrke kammeratskabet i klubben. Den første tilfaldt Henning Petersen.⁶⁶

Ole Krøier, LCC, fører feltet an i et landevejsløb i 1961. I 1959 var han blevet dansk mester på landevej. Og i 1962 vandt han sølv ved VM i 100 km holdløbet, hvilket bragte ham prisen som "årets bedste idrætsmand" i Lyngby-Taarbæk Kommune. På billedet som nummer 5 fra venstre ses en anden succesrig LCC-rytter, Henning Petersen. (Privateje).

Klubbladet får ny redaktionel linje 1963-1969

Også klubbens medlemsblad (klubbladet) blev hvirvlet ind i diskussionen om større indflydelse i klublivet. Torkil Kure Hansen var blevet redaktør af bladet i

januar 1964. I maj 1965 overlod han jobbet til Viggo Olsen, der siden blev forfatter til jubilæumsskriftet (1969). De to redaktører varslede en anden redaktionel linje af bladet, hvilket for alvor tog fart i slutningen af

Både i 1966 og 1967 var Svend Erik Bjerg med til at vinde DM i 100 km holdløb for LCC. I 1968 blev han udtaget til OL på landevej i Mexico. Og i 1972 til OL på bane i München. På billedet ses Svend Erik foran Tommy Petersen fra Roskilde under et 220 km langt landevejsløb i A-klassen i 1965. Han har haft en uheldig punktering. Dengang var der få servicebiler med reservehjul, så han måtte selv udskifte den punkterede ring (ses anbragt rundt om hans skulder) med en ny. (Privateje).

1965. Bladet bragte længere artikler og voksede i omfang (fra fire op til tolv sider). Der blev lavet rytterportrætter af såvel "små" som "store" ryttere bl.a. gennem interviews. Det bragte træningsprogrammer udarbejdet af klubbens instruktør (1963-1969), Helge Hansen, for såvel drenge og juniorer som for seniorer. Der blev rettet kritik af ledelsesstrukturen og af ledere i dansk cykelsport. Og ikke mindst blev det diskuteret, om den rene amatørlinje burde afløses af sponsorkontrakter mellem cykelklubberne og det private erhvervsliv. I den forbindelse rettede klubbladet kritik imod sportsredaktionen i DR for dens påståede modvilje over for cykelsporten.

Et eksempel på den nye redaktionelle linje var Viggo Olsens interview med Per Norup, der i 1965 var blevet nummer 20 i dette års "Fredsløb". Per Norup fremhævede det gode kammeratskab og reflekterede over, på hvilke måder et østeuropæisk etapeløb arrangements- og tilskuermæssigt adskilte sig fra løb i Vesten.⁶⁷

Den nye redaktør, Viggo Olsen, bragte en generel kritik af lederne i dansk cykelsport, som han mente svigtede de unge gennem "heltedyrkelse" af talenterne. Det var ikke til fremme for den "kammeratskabsfølelse" og den "klubloyalitet", som burde være at finde i alle klubber.⁶⁸

Samme dannelsesmæssige linje anlagde Børge Melchior (LCC's formand 1962-1976), der i forbindelse med årets påsketræningslejr i Rørvig i 1965 skrev i klubbladet. *"Hver dag, hvor der ikke var løb, var der træning, men dernæst er vi nogle stykker, der mener, at træningslejrens værdi slet ikke ligger i at komme i bedre træning, men derimod i den lejlighed disse lejre giver os til at få udviklet et godt kammeratskab, som jo til syvende og sidst er af betydelig større værdi, end om man bliver en fremragende cykelrytter. Dette mål bragte denne træningslejr os et godt stykke hen imod."*⁶⁹

Det var klubfællesskabet indadtil i højere grad end klubpatriotisme, der blev vægtet under Børge Melchiorssens ledelse og Viggo Olsens redaktørarbejde. Men der blev også plads til sportspræstationerne, da Svend Erik Bjerg efter en række topplaceringer i sommeren 1968 stod på spring til de Olympiske Lege i Mexico: *"Det har her i bladet næsten været helligbrøde at trække en enkelt af vore ryttere frem for nærmere og speciel omtale – men der kan ikke være tvivl om, at alle vil være enige i, at vi for en gangs skyld fraviger denne regel med lidt nærmere omtale af vort lille "energibundt", for hans indsats i denne sæson berettiger til det."*⁷⁰

"Bladudvalget" 1970-1976

I begyndelsen af 1970 blev der dannet et bladudvalg bestående af Klaus Nielsen, Aage Hoffmann, Svend Baltzer og Viklet Gråe-Jørgensen. De to sidstnævnte var aktive ryttere. Udvalget skulle bidrage med artikler og komme med forslag til emner og temaer til Viggo Olsen.

Klaus Nielsen skrev artiklen "Sporten i samfundet", hvori han argumenterede for, at det var umuligt for sporten at forholde sig politisk neutral. Når idrætsforeninger påtager sig at reklamere for en virksomhed, er der tale om en politisk stillingtagen.⁷¹ I en anden artikel "Kong Kristian m.v." lagde han afstand til nationale symboler ved sportsbegivenheder og spurgte, om det ikke ville være bedre at spille en international og neutral hymne og hejse FN's flag som tegn på den internationale samhörighed.⁷²

Bladet fortsatte linjen med at bringe rytterportrætter (bl.a. "Månedens rytter") i interviewform. Det var ikke kun klubbens eliteryttere, der kom til orde. Der blev også bragt samtaler med ryttere i de andre klasser, herunder drengerytterne. De kunne bl.a. berette, at kammeratskabet i klubben havde bekræftet deres valg af cykelsporten som det rigtige.⁷³

Ikke alle medlemmer var begejstret for den kurs, bladet havde taget. De "kritiske røster" var utilfredse med, at klubbladet havde dannet et "uofficielt bladudvalg". Problemet blev rejst på et bestyrelsesmøde, hvor stemningen var imod initiativet. Kritikkerne fandt det upassende, at bladet bragte artikler, der placerede idrætten i et samspil med økonomiske, sociale og politiske mønstre i samfundet. Konsekvensen blev, at udvalget gled ud i mørket.⁷⁴

Ved årsskiftet 1970-71 overtog bestyrelsen udgivelsen af bladet, der blev reduceret i omfang. Viggo Olsen trådte i november 1971 igen ind i redaktørarbejdet, nu med Aage Hoffmann som assistent.⁷⁵ Bladet blev igen fyldigere og bragte igen rytterinterviews, hvorunder klubbens første kvindelige rytter, Anne Marie Larsen, blev præsenteret i december 1971.⁷⁶ Også Karin C. Jensen, der startede i pigeklassen i 1972, blev som "månedens rytter" interviewet.⁷⁷ Medlemmerne af det nedlagte bladudvalg bragte stadig artikler i bladet, hvor de bl.a. satte fokus på (cykel)sportens rolle i samfundet, og skrev om professionel cykelsport kontra amatør cykelsport.

Fra januar 1974 til marts-april 1975 var Aage Hoffmann redaktør med hjælp fra Lars Melchiorsen. Margit Melchiorsen renskrev artiklerne, mens Svend Baltzer og Svend B. Jacobsen stod for trykning af bladet.⁷⁸ Der blev bragt interviews, suppleret med fotoportrætter, med en nogenlunde lige fordeling af ryttere fra de forskellige klasser. Der blev bragt reportager fra løbene og interviews med rytterne både før og efter løbene.⁷⁹ Professionel cykelsport blev skildret ud fra en kulturel synsvinkel med fokus på både journalistik og filmkunst.⁸⁰ Og klubbens drengeryttere bidrog med historier fra deres liv som cykelryttere.

Lars Melchiorsen blev ny redaktør af bladet i marts 1975 og virkede til oktober 1976.

Den store "Firmakrig" 1941-1974

Amatørisme versus professionalisme diskuteredes flittigt i cykelsportsmiljøet i begyndelsen af 1940'erne. Hvorledes udmøntede denne diskussion sig i LCC? Og hvad var den konkrete baggrund for denne dis-

Hans E. Andresen, LCC, omkring 1950. Blandt LCC-rytterens resultater var to danmarksmesterskaber på landevej i henholdsvis 1950 og 1955. I "Fredsløbet" 1953 blev det til en 2. plads efter Christian Petersen, LCC. Og ved VM på landevej i 1954 besatte han 2. pladsen. Som professionel gennemførte han i 1958 som den første dansker Tour de France med en 62. plads. Kendt i offentligheden blev han også som 6-dages rytter på "Vinterbanen" i Forum. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

kussion? I overensstemmelse med DIF's "Amatør- og Ordensregler" var man amatør, hvis man udelukkende dyrkede idræt af ideelle bevæggrunde. Amatørskabet ville da fortabes af den, der mod betaling eller anden økonomisk fordel, udøvede idræt. Eller hvis man under idrætsudøvelse konkurrerede om pengepræmier eller anden økonomisk fordel. Selv om cykelsporten ikke hørte under DIF, gjaldt de samme grundregler for amatørisme. Man blev betegnet som professionel, hvis

man ikke opfyldte betingelserne for at være amatør.⁸¹

Redaktøren af *Cykle-Sport*, Jørgen Beyerholm, fastslog i 1941, at det bestemt var i strid med amatørreglementets bogstav og ånd, når der i svenske aviser eksempelvis blev reklameret med, at "Sven Johansson kører Crescent".⁸²

I 1956 skrev *Cykle Sport* om "firmakrigen": "*I svensk cykelsport blæser for øjeblikket en kølig vind. Begge de store cykelfabrikker Crescent og Monark har som*

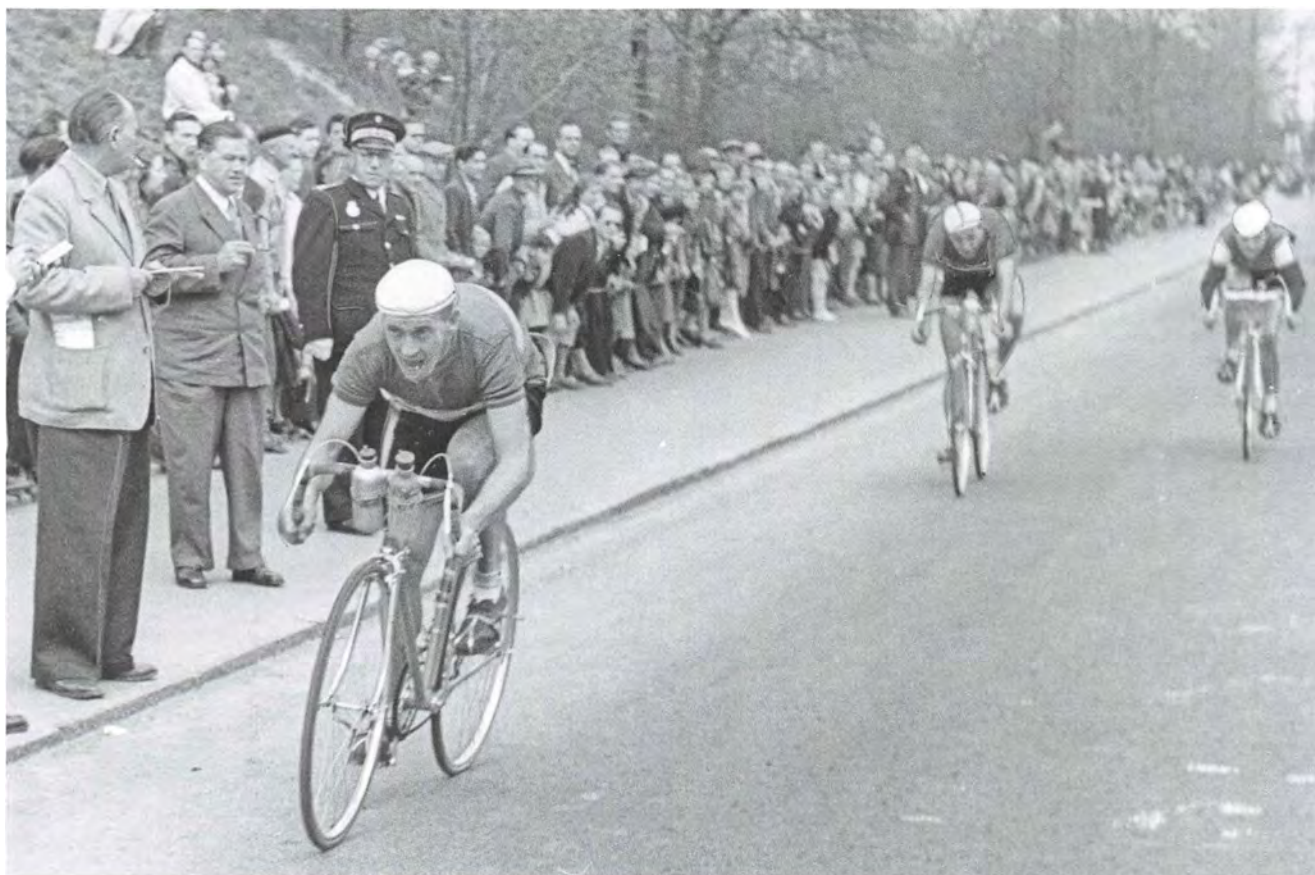

Willy Emborg, LCC, ønskes tillykke af Koldings borgmester, S. M. Jensen, efter sejren i et landevejsløb i 1947. Året forinden havde LCC-rytteren haft succes med en 4. plads ved VM i Zürich og efterfølgende en 3. plads i det svenske etapeløb "6-dagars". Som anerkendelse for indsatsen modtog Willy Emborg begge steder præmie i form af et armbåndsur. Ved OL i London 1948 var han med som reserve. Og i det østeuropæiske "Fredsløb" sejrede han i 1950. (Privateje).

tidligere meddelt besluttet at trække deres støtte til cykelsporten tilbage". Meddelelsen havde haft til følge, at nogle af de mest kendte svenske landeveisamatører ville opgive cykelsporten, overgå til professionalismen eller tilslutte sig de store fabrikshold i udlandet. Artiklens forfatter ("hp") fremhævede de ryttere, der trods afsavn og økonomisk besvær ville gøre en indsats for at dygtiggøre sig inden for deres sport. Og han efterlyste kærlighed og hengivenhed for cykelsporten samt "rene

linjer" hos de svenske cykelledere og de rådgivere, der stod til disposition for rytterne.⁸³

De to svenske cykelproducenter, Crescent (de "gule") og Monark (de "blå"), var stridens omdrejningspunkt i 1950'erne. Konkurrencen mellem de to konkurrerende cykelmærker (cykelproducenter) vedrørte en lang række danske landeveisryttere, heriblandt lyngbyryttere. Der blev tegnet kontrakter mellem danske cykelryttere og ovennævnte firmaer. I modsætning

Christian Petersen, LCC, vinder Nordsjællandsløbet i 1951 foran Willy Emborg, LCC, og Cornelius Peitersen, ABC. (Privateje).

Mogens Mortensen, ABC, (til venstre) og Svend Emborg, LCC, kører æresrunde efter sejren i et parløb på Lyngby Stadion i 1953. Det var ikke tilladt at modtage penge som amatør. Derfor blev pengepræmien på 50 kr. til hver af de to givet "under bordet". (Privateje).

til aftalen med den danske amatørrytter, Eluf Dalgaard (ikke LCC-rytter), er der ikke fremlagt arkivmateriale (kontrakter eller lign.), der viser, at LCC-ryttere skulle have brudt danske amatørregler.⁸⁴

Om denne firmakamp mellem de "gule" og de "blå" står der i jubilæumsskriftet 1969, at det var en kamp, der *"til tider kunne give sig de mærkeligste udslag og resultater, som man helst havde været foruden, og som kun fortjener at blive forbigået i tavshed, er det tilstrækkeligt at konstatere fænomenet, som endnu i 1969 af ældre cykelledere holdes frem som skræmmebillede over for enhver tale om reklame af enhver art."*⁸⁵

I 1974 lavede Lars Melchiorson et interview med Willy Emborg. Lyngbyrytteren fik sit materiel af Crescent, han var en af de "gule" i den store "firmakrig". Emnet var stadig kontroversielt: Det var *"et ulykkeligt kapitel i cykelsportens historie, som gik på tværs af alle klubskele, og som ofte førte til nogle mærkværdige resultater, men lad os ikke tale mere om den ting, den er bedst tjent med at blive forbigået i tavshed"*⁸⁶ Det fremgår ikke af interviewet, hvorfor emnet (i 1974) skulle forbigås i tavshed.

Den tidligere rytter, Arne "Kohave" Petersen, var i 1949 blevet ny formand for LCC. Han var tidligere professionel og havde været træner i Sverige, hvilket blev opfattet som værende i strid med hvervet som formand for en amatørklub. Klubben måtte da vælge en ny formand.

Det var samme Arne "Kohave" Petersen, der foranledigede, at Hans E. i 1953 kunne tegne kontrakt med Monark. Det arrangeredes på den måde, at Hans E. blev ansat i en cykelforretning i Helsingborg. Arbejdstiden tilbragte Hans E. formentlig for det meste med træning på landevejen. Kontrakten med Hans E. var udformet på en måde, der ikke bragte den i konflikt med danske amatørregler. Men Hans E. var i stand til at træne, som var han professionel.

Først i 1956 gik Hans E. over i de professionelles ræk-

ker, idet han med bistand fra den tidligere stjernerytter Henry Hansen tegnede kontrakt med Monarks konkurrerende firma, Crescent. For årene 1958-1959 var Hans E's årsløn 10.000 kr. Dette beløb svarede stort set til en industriarbejders årsløn på samme tidspunkt. Hertil kom dækning af materiel, 1000 kr. om året. Foruden Hans E. var lyngbyrytterne Kaj Allan Olsen og Bent Ole Retvig at finde som professionelle under Crescents vinger.⁸⁷

Vi var jo amatører og der var jo heller ingen kontrakt! 1947-1959

Willy Emborgs yngre bror, Svend Emborg (Svend Emborg Nielsen f. 1929), kørte for LCC i årene 1947 til 1959. Heraf otte år i A-klassen. Han vandt prestigeful-

Svend Emborg, LCC, med laurbærkransen efter sejren i "Simperløbet" 1953. (Privateje).

de løb i både Danmark og udlandet og fuldførte bl.a. "Fredsløbet" (1955). Til daglig var han metalsliber på Dansk Knivfabrik i Lundtofte,⁸⁸ hvor han var ansat i 30 år. Tirsdag og torsdag fik han fri kl. 14, så han kunne træne de obligatoriske 5 timer pr. gang.

Svend Emborg fortæller (august 2016), at han kørte Crescent i årene 1949 til 1953: "Min bror skaffede mig en "fricykel", allerede da jeg var C-rytter. Men jeg fik ingen penge på det tidspunkt, for der var ingen reklame i en C-rytter. Først i 1952 kom jeg på lønningslisten hos Crescent med 150,00 sv.kr. om måneden. Det var en kendt sag blandt rytterne, men det var ikke noget, der skulle fortælles videre til aviserne. BT og Ekstra Bladet gjorde meget for at få det at vide, men vi fortalte dem

aldrig noget om pengebeløbene, for så var vi blevet udelukket. Vi var jo amatører, og der var jo heller ingen kontrakt. Jeg tog til Helsingborg og hentede pengene i en cykelforretning. Det var også der, vi hentede cyklerne hvert år. Min bror, Willy, fik 800,00 sv.kr. om måneden, det var det højeste beløb, som kun de bedste ryttere fik."

Svend Emborg skiftede til Monark i 1954 og steg nu til 500 sv.kr. om måneden, hvilket var et pænt beløb dengang. På den anden side skal det medregnes, at rytterne selv måtte betale for tabt arbejdsfortjeneste, når de var på rejse i udlandet. Det var Hans E., der anbefalede Svend Emborg at skifte til Monark, selv om samme Hans E. til hans store skuffelse kort tid efter gik over til Crescent. Det var dog af andre grunde,

Eluf Dalgaard fra Vejle (til højre) vinder spurtet i "Simplexløbet" 1954 foran Helge Hansen, LCC, (til venstre) og Svend Emborg, LCC, (i midten). Kort før målstregen så Svend Emborg ud til at være en sikker vinder. Efter løbet nedlagde Svend Emborg protest mod klubkammeraten Helge Hansen, som han påstod havde trukket ham i trøjen under opløbet. Helge Hansen derimod påstod, at han var nødt til at trykke Emborg for at undgå at køre ind i en flok pressefotografer på den anden side af målstregen. Protesten blev taget til følge og Helge Hansen deklareret til tredjepladsen efter Svend Emborg. (Privateje).

Svend Emborg samme år var ved at droppe cykelsporten: "Jeg blev i aviserne citeret for, at jeg skulle have aftalt med mine "blå" Monark-kammerater, lige efter jeg havde vundet et løb i Helsingør, at de skulle køre for mig ved danmarksmesterskaberne den kommende søndag. Jeg blev indkaldt til møde hos DCU, det foregik på

Svend Emborg, LCC, viser, hvor kraftigt Helge Hansen, LCC, trak ham i trøjen i "Simplexløbet" 1954. (Privateje).

Ordrupbanen. Jeg havde min bror med som støtte, men han måtte ikke komme med ind til mødet. Jeg var blevet truet med udelukkelse, hvis det forholdt sig sådan, som aviserne havde skrevet. Hvis jeg var blevet udelukket, var jeg stoppet med at køre cykelløb. Det endte dog med, at de godkendte min forklaring om, at jeg ikke havde udtalt mig, som nogle aviser citerede mig for. Så jeg fik lov at køre DM om søndagen og kunne fortsætte min karriere"

Svend Emborg understreger, at LCC var den stærkeste klub dengang. Der blev ligefrem sagt, at det at blive klubmester i LCC svarede til at blive dansk mester. Ude på landevejen var der krig mellem de "gule" og de "blå". Ledelsen i klubben vidste godt, hvad det indebar, at rytterne kørte enten Monark eller Crescent, men det sagde de ikke noget til. Desuden var kammeratskabet i klubben godt. Hans karriere sluttede i 1959, da der fra svensk side helt blev lukket for pengekassen.

Svend Emborg cykler stadig. Trods sine 87 år bliver det til en tur hver dag. Enten til Lyngby Sø, Frederiksdal eller Dyrehaven. "Men jeg kører ikke race mere," siger han meget bestemt.⁸⁹

"Reklamedukker var forbudt" 1960-1971

På generalforsamlingen i LCC 12.10.1960 spurgte Svend Nielsen under eventuelt: "Om mulighederne for reklame på bukserne og lignende. Preben Z. Jensen mente dette var af det onde og formanden (Ewald Trebbien) supplerede dette med henvisning til hvordan man troede politiet ville stille sig, når det blev sådant, at man kørte cykelløb for de store firmaer. Foruden dette nævnte formanden også hvor mange frivillige kontroller, om man troede at de ville spille deres søndag på denne sport når der blev tjent penge på det, nej det er som Børge Melchiorsen sluttede sit indlæg "Reklamedukker var forbudt af færdselspolitiet". Formanden slut-

tede denne lille debat med at spørge hvad der så ville blive af klubånden, når nogen ryttere kørte for et firma og andre for et konkurrerende firma, vi ville i alt fald i Lyngby holde fast ved vores amatørregler.”⁹⁰

Klubben havde fra begyndelsen af 1920'erne haft de lokale firmaers bevågenhed i forbindelse med indkøb

af præmier. Fyrre år senere var denne støtte stadig af betydning. Eksempelvis fik klubben i forbindelse med ”Sorgenfriløbet” i 1963 økonomisk støtte til præmier fra 45 firmaer og enkeltpersoner.⁹¹

Reklametilhængerne var dog repræsenteret i klubledelsen, hvor debatten florerede i flere år. Klubbla-

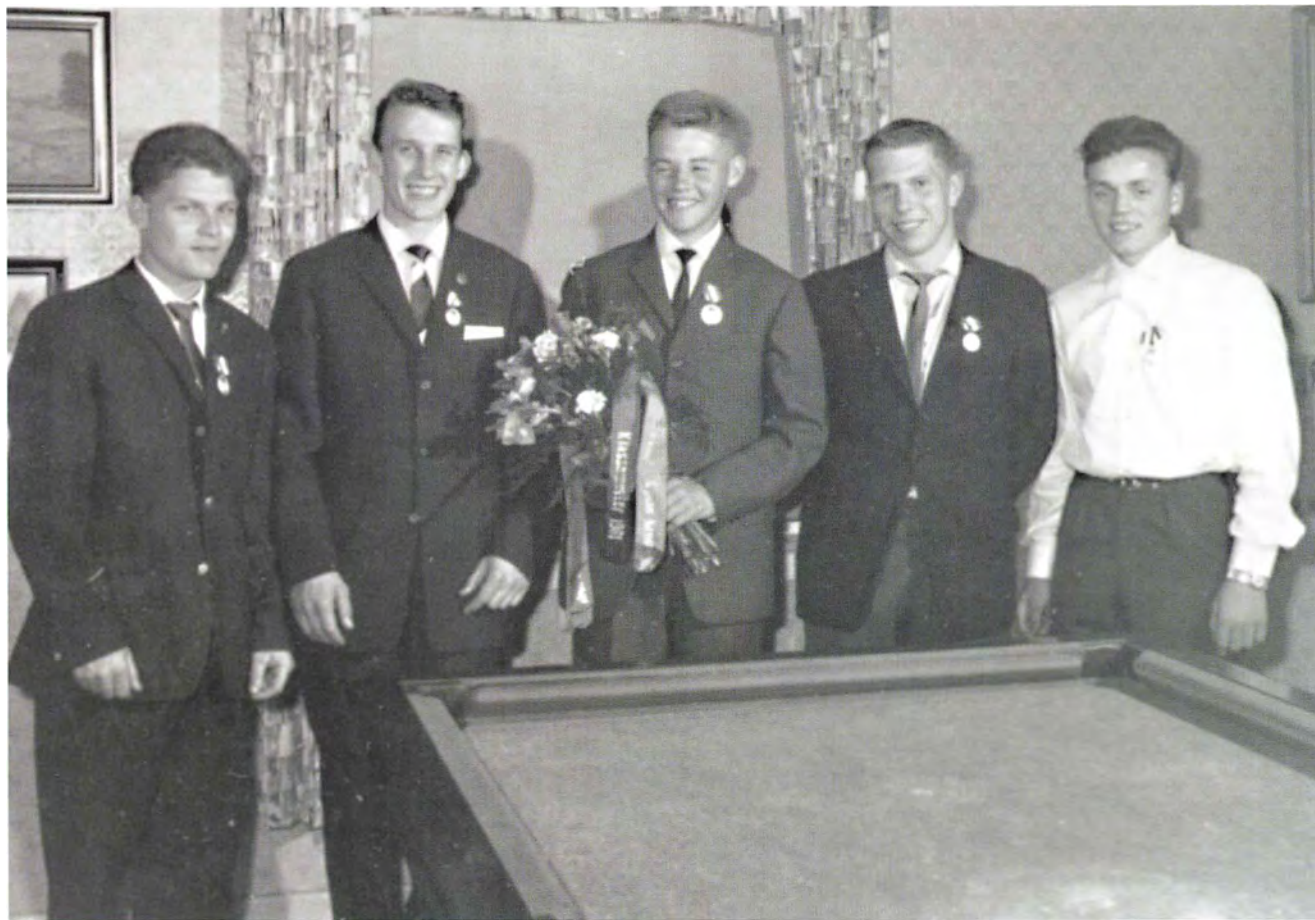

I klubmesterskabet 1967 kørte klasserne B, C og D sammen over en distance på 115 km. Set fra venstre Tage I. Nielsen, Ole Kjeldsen (D-klasse mester), John E. Jensen (B-klasse mester), Max Knudsen, Kaj F. Andersen (Old Boys-klasse mester), Aage Hoffmann (C-klasse mester) og Leif Guldbrandsen. Henning Petersen blev i en løbende konkurrence gennem året mester i A-klassen. – Ole Kjeldsen har fra 1973 og frem til nu haft en række lederposter i Dansk Bicycle Club. (Privateje).

dets redaktør, Viggo Olsen, argumenterede i længere artikler i klubbladet i 1967 for reklamens økonomiske nødvendighed. Han var dog klar over, at det krævede, at Dansk Idræts-Forbund måtte lempe sine "strengt" regler for reklamer, uden at udøvernes amatørstatus blev berørt.

De eksisterende såkaldte "fadderskaber" var nød-

vendige og havde ikke skadet sporten. Den evindelige snakken om "sporene, der skræmmer" bl.a. i forbindelse med kampen mellem "de gule" og "de blå", måtte efter redaktørens mening, som han vidste ikke alle i bestyrelsen delte, høre fortiden til. Nutidens ledere skulle ikke "belastes med fortidens synder".⁹² Hvis cykelsporten og klubberne skulle leve videre, måtte en af vejene,

LCC's klasse mestre i 1961 har fået tildelt medaljer ved rytterfesten i klubhuset på Carlshøjvej. Set fra venstre er det Allan Hansen kl. D, Per Norup kl. C, Henning Petersen kl. A, Ole Bjarne Hansen kl. B og Svend Erik Bjerg kl. junior. (Privateje).

ifølge Viggo Olsen, fremover være med støtte fra forstående firmaer som "Scaniadam" og personligheder som dets direktør, Poul Johansen.⁹³ Firmaet stod i flere år som fadder til klubbens "Scaniadam Grand Prix."

Et andet kritikpunkt, der adskillige gange fandt plads i klubbladets spalter, var Danmarks Radios mangelfulde dækning af danske cykelsportsarrangementer. Dette forhold tilskrev Viggo Olsen i stærke vendinger DR's sportsredaktør, Gunnar "Nu" Hansens, autoritet som "amatørforkæmper".⁹⁴ Kritikken af DR's dækning af cykelsporten førte til et møde i LCC's klubhus mellem Gunnar "Nu" Hansen og københavnske cykelsportsledere i 1968. Mødet resulterede i et udvalg, hvor LCC's formand, Børge Melchiorsen, fik sæde med henblik på at forbedre forholdet mellem cykelsporten og DR's sportsredaktion.⁹⁵ Ikke mindst LCC-ledelsen samt Viggo Olsens indsats gjorde, at cykelsporten fik mere plads på DR's sendeflade. Viggo Olsen gjorde sig ved flere lejligheder til talsmand for, at private virksomheder burde bydes velkommen af cykelsporten, hvis den skulle overleve økonomisk.⁹⁶

LCC's første sponsorer 1947-1977

Fem år senere stod LCC's amatørideraler for fald. Klubben indledte i 1968-69 forhandlinger med "A/S HAKA Fuglebjerg" (HAKA) om en sponsorkontrakt for "Sorgenfriløbet", der herefter skiftede navn til "HAKA-Løbet". Børge Melchiorsen (formand for LCC) og Ewald Trebbien (sekretær i LCC) repræsenterede klubben i forhandlingerne med HAKA. Mens HAKA var repræsenteret af direktør Niels Gammelgaard. Aftalen, der først skulle godkendes af DCU, indebar, at LCC's ryttere skulle køre med firmanavnet på køretrøjerne.⁹⁷

Klubbens medlemmer blev præsenteret for HAKA på et møde i klubhuset 25.2.1969. Axel I. Nielsen og Aage Hoffmann benyttede lejligheden til at stille

spørgsmål til HAKA og bestyrelsen. Niels Gammelgaard afsluttede sin præsentation af HAKA med at sige, "at A/S HAKA aldrig vil blande sig i klubbens arbejde og arrangementer".⁹⁸ På generalforsamlingen 22.10.1969 meddelte formanden, at HAKA's hjælp til ryttere og klub lå et sted mellem 40.000 og 50.000 kr.⁹⁹

For sæsonen 1970 indebar aftalen imidlertid, at klubben fik stillet kr. 20.000 til rådighed til diverse arrangementer (specielt "HAKA-LØBET"), trøjer, benklæder, dragter m.v. samt en vaskemaskine i præmie.¹⁰⁰ Desuden skænkede HAKA klubben en vandrepokal, som hvert år skulle tildeles den rytter, der indkørte flest placeringer.¹⁰¹ Samme år hævede Scaniadam støtten til afholdelse af LCC's årlige "Scaniadam Grand Prix" i Gladsaxe med 1.000 kr. til 3.500 kr.

Det, der optog bestyrelsen mest i 1970, var, at HAKA (under navnet HAKA-KIRK) var gået konkurs. Virksomheden skyldte klubben 7.000 kr., som ikke stod til at redde.¹⁰²

Samarbejdet med HAKA-KIRK afløstes i 1971 af et sponsorat med "SIMRIT A/S" (SIMRIT), der stillede 20.000 kr. til rådighed for klubbens diverse arrangementer. Ud over tøj ønskede SIMRIT (ved John Pedersen), at der indkøbtes "en stor pokal samt en miniature udgave af samme".¹⁰³ For sæsonen 1973 var beløbet 15.000 kr. I 1974 havde SIMRIT ydet 7.229 kr. til løb og 8.175 kr. til tøj.

I 1975 meddelte SIMRIT, at virksomheden ikke kunne fortsætte deres sponsorat. Forinden havde klubben i forbindelse med sit internationale tredagesløb modtaget i alt 8.500 kr. i sponsorpengene fra "Post-Puben" (Lyngby), SIMRIT og "Lyngby Storcenter".¹⁰⁴ Klubben stod uden sponsor i 1976, hvorefter "ATLAS" trådte til i 1977.¹⁰⁵

Ud over sponsoraterne har Lyngby-Taarbæk Kommune gennem årene været blandt klubbens økonomi-

ske bidragsydere - og fra 1949 støttet driften af klubhuset på Carlshøjvej økonomisk. Huset, en tidligere tyskerbarak, blev i 1947 købt kontant for 8.800 kr. Huset blev i første omgang opført ved frivillig arbejdskraft. Og siden ved aktietegning for at skaffe den fornødne kapital til at fuldføre byggeriet. Lyngby-Taarbæk Kom-

mune stillede det fornødne areal til rådighed.¹⁰⁶ Hertil kommer, at samme klubhus (klubbens kronjuvel) gennem årene har nydt godt af medlemmernes og "Vennernes" frivillige arbejdskraft og økonomiske tilskud til dets vedligeholdelse.

Lars Melchiorson, LCC, er punkteret i et løb i 1970. Jens Lindblom, LCC, (til venstre) og Heinz Brune, LCC, fra servicebilen sørger for et nyt hjul. Som det kan ses, havde LCC sponsoraftaler med HAKA-KIRK og SCANIADAM. Jens Lindblom var en årrække formand for DCU. (Privateje).

Forslag om offentlige bestyrelsesmøder 1970-1976

Spørgsmålet om medbestemmelse for de aktive inden for dansk idræt (herunder cykelsporten) spirede i begyndelsen af 1970'erne. For Lars Melchiorson, der var rytterrepræsentant i LCC i 1974, var det ikke et spørgsmål, om hvorvidt rytterne skulle have medindflydelse, men hvordan den skulle fungere: *"De mennesker, man ofte har skaltet og valtet med, må have lov til at give deres besyv med ved beslutningerne"*.¹⁰⁷

Et par år tidligere havde Klaus Nielsen, Svend Baltzer og Aage Hoffmann på generalforsamlingen 21.10.1970 stillet tre forslag:

1. Forslag om brug af klubhuset til gymnastik. Evt. anskaffelse af træningsredskaber (vægte etc.)
2. Ændret form for bestyrelsesmøder i LCC. Enten helt offentlige bestyrelsesmøder (dog ikke direkte medbestemmelse). Eller tvungen offentliggørelse for klubbens medlemmer af beslutningerne fra bestyrelsesmøderne (evt. referat). Dette kunne ske gennem klubbladet eller ved opslag i klubhuset. Evt. begge dele.
3. Forslag om øget klubliv for drengedelingens medlemmer.

Bestyrelsen forkastede de to første forslag:

1. Da kommunen stillede sale og redskaber til klubbens disposition, var det unødvendigt og kostbart, hvis klubben skulle bære disse store udgifter. Forslaget blev forkastet.
2. Bestyrelsen måtte også forkaste dette spørgsmål, da det krævede lovændringer. Det krævede endnu mere skriftligt arbejde, og det var ikke alt, som blev vedtaget på et bestyrelsesmøde, der kunne offentliggøres.
3. Forslaget ville bestyrelsen meget gerne imødekomme og bad medlemmerne om hjælp til dette arbejde, men tilføjede at ikke engang forslagsstillerne havde tid til at hjælpe.¹⁰⁸

Bortset fra det vidtgående forslag 2 var bestyrelsen alligevel imødekommende. På bestyrelsesmødet 11.11.1970 blev det meddelt, at der nu var adgang for rytterne til at træne med vægte på Lyngby Stadion. Og det ville forsøges igen at lave mere underholdning for drengene på klubaftenerne. Et år senere blev det på generalforsamlingen 20.10.1971 nævnt, at vægttræningen foregik på Lyngby Stadion hver mandag. Siden blev der etableret vægttræning i Lundtoftehallen. Bordtennis, der tidligere havde været en værdifuld vinteraktivitet, blev i mindre målestok genoptaget i klubhuset.¹⁰⁹

At der stadig var for få aktiviteter for drengene på klubaftenerne blev berørt på bestyrelsesmødet den 16.10.1972. På samme bestyrelsesmøde blev det efter et forslag fra ryttere og forældre godkendt at nedsætte et ungdomsudvalg (§14a). På det tidspunkt var rytterne allerede repræsenteret i bestyrelsen med en aktiv rytter.¹¹⁰ På generalforsamlingen 29.10.1975 blev ungdomsudvalget ændret, så det fik fire medlemmer, heraf en rytterrepræsentant.¹¹¹

Klubbens økonomi var et gennemgående tema på bestyrelsesmøder og generalforsamlinger. På generalforsamlingen 16.10.1974 stillede Axel I. Nielsen og Jens Collitz forslag til nedsættelse af et "Udvalg Til fremme af Aktiviteterne i Klubben" (UTFAK). Hensigten var at styrke klubbens økonomi gennem arrangementer med andespil. Desuden håbede man, at rytterne og deres nærmeste familie lærte hinanden bedre at kende. På samme generalforsamling stillede Axel I. Nielsen forslag om at arrangere nogle motionscykelløb for yderligere at styrke klubbens økonomi.¹¹²

Det næste års tid viste det sig, at der var uenighed mellem UTFAK og "LCC's Venner", om hvorledes man skulle dele arbejdsopgaverne imellem sig. På et bestyrelsesmøde 13.1.1976 søgtes det at udrede uoverensstemmelserne.¹¹³ På et efterfølgende møde blev det

besluttet, at UTFAK under ledelse af Axel I. Nielsen og Per Hansen skulle stå for to bankospil, juletræsfest, fastelavnsfest, fodbold, filmaftener m.m. "Vennerne" skulle stå for fire bankospil om året samt evt. motionscykelløb.¹¹⁴

Med UTFAKs mange arrangementer blev der pustet nyt liv i klubben. Og under navnet "Vaseløbet" kunne "Vennerne" i foråret 1976 sammen med "Det Grønne Område" arrangere det første motionscykelløb.¹¹⁵ I dag finder løbet sted under navnet "Mølleå Tour'en".

Motionscykelløbet, "Vaseløbet", blev første gang afviklet i foråret 1976. I dag afvikles det under navnet "Mølleå Tour'en" i et samarbejde mellem Lyngby Cycle Club, Nordea og lokalavisen Det Grønne Område. De to distancer er henholdsvis 30 km og 50 km. På billedet, der er fra maj 1979, er cyklisterne på vej op ad bakke ved Frederiksdal. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv)

LCC åbner "Jerntæppet" 1958-1976

LCC's ofte proklamerede politiske neutralitet vedrørte først og fremmest politiske og samfundsmæssige spørgsmål. Når det drejede sig om internationalt cykelsportssamarbejde, var klubben imidlertid blandt de førende. Klubbens bestræbelser for at få russiske landevejsryttere som deltagere i "Sorgenfriløbet" i 1958 udmøntede sig i adskillige korrespondancer i dagene fra 13. maj til 27. juni med cykelsportsmyndighederne i Moskva. Fremmedpolitiet og den russiske ambassade blev involveret i forbindelse med visum, hvilket resulterede i, at der blev givet visum med billedlegitimation til 7 navngivne russere. Skønt alle formaliteter syntes at være i orden, svarede Moskva uden nærmere forklaring i et telegram 27. juni: *"Kommer ikke!"*¹¹⁶

Større held med at få åbnet "Jerntæppet" havde klubben i midten af 1960'erne, da der fra 1967 blev indledt et nært og langvarigt samarbejde med cykelklubben Lokomotiva i Prag. Det blev til fire træningslejre (1967-1970) på et sportshotel i byen Dobrichovice uden for Prag med omkring 60 ryttere pr. gang.¹¹⁷

Det var et påtrængende ønske for LCC's formand, Børge Melchiorsen, at sporten skulle medvirke til at skabe kontakt nationerne imellem. Om cykelsportssæsonen 1968 sagde han, at den både sportsligt og kammeratligt havde været helt i top. Anderledes så han på Sovjets magtdemonstration over for Tjekkoslavakiet i efteråret 1968: *"En stor sorg har vi dog haft. Vore venner, og det er mange, i Tjekkoslavakiet er kommet i klemme i stormagtspolitikken, og kun fremtiden vil vise, om det gode og kammeratlige samarbejde, vi har haft med alle disse dejlige mennesker, kan fortsætte fremover. Vi håber det, og ikke mindst i denne tid går mange tanker og gode ønsker til Prag."*¹¹⁸

Klubbladet bragte i 1974 et portræt af Børge Melchiorsen i forbindelse med hans 60 års fødselsdag. Hans

Fra LCC's 50 års jubilæum. Fra venstre: Ewald Trebbien (næstformand og tidligere formand), Bjarne Bentsen (bestyrelsesmedlem), Preben Z. Jensen (tidligere formand), Børge Melchiorsen (formand) og Paul Christensen (bestyrelsesmedlem og tidligere formand). På billedet mangler klubbens kasserer Carl Aage Larsen samt Heinz Brune (bestyrelsesmedlem). (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

måske største fortjeneste var de mange kontakter, han skaffede rundt omkring i Europa, og som havde givet både ryttere og deres familier mange dejlige ture og minder. Eksempelvis turene til Büttgen, Prag, Rheinland-Pfalz og Bergamo. Hertil kom træningslejrene, der startede i Nykøbing i 1964 og 1965 og blev videreført med træningslejrene i Tjekkoslavakiet. Fra 1971 fulgte træningslejrene i Italien.¹¹⁹

På generalforsamlingen 27.10.1976 meddelte Børge Melchiorsen, at han ønskede at fratæde efter 17 år som formand. *"Som den største oplevelse nævnte han den første træningslejr i Prag, hvilket havde skaffet mange af os forbindelser for livet!"*¹²⁰

Ny formand for klubben blev Bjarne Bentsen, der siden 1967 havde været en aktiv kraft i bestyrelsen bl.a. i forbindelse med at fremskaffe økonomisk støtte fra lokale virksomheder til klubbens løbsarrangementer.

Tillige havde han siden 1969 betjent det målfotoudstyr, Lyngby-Taarbæk Kommune havde skænket klubben i forbindelse med 50 års jubilæet. I 1981 fik Bjarne Bentzen kommunens idrætslederpris.

Konkurrencemæssigt generationsskifte med sejre for kammeratskabet 1959-1975

Samtidig med et generationsskifte i LCC's rytterstab i begyndelsen af 1960'erne satsede klubben specielt på

100 km holdkørsel, der var blevet indført som en ny disciplin i landevejssporten i slutningen af 1950'erne.¹²¹ Ole Krøier, der i 1959 var blevet individuel danmarksmester på landevej, deltog på det danske 100 km hold, der vandt sølv ved verdensmesterskaberne i 1962. For sin indsats ved VM fik Ole Krøier prisen som "årets bedste idrætsmand" i Lyngby-Taarbæk Kommune udelt af Lyngby-Taarbæk Bladet.

LCC-ryttere på klubtur i Dyrehaven i det tidligere efterår 1961. Med udgangspunkt fra klubhuset på Carlshøjvej foregik turene på turistcykler søndag formiddag i vinterhalvåret. Der blev givet points ved fremmødet og indkørt point i en løbende klubturskonkurrence i de nordsjællandske skove. (Privateje).

Henning Petersen tilhørte den nye generation af LCC-ryttere. Han var i 1963 blevet nr. 20 i årets "Fredsløb" og tillige "en værdig klubmester, der nu får sit navn på mesterpokalen, side om side med gamle topryttere som Børge og Helge Hansen, Chr. Petersen, Hans E.

Andresen, Willy Emborg m.fl." Klubledelsen fremhævede ham specielt for hans "fine menneskelige egenskaber, og hans altid fair og kammeratlige optræden i løb og på rejser, så har man et billede af en helt usædvanlig toprytter, som kun gør sin klub ære."¹²²

Henning Petersen, LCC, deltog på landevejsholdet ved OL i Tokyo 1964. I 1967 blev det til en sølvmedalje ved VM på det danske 100 km hold. Forinden var han i 1963 fulgt i sporet på tidligere LCC-etapeløbsryttere med en 20. plads i årets "Fredsløb". På billedet ses han under enkeltstarten i 3-dagesløbet "Skagen-København" (1967), der blev arrangeret i forbindelse med Københavns 800 års byjubileum. LCC's danmarksmestre fra 1966, bestående af Gregers Bunch, Svend Erik Bjerg, Per Norup og Henning Petersen, deltog som et samlet hold. De fire LCC-ryttere fik holdsejren, mens Svend Erik Bjerg og Henning Petersen individuelt sluttede på henholdsvis 4. og 5. pladsen. (Privateje).

Det var også med til at befæste klubfølelsen (klubpatriotismen), da LCC i både 1966 og 1967 kunne hjemføre danmarksmesterskabet i disciplinen 100 km holdløb. I 1966 med en kvartet bestående af Henning Petersen, Per Norup, Svend Erik Bjerg og Gregers Bunch. Sidstnævnte blev i 1967 afløst af Finn Stausholm.

Klubledelsen betegnede mesterskaberne som en sejr

for et kammeratskab, der byggede på, at ikke alle på holdet behøvede at være lige stærke. Forinden havde klubben haft den triumf, at Henning Petersen var blandt deltagerne på landevejsholdet ved OL i Tokyo i 1964. Svend Erik Bjerg var med på landevejsholdet ved OL i Mexico i 1968 og siden på baneholdet ved OL i München i 1972.

Tre gange kunne Per Norup, LCC, fejre et dansk mesterskab som vinder af et 100 km holdløb (1966, 1967 og 1981). Evnerne som etapeløbsrytter viste han ved i 1965 at blive nr. 20 i "Fredsløbet". På billedet ses han under enkeltstarten i 3-dagesløbet "Skagen-København" (1967), hvor han var på det sejrende LCC-hold. (Privateje).

Henning Petersen vandt sølv ved verdensmesterskaberne i 1967 på det danske 100 km hold. Samme år trådte han ved vennen Ole Ritters hjælp ind i de professionelle rækker i Italien.

LCC markerede sig også i cykelcross, da Tage I. Nielsens blev udtaget til verdensmesterskaberne i 1970. *"Det var et resultat af en meget energisk træningsindsats, der her blev belønnet, og der er al mulig grund til at lykønske Tage med dette resultat!"*¹²³ Han blev den første LCC-rytter, der deltog i denne specielle form for terrænløb, som klubben allerede i 1940 havde taget initiativ til at få indført som en selvstændig disciplin under dansk cykelsport.

På pigesiden markerede klubben sig internationalt, da det lykkedes Karin C. Jensen i 1973, 1974 og 1975 at vinde guld ved de uofficielle verdensmesterskaber for piger i forskellige cykeldiscipliner. Efter verdensmesterskabet i 1974 sagde Karin, at cykelsport ikke var en sportsgren, der skulle forbeholdes det modsatte køn. Men ellers havde hun ikke nogen ambitioner om at blive noget inden for cykelsporten. Endnu syntes hun, det var sjovt at køre.¹²⁴

Med videnskaben til hjælp 1969-1976

Cykelløb er ikke for sjov! Påstanden bekræftes til fulde af Gunnar Hedal i et interview som "månedens rytter" i klubbladet i maj 1972: *"Det er en kendsgerning, at kun få andre sportsgrene i krav kan måle sig med den seriøse livsførelse og ofte uforståelig hårde og tidskrævende træningsindsats, som landevejssporten kræver af sine udøvere såvel i de mindste klasser som i A-klassen"*¹²⁵

Sideløbende med generationsskiftet i LCC fra midten af 1960'erne herskede der en bevidsthed om, at det var nødvendigt at tage de seneste træningsmetoder i brug. I foråret 1969 anskaffede klubben en "Ergometercykel", så man på videnskabelig vis kunne bestemme

Gunnar Hedal, LCC, tog fra 1971 de nyeste træningsformer til sig, hvilket var medvirkende til, at han året efter kunne køre sig i B-klassen. I vinterhalvåret 1971-72 foregik en del af træningen i lokalerne på Lyngby Stadion, hvor der ud over træning med vægte var stillet romaskine og "Ergometercykel" til rådighed. Desuden var der løbetræning en gang om ugen. (Privateje).

den enkelte rytters træningstilstand (kondition). Heinz Brune fra bestyrelsen stod for test af rytterne og førte journal over hver enkelt rytter, så man fra gang til gang kunne sammenligne med tidligere testresultater og registrere fremgang eller tilbagegang.¹²⁶

Løbetræning i vinterhalvåret var fra 1970 for alvor kommet på programmet og havde deltagelse af såvel drenge- som A-ryttere. Rytterne gjorde tillige brug af de videnskabelige resultater, der var blevet til i den universitære verden med henblik på at forbedre sportsfolks præstationer. For LCC indebar det bl.a., at

de fysiske aktiviteter fra 1974 i vintermånederne blev udvidet til at omfatte gymnastik tre gange om ugen. To gange om ugen på Trongårdsskolen under ledelse af henholdsvis Lars Melchiorsen og Per Hansen. En gang om ugen i Holtehallen, hvor Per Hansen stod for både vægttræning og circuittræning.¹²⁷

Fra august 1976 fandt circuittræningen og vægttræningen også sted i Lundtoftehallen. Førstnævnte træningsform byggede på et omfattende program, der var udarbejdet og videreudviklet af Axel Goldermann specielt for cykelryttere. Indtil midten af 1980'erne var Axel Goldermann instruktør i LCC.

De nye træningsmetoder faldt helt i tråd med, at klubbladet fra 1972 til 1974 bragte en række videnskabeligt anlagte artikler om træning, der baserede sig på den seneste forskning. Herunder berørtes de etiske dilemmaer, topidrætsmanden stilles over for, når han nærmer sig eller bryder grænsen for sin præstations-evne.¹²⁸

Fra drengerytter i LCC - til professionel 1975-2013

Når Lyngby Cycle Club i dag skal præsentere sine sportslige kvaliteter, er det først og fremmest de ryttere, som er opvokset i klubben og senere fik en glørværdig professionel karriere, der fremhæves. Lars Michaelen, Frank Høj og Michael Mørkøv, der alle tilbragte deres drengeår i LCC, hører til stjernerne i klubbens seneste historie.

Lars Michaelen blev danmarksmester i det individuelle landevejsløb i 1992 og deltog i landevejsløbet ved OL i Barcelona 1994. Han opnåede flotte resultater på landevejen som professionel og opnåede at være i førertrøjen i Vuelta a España i 1997.

Frank Høj blev danmarksmester i det individuelle landevejsløb i 1998 og repræsenterede Danmark i det individuelle landevejsløb ved OL i Sidney (2000) og

ved OL i Athen (2004), hvor han blev henholdsvis nr. 6 og 8. Også han gjorde sig gældende i den professionelle verden.

Michael Mørkøv vandt sølv i 4000 m holdforfølgelsesløb på bane ved OL 2008 i Beijing. Han blev verdensmester i 4000 m holdforfølgelsesløb i 2009 og

LYNGBY CYCLE CLUB

LCC - STIFTET DEN 27. MAJ 1919

Medlem af DANMARKS CYCLE UNION

TILSLUTTET DANSK IDRETSFORBUND

NR.3

juli 1998

Årgang 45

I 1998 vandt Frank Høj danmarksmesterskabet for den danske elite. Han er opvokset i LCC og hører til én af de ryttere, klubben i dag fremhæver, når den skal præsentere sig udadtil.

samme år verdensmester i parløb. Han blev danmarksmester i det individuelle landevejsløb i 2013 og er stadig en markant aktør i den professionelle cykelverden.

Til rækken af professionelle skal føjes ikke uvæsentlige resultater af klubbens amatører efter 1975. Ved "Verdensmesterskaberne for døve" kunne Finn Johansen fejre triumfer på landevejen ved at vinde guld i 1977, 1979, 1980, 1981 og 1982.

James Møller blev danmarksmester i det individuelle landevejsløb i 1980. Han kunne i 1981 fejre et danmarksmesterskab sammen med Per Norup, Jan Høegh

og Svend B. Jacobsen i klubbens kongedisciplin, 100 km holdløb.

På kvindesiden blev Liselotte Pind Olsson i både 1983 og 1984 danmarksmester i 30 km enkeltstart på landevej.

Og i 1994 satte Tom Dalkvist dansk rekord over en time på banen i Forum.

Lyngby Cycle Club 2016

Lyngby Cycle Club kan i 2019 fejre sin 100 års fødselsdag. Fra at være en klub, hvor selskabeligheden og

LCC's klubhus på Carlshøjvej 6 i Lyngby har siden sin opførelse i 1949 dannet ramme for et blomstrende klubliv, der forbandt det selskabelige og det sportslige. Det havde stor betydning for medlemmerne at have et fast tilholdssted og at være under eget tag. Klubhuset, der her er fotograferet i 1983, er stadig et centralt samlingssted for LCC og "LCC's Venner". (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

konkurrenceaktiviteterne var stillet lige, er konkurrenceaktiviteterne i dag de overordnede.

Ved stiftelsen i 1919 skulle selskabelighederne "virke for cykelsportens fremme i Lyngby og omegn" (GF 29. oktober 1920). Nu hedder det, at "Klubbens formål er at virke for cykelsportens fremme gennem træning og afholdelse af cykelløb, samt at danne rammen om et aktiv klub-/foreningsliv, herunder at drive klubhuset" (GF 28. februar 2011).

Selv om de selskabelige aktiviteter i dag ikke direkte har noget med landevejscykelløb at gøre, er de bundet til træningsaktiviteterne: Således natorientering på mountainbike i januar med efterfølgende spising, træningslejr i Alassio (Italien) i påsken med selskabelig deltagelse af forældre og bedsteforældre, rytterfest i oktober samt stjerneløb på mountainbike i december med efterfølgende spising.

De planlagte træningsaktiviteter efterår og vinter er følgende: mountainbike, løb og spinning. Vinterracer fra januar alt afhængig af vejret. Træning tirsdag, torsdag og søndag i vinterperioden. Fra januar og frem til løbssæsonen tillige træning lørdag og søndag. I løbssæsonen træning tirsdag og torsdag. Desuden deltager klubbens ryttere i flere cykelarrangementer på cykelbanen i Ballerup Super Arena. Et af fokusområderne er eliteudvikling af junior/U19 i samarbejde med andre klubber.

I september 2016 afholdes det traditionsrige "Sorgenfriløb": En anden tradition er "Mølleå Tour'en", der arrangeres i samarbejde med "Nordea" og "Det Grønne Område".

Nordea har gennem mange år været klubbens faste sponsor. I 2016 er VVS-virksomheden B. Andersen & Lassen trådt til.

LCC har i maj 2016 55 medlemmer. Heraf har 18 pr. 30.5.2016 tegnet licens: 8 i U17, 6 i C-klassen, 3 i H50 og 1 i H60.¹²⁹

Fra selskabelig forening til moderne konkurrenceklub 1919-1975

Debatten om amatør/professionel sport var et tema, som også LCC måtte forholde sig til. Et godt eksempel er den såkaldte store "firmakrig" i 1950'erne, som en del af klubbens ryttere var involveret i. Siden faldt klubbens sponsoraftaler i begyndelsen af 1970'erne i god tråd med professionalismens gradvise legalisering og udbredelse.¹³⁰

LCC fremhævede (især i jubilæumssangene) naturoplevelse og sundhed, der hørte til den samlede danske idrætskulturelle udvikling i perioden (1919-1975), men de var underordnede klubbens mere og mere udprægede konkurrenceunivers forstået som stjernedyrkelse og rekord. Klubpatriotismen byggede især på klubbens samlede gevinster og sejre. Fra slutningen af 1920'erne var klubbens selvforståelse i stigende grad bundet til de individuelle resultater i landevejssløbene frem for de selskabelige aktiviteter.

Selskabeligheden og klublivet i forbindelse med idrætsudøvelse omkring år 1900 havde en langt mere fremtrædende plads end nu til dags.¹³¹

Fra omkring midten af 1920'erne var selskabelighederne i LCC i højere grad rettet imod et publikum, der rakte ud over klubbens medlemmer. Frem til omkring 1940 levede klubben op til de målsætninger, der var nedfæstet i vedtægterne omkring selskabelighed. Men selskabeligheden i klubben har igennem årene måtte vige til fordel for konkurrencernes krav om øget vækst og tanker om individualisme frem for fællesskab. I overensstemmelse med udviklingen i dansk idræt er selskabeligheden og klubfællesskabet fra omkring 1970 gået tilbage i LCC.

LCC's relationer til det omgivende samfund var først og fremmest bestemt af ønsket om at tilføre klubben økonomisk støtte fra det private erhvervsliv. Her ad-

skilte klubben sig ikke fra andre idrætsforeninger i Lyngbyområdet.

Bortset fra LCC's tilsyneladende tilknytning til Socialdemokratiet inden for klubbens første halve år, har det ikke været muligt at finde partipolitiske aspirationer fra LCC's side. I den forstand har LCC ikke adskilt sig fra idrættens såkaldte politiske neutralitet, hvor politiske og samfundsmæssige overvejelser nærmest blev betragtet som en verden hinsides sporten. Politiske spekulationer kunne desuden forstyrre idrætsmandens koncentration omkring det sportslige. Klubben havde da heller ingen samfunds-ideologiske og idrætsorganisatoriske betænkeligheder ved at deltage i Berlins olympiske Lege i 1936. Til gengæld fremhævedes en dansk nationalfølelse under besættelsestiden (1940-1945).

For LCC var det fra begyndelsen påtrængende at skabe gode forbindelser til international cykelsport. Det viser samarbejdet med tysk cykelsport i 1930'erne, bestræbelserne i 1950'erne på at få sovjetiske ryttere til Danmark og ikke mindst forholdet til tjekkoslovakisk cykelsport i 1960'erne. Der udviklede sig tætte sociale bånd mellem ryttere i de to lande.

Begrebet kammeratskab, der læner sig op ad klubånd og klubloyalitet, blev gang på gang fremhævet i klublivet. Rytterne blev fremhævet for deres roller som gode kammerater. Kammeratlig optræden blev pristil lige så højt som sejre og mesterskaber. Sportslig succes blev tilskrevet det gode kammeratskab. Begrebet blomstrede op og kulminerede i 1960'erne. I overensstemmelse hermed kunne klubledelsen i 1963 uddele den ny indstiftede "æreskværn" til en rytter for godt kammeratskab.

Idrættens rolle i samfundet, herunder inddragelse af de aktive ryttere i beslutningsprocesserne (medindflydelse), blev et tema i klublivet fra omkring 1970. Et ek-

LYNGBY CYCLE CLUB
udholder stort

Rullestævne

Lørdag den 11. Januar 1947 Kl. 18. pr.
i Tennishallen Lyngby

Villy Emborg, Lyngby

Danmarks-Mestrene: Chr. Pedersen, D. C. R. og Knud E. Andersen, C. C.
Hudolf Rasmussen - Borge S. Nielsen - Vejed Østergaard - Cornelius Petersen
Banerytterne: Ib Vagn Hansen - Preben Lundgren - Jørgen Blach
Paul Brokammer - Kaj Allan Olsen m. m. fl. korere.

Grand-Prix Omniumsmatch-Parløb m. m.

EFTER RULLELØBENE STORT BAL
til Jørgen Storch's 8-Mands Orkester

Billetter à Kr. 2,00 - Kr. 1,50 og Kr. 1,00 faas hos

Zachariassens Boghandel, Lyngby Hovedgade 19 - Bruno Nielsen, Johan Wilmansvej 11,
Tlf. Ly. 3258 - C. A. Egevang, Hollandsvej 5 D., Tlf. Lv. 3437 Rich Knudsen, Ordrupvej 58,
Charlottenlund.

Rullestævner var en kombination af sport og selskabelighed. Her i 1947 med deltagelse af et par af LCC's kendte ryttere. Det lokale "Jørgen Storch's 8-Mands Orkester" stod for musikken ved det efterfølgende bal. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

sempel herpå er indholdet i de artikler, der blev bragt i klubbladet. Et flig af ungdomsoprøret viste sig således i LCC, men derved adskilte klubben sig ikke fra de tanker og ideer, der rørte sig i dansk idræt generelt.

Den enkelte rytters klubtilhørsforhold fra begyndelsen af 1970'erne var påvirket af sponsoraftalerne, som en mulighed for at klare sig bedst muligt både nationalt og internationalt. Opbruddet i det traditionelle klubliv var en følge af, hvad den enkelte klub kunne tilbyde.

Noter

- ¹ Johnny Wøllekær: "Mellem sport, adspredelse og selskabelighed – træk af odenseansk cykelsport ved århundredskiftet. Idrættens Steder". Idræthistorisk Årbog 1997. Odense Universitetsforlag 1998.
- ² Oprettelsen af fællesorganisationer påbegyndtes i slutningen af 1800-tallet i mange af landets byer. Formålet var at koordinere samarbejdet fagforeningerne imellem og med de socialdemokratiske partiforeninger. De blev ledet af bestyrelser med repræsentanter fra de lokale fagforeninger og partiet.
- ³ Fotomateriale udlånt af Rita Pedersen, niece til Yrsa Urban (datter af Karl Liisberg Pedersen), bekræfter Karl Liisberg Pedersens tilknytning til Tekstilarbejderforbundet og DUI i Lyngby i tidsrummet 1914-18. – Karl Liisberg Pedersens tilknytning til LCC så sent som i 1932 bekræftes af foto i Cyclen 28.10.1932 i forbindelse med LCC's afsluttende bestyrelsesløb. – Liisberg Pedersen var desuden med i den første bestyrelse på "Lykkens Gave", indviet som alderdomshjem i Lyngby-Taarbæk Kommune i 1916. I årene 1902-1909 var Liisberg Pedersen i USA, hvor moderen var født. Hjemvendt til Danmark blev han i 1909 alene med to børn. Bopæl (først hos moderen på Rolighedsvej i Skodsborg og Bagsværdvej i Lyngby) bl.a. Lyngby Hovedgade 46. Og fra 1928 i "Hattehuset" i Nærum. Efter opholdet i USA arbejdede han som kontormand i Hjelpekassen (Lyngby Hovedgade 48). Derefter som gardinvæver på Dansk Gardin og Textil Fabrik i Lyngby. Og siden på Skodsborg Hattefabrik. Fra omkring 1925-27 havde han desuden en mindre grønthandel på Gl. Lundtoftevej. – Disse oplysninger har jeg fået i tlf.-samtale 17.5.2002 med Yrsa Urban, datter af Karl Liisberg Pedersen. Og i tlf. samtale 21.5.2002 og 22.5.2002 med Inge Thorvaldsen, niece til Yrsa Urban. – Se også "Social-Demokraten" ("Omegnen") torsdag 29. oktober 1953.
- ⁴ "Love for Lyngby Cycle Club. Stiftet 27. Maj 1919". Vedtaget på generalforsamlingen den 20. juni 1919 og revideret den 29. oktober 1920.
- ⁵ Henrik Nielsen (underskrevet H): "Lyngby Cycle-Clubs 5-aarige Jubilæum". Idrætsliv. Nr. 12. - 14.5.1924. S. 1-3. – Om det omtalte (sports)karneval, der blev afholdt 16. januar 1920, står der samme sted, at det "blev sæsonens absolut bedste, med så stor en tilslutning, at salen på Hotel Lyngby dårlig kunne rumme alle deltagerne".
- ⁶ Jeppe Tønsberg: "Industrialiseringen af Lyngby. Træk af byens udvikling 1840-1916". Lyngby-Bogen 1984. Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune. S. 169-170.
- ⁷ En sikker bestemmelse af den erhvervsmæssig profil for aktive ryttere i LCC lader sig gøre for året 1934 på baggrund af "Lommebog For Cyklister 1934". Med blæk er indført 34 ryttere (: 1 A, 10 B og 16 C – ryttere samt 7 turister), hvilket i antal præcist svarer til angivelsen på den ordinære generalforsamling 26.10.1934. Heraf er 16 håndværkere og arbejdere (både faglærte og ufaglærte), 6 lærlinge/

elever, 3 kontorister/assistenter, 1 ingeniør og 1 stud. polyt., mens 8 tilhører andre erhverv. Mine (denne artikels forfatter) egne iagttagelser i 1960'erne som aktiv rytter samt samtaler med ældre medlemmer (siden 1940'erne) bekræfter, at håndværkere og arbejdere udgjorde de dominerende erhvervsgrupper. Lommebogen har muligvis tilhørt Caspar Schultz, der var formand i 1934.

⁸ "Program for Jubilæums-Løbet." 21.5.1939.

⁹ "Glacis'et rundt!" Cykle-Sport. Nr. 5. - 30. januar 1942. - 7. Aargang (Ingen forfatterangivelse).

¹⁰ Viggo Olsen: Lyngby Cycle Club 50 år. S. 42. 1969. - Jubilæumsskriftet 1969 har betydning, fordi det i dag fremstår som det centrale "værk" i LCC's egen historieskrivning. – Se også: "Klubhusets 10-års jubilæum". LCC's medlemsblad. Nr. 4. - April 1959. - 5. årgang. - "Lyngby Cycle Club 40 Aar". LCC's medlemsblad. Nr. 5. - Maj 1959. - 5. årgang. - Lars Melchiorsen: "Lyngby Cycle Club 60 år". LCC's medlemsblad. Nr. 3. - 1979. - 26. årgang. - Aage Hoffmann: "Dansk arbejderidrætskultur ca. 1880-1945 – med særlig vægt på atletik og cykelsport". Ph.d.-afhandling, August 2004. (Forsvaret på DPU 2005).

¹¹ "Skarp kritik af A.B.C.". Sports-Bladet Nr.5. - 29.1.1930. - 23 Aarg.

¹² Vedr. forhandlinger om "Idrættssammenslutningen" henvises til "Bestyrelsesmøder" i LCC: 2.8.1934, 24.8.1934 og 11.2.1935 – "Generalforsamlinger" i LCC: 26.10.1934 og 26.4.1935. - Lovene indeholder i alt 10 paragraffer og omfatter 3 sider maskinskrift. Lovene er underskrevet af Sofus Andersen, Caspar Schultz, Frants Nielsen, Armand Petersen, Knud Ipsen og Frants Wahlstrøm. Det har kun været muligt at identificere Schultz og Wahlstrøm som tilhørende LCC.

¹³ Maskinskrevne "Love for Idrættssammenslutningen for Lyngby-Taarbæk Kommune" på fire sider godkendt på repræsentantskabsmøderne 9.10.1934 og 3.6.1935.

¹⁴ Faststående træningsapparat, bestående af tre ruller i et stativ, placeret således, at cykelrytteren kan anbringe sin racercykel med baghjulet mellem de to bagerste tæt sammensiddende ruller og forhjulet på den forreste rulle. Den forreste og den nærmeste af de to bagerste ruller er forbundet ved et remtræk, der drives ved rytterens kørsel. – Jørgen Beyerholm (red.: Andersen og Budtz-Jørgensen): Dansk Sportsleksikon. I. Bind. Dansk Idræts-Forbund. Standard Forlaget 1944. S. 535.

¹⁵ Klaus Nielsen: "Månedens rytter: Henry Jørgensen". LCC's medlemsblad. Nr. 4. - Maj 1974. - Årgang 21.

¹⁶ Den positive omtale af Leo Niensens internationale resultater: Ordinær generalforsamling i Lyngby Cycle Club 26.10.1934. Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club (1928-1936). - Cyclen. Nr. 44. - 2.11.1934. - 3. Aarg. - Cyclen. Nr. 28. - 9.8.1935. - 4. Aarg. - Jørgen Beyerholm (red.: Andersen og Budtz-Jørgensen): Dansk Sportsleksikon. II. Bind. Standard Forlaget 1945. – Den mere forbeholdne omtale af Leo Nielsen: Viggo Olsen: Lyngby Cycle Club 50 år. 1969. S. 64 og 65.

- ¹⁷ Jørgen Beyerholm (red.: Andersen og Budtz-Jørgensen): Dansk Sportsleksikon. II. Bind. Standard Forlaget 1945.
- ¹⁸ Lavst Riemann Hansen sandsynliggør, at Jørgen Beyerholm (1902-1992) (DBC) sammen med andre danske idrætsledere var velvilligt indstillet på at indgå i en dansk nazistisk plan – også den tidligere DAI-tilknyttede Dr. Viggo Munck (1891-1967) samt formanden for Københavns Athletik Forbund (1932-42), Johannes Bojesen-Barsøe (1896-1984), var tiltænkt en rolle i planen - for kontrol med dansk idræt og sport: Tyskernes forgæves forsøg på førerreb. Danmarks Idræts-Forbund. 1996. Specielt s. 19-23.
- ¹⁹ Allerede på bestyrelsesmødet 7.11.1921 blev det vedtaget, "at afholde Medaliefest og Bal" samt uddele forskellige præmier. – På bestyrelsesmødet 11.3.1925 diskuteredes "Mesterskabspokalen" indgående. – På generalforsamlingen 3.4.1925 diskuteredes med rytterne (bl.a. Orla Jørgensen) afholdelse af mesterskabsløb. – På generalforsamlingen 23.4.1926 var der diskussion mellem ledelsen og mange af rytterne om præmiernes værdi (kun "3 Taarnet Sølv" til A-ryttere). – På generalforsamlingen 27.10.1926 diskuteredes afholdelse af rekordforsøg. – På samme generalforsamling (27.10.1926) diskuteredes opbevaring af "Mesterskabspokalen" mellem bestyrelsen og en rytter (Orla Jørgensen ønskede selv at opbevare pokalen frem for dens varetægt i klubben). En afgørelse herom blev taget på et bestyrelsesmøde 1.11.1926 (skulle være i klubbens varetægt). – På bestyrelsesmødet 24.2.1927 blev det besluttet at tildele Hr. Schultz (formand i LCC fra januar 1920 til oktober 1926 og fra maj 1932 til oktober 1936) et æreemblem for hans store arbejde inden for klubben. – På generalforsamlingen 29.4.1932 blev det til afslutning med glæde konstateret, "at Clubben nu havde flere kvalificerede Ryttere, som kunde tage Kampen op mod fremmede Ryttere med Held." – På generalforsamlingen den 28.10.1932 nævnes LCC-ryttere for deres præstationer i form af Danmarksrekorder. – Klubbens succes udadtil anskueliggøres på generalforsamlingen 27.10.1933 gennem antallet af indkørte præmier, medaljer, plaketter samt rekorder. Men også kontrasten til det individualistiske konkurrenceideal nævnes: "Deltagelsen i Stafetløbet var blevet en Fiasko fordi 1 Rytter – Svend Nielsson – denne Dag fuldstændig svigtede sin Opgave." Næsten alle klubbens aktiviteter tager sigte på at finde en vinder. – På den ordinære generalforsamling 28.10.1938 uddeltes "Flidspræmien" til A-rytteren Børge Hansen, fordi han i den forløbne sæson var den rytter, der havde repræsenteret klubben bedst. På samme generalforsamling forespurgte Richard Knudsen (formand 1941-1946 og 1949-1953), "om ikke Clubben kunde støtte Rytterne saa Clubben kunde faa flere A-Ryttere og disse komme op i Eliten." Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club (1920-1928, 1928-1936.)
- ²⁰ "Wilan": "Det blev Svogrenes Løb" Cykle-Sport. Nr. 36. - 5. september 1941. - 6. årgang.
- ²¹ "Generalforsamling" 3.11.1942 i Lyngby Cycle Club. Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club (1936-1945).
- ²² "Lyngby Cycle Club fylder 25" Cykle-Sport. Nr. 19. - 12.5.1944. - 9. Aarg.
- ²³ "For 2400 Kr. Sølvstøv i LCC's Jubilæumsløb" Cykle-Sport. Nr. 21. - 26. Maj 1944. - 9. årgang.
- ²⁴ L.C.C.'er: "L.C.C. fik et smukt og glansfuldt Jubilæum" Cykle-Sport. Nr. 22. - 2. juni 1944. - 9. årgang.
- ²⁵ Bestyrelsesmøde i Lyngby Cycle Club 22. 9.1921. Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club (1920-1928).
- ²⁶ Generalforsamling i Lyngby Cycle Club 9.10.1925. Forhandlingsprotokol (1920-1928). – Se også "Lyngby Cycleclub" Sports-Bladet. Nr. 42. - 14.10.1925. - 18. Aarg. Heri nævnes det, at der på generalforsamlingen 9.10.1925 blev stillet forslag om at oprette en salon-skytteafdeling.
- ²⁷ CycleSport Nr. 32. - 7.8.1924. - 7. Aarg. – Bladet virkede som medlemsblad for mange cykelklubber og blev i en årrække udgivet under forskellige navne: Cyclen (1894-1902), Auto-Cyclen (1903-1911), Sports-Bladet (1908-1931), Cyclesport (1918-1926), Illustreret Cyklesport (1926-1932), Cyclen (1932-1936) og Cykle-Sport (1936-1945). Cykle-Sport" fortsatte efter 1945.
- ²⁸ CycleSport Nr. 44. - 30.10.1924 - 7. Aarg.
- ²⁹ Generalforsamling i Lyngby Cycle Club 19.4.1929. Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club (1928-1936).
- ³⁰ Generalforsamling i Lyngby Cycle Club 30.4.1931. Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club (1928-1936).
- ³¹ Bestyrelsesmøde i Lyngby Cycle Club 7.12.1931. Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club (1928-1936).
- ³² Forhandlingsprotokoller for Lyngby Cycle Club (1920-1928, 1928-1936 og 1936-1945). Kassebøger for Lyngby Cycle Club (1919-1927, 1927-1940 og 1940-1946). Regnskab for Lyngby Cycle Club: Vinterhalvåret 1936-37, sommerhalvåret 1937, vinterhalvåret 1937-38, sommerhalvåret 1938, oktober og januar kvartal 1938-39, sommerhalvåret 1939. I arkivmaterialet er der flere lodsedler. – Det skal tilføjes, at klubbens første lotteri ("Bortlodning") senest fandt sted i 1920. På bestyrelsesmødet 23.5.1921 blev det vedtaget at lave et "lotteri" med 2000 lodder med ca. 10 gevinster til en pris af 10 øre pr. stk. Tillige at det første "bal" ifølge planlægning på bestyrelsesmøder henholdsvis 17.7.1920 og 27.8.1920 formentlig først blev endeligt etableret i efteråret 1920.
- ³³ Bestyrelsen: "Fra Klubberne": Sports-Bladet 27.1.1926. – På bestyrelsesmødet 4.11.1931 meddeltes, at man desværre ikke kunne modtage tilbuddet fra nogle medlemmer om gratis at lave en diletantforestilling, da det på hotellerne i Lyngby ikke var muligt at få en sal til leje på denne side af april måned. – I Cyclen 28.2.1936 under overskriften "Fra Klubberne" skriver Lyngby Cycle Club bl.a.: "Klubbens Ripley er aaben hver Fredag Aften fra Kl. 19-24 paa Jægersborg Hotel. I Lokalet forefindes Hometrainer, Bordtennis, nyt Billard, forskellige Spil og Kortspil, alt til Medlemmernes Afbenyttelse. Besøgende er altid velkomne". På bestyrelsesmødet i november 1941 (ingen nærmere dato) blev det vedtaget at tage imod

- et tilbud fra "Hochheimers Teaterselskab" (:anvendt af mange cykelklubber, bl.a. af ABC) om opførelse af en revy til afholdelse i februar 1942 i Lyngby. Også på bestyrelsesmøderne i henholdsvis februar 1943 (ingen nærmere dato) og februar 1945 blev det vedtaget at anvende ovennævnte teaterselskab til afholdelse af revy.
- ³⁴ "Fra Klubberne" (LCC): Cyclen 12.7.1935.
- ³⁵ Henning Grelle: "Arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk gennem 100 år 1888-1988", Lyngby-Bogen 1988. Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune. S. 41-42.
- ³⁶ Jørgen Beyerholm: Dansk Bicycle Club's Historie 1881-1941. 1941. - Jørgen Beyerholm (red.: Andersen og Budtz-Jørgensen): Dansk Sportsleksikon. II Bind. 1945. S. 378.
- ³⁷ "Fra Klubberne": Cyclen 28.2.1936.
- ³⁸ På generalforsamlingen 6.4.1927 blev det efter en længere diskussion vedtaget, at medlemmerne ved at henvende sig til bestyrelsen kunne få deres navn indført i "Ripley Bogen", hvis de en klubften havde været udsendt i klubbens interesse f.eks. bordtennismatch, unionsmøder eller lignende. - På bestyrelsesmødet 13.1.1941 blev man enige om at oprette en "Ripley Bog" med start fra 7.2. 1941 ("L.C.C.'s Ripleybog" 1941-1948). - På bestyrelsesmødet den 27.1.1931 blev der udtrykt bekymring over det lave medlemstal (ca. 95) og der blev fremsat planer om anskaffelse af billard. På bestyrelsesmødet 1.4.1934 blev det vedtaget at stille det forslag til generalforsamlingen, at bestyrelsen ikke kunne deltage i præmieringen for flest "Ripleybesøg", da det var dens pligt at være til stede i klubbens "Ripley" og lede denne. På den ordinære generalforsamling 20.4.1934 blev forslaget enstemmigt vedtaget.
- ³⁹ Lyngby Cycle Club (underskrevet A. M. F.). Cyclen. Nr. 22. - 1.6.1934. - 3. Aarg.
- ⁴⁰ Program for Jubilæums-Løbet. 21.5.1939.
- ⁴¹ Bh: "Lyngby Cycle Club fylder 25", Cykle-Sport. Nr. 19. - 12.5.1944. - 9. Aarg. (Cykle-Sport var "Officielt Organ for Dansk Bicycle Club og Dansk Cycle-Union for Landevejssport").
- ⁴² Cykle-Sport. Nr. 22. - 2.6.1944. - 9. Aarg.
- ⁴³ "L.C.C.'s Göricke-Løb 1923", skrevet af J.V. Rasmussen. "L.C.C. Den 27de Maj 1924", skrevet af "Mellemvægtspoeten" "Til Lyngby Cycle Club paa dens 5-aarige Fødselsdag", 27.5.1924. skrevet af J.V. Rasmussen. "Tilegnet L.C.C. Ryttere 27. Maj 1934." I anledning af LCC's 15 års fødselsdag. (Ingen forfatterangivelse). "Ved Lyngby Cycle Club's 15 Aars Jubilæum Søndag d. 27.5.34" (Ingen forfatterangivelse). "Minder" ved L.C.C.'s Klubtur den 24-10-37" Sangen er underskrevet A.E.H.B. Sang på melodien "Høje Nord" i anledning af LCC's 20 års jubilæumsfest den 4. juni 1939. (Ingen forfatterangivelse). "Tilegnet Damerne": Sang i anledning af LCC's 20 års jubilæumsfest den 4. juni 1939. Skrevet af Georg Hermann.
- "Et Hyldningsdigt til L.C.C. og dens Medlemmer": Sang i anledning af LCC's 20 års jubilæumsfest den 4. juni 1939. (Ingen forfatterangivelse).
- Sanghæfte på seks sange i anledning af LCC's 25-Aarige Jubilæumsfest den 28. Maj 1944:
- "For Kongen": Skrevet af Johs. Ewald.
- "Flaget": Skrevet af Axel Juel.
- "For Foreningen": Skrevet af S.S.
- "For Medlemmerne": Skrevet af S.S.
- "For Damerne": (Ingen forfatterangivelse).
- ⁴⁴ Georg Hermann: "Tilegnet Damerne": Sang i anledning af LCC's 20 års jubilæumsfest den 4. juni 1939.
- ⁴⁵ "Love" - "Lyngby Cycle Clubs Bestyrelsesforening" - "Vedtaget 7/10-1945": (Indlagt i Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club 1936-1945).
- ⁴⁶ Viggo Olsen: Lyngby Cycle Club 50 år. 1969. S. 145.
- ⁴⁷ Se bl.a. Illustreret-CycleSport. Nr. 28. - 7.10.1926.
- ⁴⁸ Frits: "Bestyrelsesløb i L.C.C.": Cyclen. Nr. 30. - 28.10.1932. - 1. Aarg.
- ⁴⁹ Snoldelevs Søndagsavis's Sportsside. 26.9.1937- L.C.C.'s Bestyrelsesforening 1932 - 19. Oktober - 1941.
- ⁵⁰ Henrik Elmgren (red.): ABC 100. 1894 - 1994. 1994. S. 35. - Viggo Olsen: Lyngby Cycle Club 50 år. 1969. S. 142-149.
- ⁵¹ Viggo Olsen: Lyngby Cycle Club 50 år. 1969. S. 80-91.
- ⁵² "Sorgenfriløbet ... en fuldtræffer!" Cykle Sport Nr. 14. - Torsdag den 5. juli 1956. - 21. årgang.
- ⁵³ "L.C.C.'s cindersbaneløb": Cykle Sport Nr. 15. - Torsdag den 12. juli 1956. - 21. årgang.
- ⁵⁴ Et lille udsnit af ryttere, der ikke (eller kun kortfattet) er nævnt i teksten: Richard Knudsen, Kurt René-Hansen, Svend Emborg, Poul Brohammer, Jørgen Falkbøll, Preben Z. Jensen, Benny Hansen, Mogens Falk, Poul Falk, Arne Brøsen, Leif Grave, Ib Wintcentzen, Arne K. Joensson, Per Finn Hansen og Bent Ole Retvig.
- ⁵⁵ Bestyrelsesmøde i LCC 15.1.1953 og generalforsamling i LCC 27.3.1953. Forhandlingsprotokol 9.10.1952-10.1.1957
- ⁵⁶ Bestyrelsesmøde i LCC 23.4.1957. Forhandlingsprotokol 10.1.1957-23.5.1961.
- ⁵⁷ Bestyrelsesmøde i LCC 8.6.1960. Forhandlingsprotokol 10.1.1957-23.5.1961.
- ⁵⁸ Generalforsamling i LCC 12.10.1960. Forhandlingsprotokol 10.1.1957-23.5.1961.
- ⁵⁹ Bestyrelsesmøde i LCC 20.10.1960. Forhandlingsprotokol 10.1.1957-23.5.1961.
- ⁶⁰ Bestyrelsesmøde i LCC 21.7.1937. Forhandlingsprotokol for Lyngby Cycle Club (1936-1945).
- ⁶¹ Generalforsamling i LCC 9.10.1957. Forhandlingsprotokol 10.1.1957-23.5.1961.
- ⁶² Bestyrelsesmøde i LCC 10.2.1960. Forhandlingsprotokol 10.1.1957-23.5.1961.

- ⁶³ Bestyrelsesmøde i LCC 23.3.1961. Forhandlingsprotokol 10.1.1957-23.5.1961.
- ⁶⁴ Preben Z. Jensen: LCC's medlemsblad. Nr. 5. - Maj 1961. - 7. årgang.
- ⁶⁵ Bestyrelsesmødet i LCC 23.5.1961. Forhandlingsprotokol 10.1.1957-23.5.1961.
- ⁶⁶ Bestyrelsesmødet i LCC 12.9.1969. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ⁶⁷ Viggo Olsen: "Til lykke - Per!". LCC's medlemsblad. Nr. 6-7 - Juli 1965. - 11. årgang.
- ⁶⁸ Viggo Olsen: "Hvem svigter?". LCC's medlemsblad. Nr. 6-7 - Juli 1965. - 11. årgang.
- ⁶⁹ Børge Melchiorsen: "Træningslejren". LCC's medlemsblad. Nr. 5. - Maj-juni 1965. - 11. årgang.
- ⁷⁰ Viggo Olsen: "Energibundtet SVEND ERIK". LCC's medlemsblad. Nr. 7-8. - Juli-august 1968. - 14. årgang.
- ⁷¹ Klaus Nielsen: "Sporten i samfundet". LCC's medlemsblad. Nr. 3. - Marts 1970. - 16. årgang.
- ⁷² Klaus Nielsen: "Kong Kristian m.v.". LCC's medlemsblad. Nr. 4. - April 1970. - 16. årgang.
- ⁷³ LCC's medlemsblad. Nr. 3. - Marts 1970 - 16. årgang.
- ⁷⁴ Viggo Olsen: "Kritiske røster". LCC's medlemsblad. Nr. 5-6. - Juni-juli 1970. - 16. årgang.
- ⁷⁵ LCC's medlemsblad. Nr. 8. - November 1971. - 17. årgang.
- ⁷⁶ Viggo Olsen: "Den første dame". LCC's medlemsblad. December Nr. 9. - 1971. - 17. årgang. - Det skal tilføjes, at det lokale "Idrætsliv" (14.5.1924) omtaler afholdelse af "Dameløb" i klubbens første sæson. I hvilken form og i hvilken udstrækning omtales ikke.
- ⁷⁷ Viggo Olsen: "Månedens rytter". LCC's medlemsblad. Nr. 11-12. - November-december 1972. - 18. årgang.
- ⁷⁸ LCC's medlemsblad. Nr. 1. - Januar 1974. 21. årgang.
- ⁷⁹ Aage Hoffmann: "Med i front". LCC's medlemsblad. Nr. 6. - Juli 1974 - 21. årgang. - Aage Hoffmann: "Før det 4. Simritløb". LCC's medlemsblad. Nr. 5. - Juni 1974. - 21. årgang.
- ⁸⁰ Klaus Nielsen: "Jørgen Leth, Miroir du Cyclisme og sportens teater". LCC's medlemsblad. Nr. 7. - August-september 1974. 21. årgang.
- ⁸¹ Jørgen Beyerholm (red.: Andersen og Budtz-Jørgensen): Dansk Sportsleksikon. I. Bind og II. Bind. Dansk Idræts-Forbund. Standard Forlaget 1944.
- ⁸² Jørgen Beyerholm: "Amatørismen paa Glidebanen". Cykle-Sport. Nr. 51-52. - 19. December 1941. - 6. Aargang.
- ⁸³ "Stiller svensk cykelsport om?" Cykle Sport. Nr. 17. - 26. juli 1956. - 21. årgang.
- ⁸⁴ Blandt de LCC-ryttere ryttere, der på et tidspunkt kørte Crescent, var Willy Emborg, Svend Emborg, Christian Petersen og Helge Hansen.
- ⁸⁵ Viggo Olsen: Lyngby Cycle Club 50 år. 1969. S. 85.
- ⁸⁶ Lars Melchiorsen: LCC's medlemsblad. Nr. 2. - Februar 1974. - 21. årgang.
- ⁸⁷ Bill Sund: Backe upp och backe ner. Svensk cykelsport och cykelhistoria I ett internationellt perspektiv. Idrottsforum.org Malmö högskola. Malmö, Sweden 2012. S. 95-120. Specielt s. 114.
- ⁸⁸ Dansk Knivfabrik, Nymøllevej 66.
- ⁸⁹ Aage Hoffmann: Interview med Svend Emborg den 1.8.2016.
- ⁹⁰ Generalforsamling i LCC 12.10.1960. Forhandlingsprotokol 10.1.1957 - 23.5.1961.
- ⁹¹ LCC's medlemsblad. Nr. 7-8. - Juli-august 1963. - 9. årgang.
- ⁹² Viggo Olsen: "Reklamesporene der skræmmer". LCC's medlemsblad. Nr. 2. - Februar 1967. - 13. årgang.
- ⁹³ Viggo Olsen: "Scaniadam Grand Prix". LCC's medlemsblad. Nr. 7. - Juli 1967. - 13. årgang.
- ⁹⁴ Viggo Olsen: "Fri os for vore venner". LCC's medlemsblad. Nr. 6. - Juni 1967. - 13. årgang. - Viggo Olsen: "Det må man altså ikke". LCC's medlemsblad. Nr. 8. - August 1967. - 13. årgang.
- ⁹⁵ Viggo Olsen: "Det var godt!". LCC's medlemsblad. Nr. 3-4. - 1968. - 14. årgang. - Viggo Olsen: "TV-udvalget en realitet". LCC's medlemsblad. Nr. 5. - 1968. - 14. årgang.
- ⁹⁶ Viggo Olsen: "Sport og reklamer". LCC's medlemsblad. Nr. 9. - December 1971. - 17. årgang.
- ⁹⁷ Bestyrelsesmøder i LCC 29.11.1968, 20.12.1968 og 8.1.1969. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ⁹⁸ Møde med "A/S HAKA" i LCC's klubhus 25.2.1969. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ⁹⁹ Generalforsamling i LCC 22.10.1969. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹⁰⁰ Brev til LCC ved Børge Melchiorsen 19.2.1970 fra Haka-Kirk Husholdningsmaskiner A/S. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹⁰¹ Bestyrelsesmøde i LCC 16.2.1970. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹⁰² Generalforsamling i LCC 21.10.1970. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹⁰³ Brev fra John Pedersen til LCC ved Børge Melchiorsen den 19.4.1971. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹⁰⁴ Generalforsamling i LCC 29.10.1975. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹⁰⁵ Birgil Cort Jensen: "ATLAS Hvidevarer der passer sammen". LCC's medlemsblad. Nr. 2. - April 1977. - 24. årgang.
- ¹⁰⁶ Viggo Olsen: Lyngby Cycle Club 50 år. S. 136-140.
- ¹⁰⁷ Lars Melchiorsen: "Medbestemmelse for de aktive". Cykle Sport. Nr. 2. - 19. april 1974. - 39. årgang. - Lars Melchiorsen var også rytterrepræsentant i Københavnsdistriktets bestyrelse.
- ¹⁰⁸ Generalforsamling i LCC 21.10.1970. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹⁰⁹ Bestyrelsesmøde i LCC 11.11.1970. Generalforsamling i LCC 20.10.1971. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹¹⁰ Bestyrelsesmøde i LCC 16.10.1972. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.

- ¹¹¹ Generalforsamling LCC. 29.10. 1975. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹¹² LCC's medlemsblad. Nr. 8. - Oktober-november 1974. - 21. årgang. - Generalforsamling i Lyngby Cycle Club 16.10.1974. Forhandlingsprotokol 10.1.1957 - 23.5.1961.
- ¹¹³ Bestyrelsesmøde i LCC 13.1.1976. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹¹⁴ Møde i klubhuset 30.1.1976. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹¹⁵ LCC's medlemsblad. Nr. 3. - Maj 1977. - 24. årgang.
- ¹¹⁶ Bestyrelsesmøde i LCC 20.5.1958. -Bestyrelsesmøde i Lyngby Cycle Club 11.6.1958. - Bestyrelsesmøde i Lyngby Cycle Club 23.6.1958. -Generalforsamling i Lyngby Cycle Club 8.10.1958. Forhandlingsprotokol 10.1.1957 - 23.5.1961.
- ¹¹⁷ Aage Hoffmann: Cykelrytter mellem Gud og Djævel. Forlaget Alfa 2013. S. 80-91.
- ¹¹⁸ Børge Melchiorson: LCC's medlemsblad. Nr. 1. - Januar 1969. - 15. årgang.
- ¹¹⁹ Aage Hoffmann: "Formanden 60 år": LCC's medlemsblad. Nr. 6. - Juli 1974. - 21. årgang.
- ¹²⁰ Generalforsamling i LCC 27.10.1976. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹²¹ Et lille udsnit af ryttere, der ikke (eller kun kortfattet) er nævnt i teksten: Steen Ove Hansen, Per Hansen, Max Knudsen, Ole Bjarne Hansen, Frants Janning, Dan Janning, Boye Hørbye, Finn Nielsen, Mogens Nielsen, Knud Olsen, Søren Struwe, Allan Hansen. Erik C. Larsen. Finn Stausholm, Mogens Bøhm, Anders Høj, Jørgen Schou. Jan Jørgensen, Søren Sønder, Bent Enemark, Jan Høegh, Tage Ib Nielsen, Bjarne Bentsen, Jens Lindblom, Gunnar Hedal, Leif Aage Nielsen, John Sø Nielsen, Svend Baltzer, Kint Petersen, Stig Petersen, Lars Melchiorson, Jens Collitz, Tommy Petersen, Christian Strandgaard, Christian Sørensen, Viklet Gråe-Jørgensen, Heinz Brune, Jan Ingstrup, Freddy Svendsen, Ole Kjeldsen, Ole Dehn, Flemming Thrane Petersen, John Spenner, Jørgen Lundager, Per Niclasen og Svend B. Jacobsen.
- ¹²² "Klassestemerskaberne 1963": LCC's medlemsblad. Nr. 10. - Oktober 1963. - 9. årgang.
- ¹²³ Aage Hoffmann: "Tage I. Nielsen til VM i cykel-cross": LCC's medlemsblad. Nr. 3. - Marts 1970. - 16. årgang.
- ¹²⁴ Viggo Olsen: "Karin kom hjem som verdensmester": LCC's medlemsblad. Nr. 7-9. -Juli-september 1973. - 19. årgang. - Aage Hoffmann: LCC's medlemsblad. Nr. 6. - Juli 1974. - 21. årgang. - Aage Hoffmann: "Endnu synes jeg, det er sjovt at køre": LCC's medlemsblad. Nr. 7. - August-september 1974. - 21. årgang. - Lars Melchiorson: "Sidste": LCC's medlemsblad. Nr. 4. - Juni-Juli. 1975. - 22. årgang.
- ¹²⁵ Aage Hoffmann: "Månedens rytter": LCC's medlemsblad. Nr. 4-5. - April-maj 1972. - 18. årgang.
- ¹²⁶ Viggo Olsen: "LCC har fået en ERGOMETERCYKEL": LCC's medlemsblad. Nr. 3-4. - Marts-april 1969. - 15. årgang.
- ¹²⁷ Bestyrelsesmøde i LCC 29.10.1974. Forhandlingsprotokol 23.10.1968 - 27.10.1976.
- ¹²⁸ Klaus Nielsen: "Top-idræts-problemer": LCC's medlemsblad. Nr. 1. - Januar 1972. - 18. årgang. - Aage Hoffmann: "Sport eller videnskab?" LCC's medlemsblad. Nr. 1. - Januar 1972. - 18. årgang. - Klaus Nielsen: "Sport i Østeuropa": LCC's medlemsblad. Nr. 4-5. - April-maj 1972. - 18. årgang. - Aage Hoffmann: "Landevejsrytterens 'motor'"(1). LCC's medlemsblad. Nr. 3-4. - Marts-april 1973. - 19. årgang. - Aage Hoffmann: "Landevejsrytterens 'motor'"(2). LCC's medlemsblad. Nr. 5-6. - Maj-juni 1973. - 19. årgang.
- ¹²⁹ Kapitlet bygger hovedsageligt på oplysninger fra LCC's formand Christian Ammitsøe 29.5.2016 samt LCC's kasserer Jeppe Tølløse 27.4.2016.
- ¹³⁰ Niels Kayser Nielsen: "Klubliv i hverdag og fest - i kommerialiseringens tegn": Dansk idrætsliv. Velfærd og fritid. Bind 2. Gyldendal 1995. S. 176-191.
- ¹³¹ Per Jørgensen: " Dansk Idræts-Forbunds dannelse": Dansk idrætsliv. Den moderne idræts gennembrud. 1860-1940. Bd. 1. Gyldendal 1995. S. 63-86.

Forfatteren:

Aage Hoffmann, f. 1945.

Medlem af Lyngby Cycle Club siden 1962.

Ph.d. fra Danmarks Pædagogiske Universitet 2005 med afhandlingen: "Dansk arbejderidrætskultur ca. 1880-1945 - med særlig vægt på atletik og cykelsport"

Lærer på Lindegårdsskolen 1976-2005.

Figur 1. Georg Jensen, 1866-1935, foto i anledning af, at han blev Ridder af Dannebrogordenen 14. november 1929 med begrundelsen: Fejrede den 19. april d. å. 25 årsdagen for den Georg Jensenske sølvsmedjes oprettelse. Indehaver af en sølvsmedje i København 1904-16, direktør for A/S Georg Jensens sølvsmedje 1916-27 og har siden drevet egen virksomhed som sølvsmed i Paris (ukendt fotograf).

Figure 1. Georg Jensen, 1866-1935, photo when he became Knight of the Order of Dannebrog with the motivation: Celebrated April 19th this year the 25th anniversary of Georg Jensen's Silversmithy. Owner of a silversmithy in Copenhagen 1904-16, director of Georg Jensen's Silversmithy Inc. 1916-27 and since then conducting his own business as silversmith in Paris.

Michael Krogsgaard:

Georg Jensen, 150 år

Den 31. august 2016 var det 150 år siden, at sølvsmed og billedhugger Georg Jensen blev født i Raadvad.

Det lå ikke i kortene, at Georg Jensen skulle blive verdens kendteste og mest beundrede sølvsmed. Heller ikke, at han ville være den danske designer, hvis navn i dag er kendt af flest mennesker. Fra han som 38-årig i 1904 etablerede sig som »billedhugger med speciale i kunstnerisk udførte sølv- og guldsmedearbejder«, udviklede hans liv sig dramatisk - både arbejdsmæssigt og personligt. Igennem hele livet lå opvæksten i Raadvad dybt i ham, specielt den store kærlighed og respekt stedet gav ham for naturen, men formentlig også flid og perfektion som del af oplæringen på Raadvaddam Fabriker.

Georg Jensen kom til verden en varm sensommerdag i Raadvad, hvor han boede de første 14 år af sit liv. Selvom det er så lang tid siden, er der stadig væsentlige sider af hans livsværk, som først har åbnet sig i de senere år - og der kommer flere til. Han var sølvets Einstein og Picasso. Åben og lukket på samme tid. Rationel og empatisk som kun en stor kunstner kan være.

Georg Jensen skrev selv i en kort erindringsartikel i 1926: »Raadvad var et paradys på jorden, den herligste skov af mægtige ege- og bøgetræer, den store dam, hvorfra åen, som drev vandmøllen, delte sig i to arme og løb videre igennem mosen med det mystiske ellekrat..... dejlig var den gamle ellemose, og jeg tror, at den har sat sit præg på hele mit liv, - den virkede dragende og dog frygtindgydende på mit sind, og uden at jeg vidste af det, ind sugede jeg indtryk, som ligger til grund for min kunst«.¹

Vegetationen, både blomster, frøkapsler, blade og stængler, tog han til sig. Især forårets frodige frembussen af grønt og blomsterknopper, sommerens blade og sensommerens hårde frøkapsler og kogler brugte han som inspiration i sin kunst. Han fulgte også dyrelivet - fra den mindste bille, fra haletudserne, frøerne og musene til kragerne, harerne og hjortene. Han siger selv om kunst: »Det jeg ser i en lille køn blomst, jeg standser ved på marken, er det jeg kan bruge. Derfor gælder det om at kunne se så enkelt og naturligt som muligt..... Den egentlige hensigt må være at skabe glæde, at drage den skønneste ekstrakt af den natur, vi lever midt i«.²

Klistermærke fra det første udenlandske Georg Jensen udsalg, der åbnede i Berlin. Duemotivet er tegnet af Møhl-Hansen og var et af Georg Jensens mest populære designs.

Sticker from the first Georg Jensen retail shop outside Denmark, opened in Berlin 1909. The pigeon-motive was created by Møhl Hansen, and this design was one of Georg Jensen's most popular.

Figur 2: Således så der ud i Raadvad, da Georg Jensen blev født i 1866. Familien boede dengang i "Den gamle Længe", der lå op ad bakken, og man skimter dens skorsten bagest til højre. Mellem 1870 og 1880 flyttede familien herfra til en bolig i "Møllehuset", der lå op ad bakken med gavlen ud mod mølledammen. Lige ved siden af ses "Sliben", et stort bindingsværkshus, hvor der havde været sliberi siden 1805. Raadvaddam Fabriker fremstillede knive, søm og beslag. Georg Jensens far blev i folketællingen 1870 anført som sliber Jørgen Jensen³ (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Figure 2: This is what Raadvad looked like at the time when Georg Jensen was born in 1866. The family lived in "The old long" house, a glimpse of which can be seen behind the two white homes in the far back right of the photo. Sometime between 1870 and 1880 the family moved to the "Mill House", which is pictured (to the left) with the gable towards the pond. Right beside was "The Grind", a large timbered house that had been a grindery since 1805. The Raadvaddam Factories produced knives, nails and hardware. At the public census in 1870 Georg Jensen's father was noted as grinder Jørgen Jensen³.

Figur 3: Haverne bag Raadvad skole ca. 1900, hvor bebyggelsen fremtrådte som i 1870'erne. Skolens høje tag med to skorstene ses lige bag det store bindingsværkshus (med tre skorstene). "Fileværket", der blev opført allerede i 1700-tallet. Det lave hus til højre, "Karussehuset" eksisterede fra 1816 og hundrede år frem, og derefter blev "De nye Huse" opført her. Der kendes ikke gode fotos af den gamle Raadvad skole, der blev opført i 1829 og i 1919 blev afløst af den nye kommuneskole, der nu anvendes som vandrerhjem (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Figure 3: The gardens behind Raadvad School around 1900, with the buildings unchanged since the 1870s. The high roof of the school with two chimneys is seen just behind the large timbered house (with three chimneys), "The File Workshop", which had been built in the 1700s. The low house, "The Crucian Carp House" existed 100 years from 1816, and was replaced by "The New Houses". There are no good photos of the old Raadvad School, which was built in 1826 and superseded by the new commune school in 1919 (which is now used as hostel).

nr.	Barnets fædre. Navn.	Føds.	Vaccineret.	Fædrens ell. Værges Stilling og Navn.
29.	Maria Louisa Larsen.	2/2 64.	7/65 Myren.	Kiøbsk Hans Larsen.
30.	Karl William Petersen.	4/2 65.	7/65 Myren.	Smidesvend Niels Petersen.
31.	Charotte Kristine Friels Petersen.	2/65.	22/66 Myren.	Sliber Friels Petersen.
32.	Maria Kristine Andersen.	4/65.	25/66 Myren.	Smidesvend Lars Andersen.
33.	Cathrine Josefine Hansen.	29/65.	30/66 Myren.	Gjortler Fr. Hansen.
34.	Kristian Johannes Steinbach.	22/65.	8/69 Myren.	Blikkenslager C. Steinbach.
35.	Lauritsine Laurine Niels Gjedsted.	8/65.	23/70 Kotten.	Tabrikarbejder Jens Rasmussen.
36.	Anna Alexandra Kaiser.	4/66.	7/66 Myren.	Smidesvend Vilh. Kaiser.
37.	Theodor Ferdinand Voigt.	13/66.	28/68 Myren.	Dryjer M. F. Voigt.
38.	Sofie Lovestrøm.	16/66.	12/68 Kende.	Smidesvend Lovestrøm.
39.	Johannes Alfred Nielsen.	17/66.	13/67 Myren.	Smidesvend H. Nielsen.
40.	Georg Arthur Jensen.	30/66.	7/69 Myren.	Sliber Jørgen Jensen.
41.	Hans Vilh. Harald Johansen.	9/67.	14/70 Hansen.	Dryjer L. Johansen.
42.	Johan Boald Theophile Voigt.	4/67.	5/68 Myren.	Smidesvend Peter Voigt.
43.	Anton Fredrik Frielsen.	15/68.	24/69 Myren.	Tøjsmager Anton Frielsen.
44.	Mathilde Aström.	4/67.	3/69 Myren.	Smidesvend Hans Aström.
45.	Georg Herman Kaiser.	15/68.	3/69 Myren.	Hammermester Arnold Kaiser.
46.	Oleif Olsen.	12/61.	15/63 Myren.	Skoiløber Ole Nielsen.
47.	Rasmus Rasmussen.	28/70.	12/68 Kende.	Smid Krist. Rasmussen.
48.	Jørgen Kristian Larsen.	27/67.	22/67 Myren.	Vejnmand Hans Larsen.
49.	Lars Emil Jakobsen.	26/66.	30/71 Hansen.	Formand Jakobsen.
50.	Andreas Niels Jakobsen.	3/65.	23/71 Hansen.	Formand Jakobsen.
51.	Peter Friels Petersen.	7/68.	2/67 Myren.	Sliber Friels Petersen.

Figur 4: Indførelse i Raadvad Skoles elevprotokol fra 1874. Georg Jensen er elev nr. 40, anført med en forkert fødselsdato. Han startede sin skolegang i maj 1873, da var han knapt 7 år. I 1873 gik Raadvad børnene i den nye kommuneskole i landsbyen Lundtofte, vest for Raadvad. Den 7. januar 1874 blev Raadvad Skole genåbnet. Skoleprotokollens liste den dag over elever og deres fædre afspejler de forskellige håndværk i Raadvad, og Georg Jensens far var angivet som sliber. Georg Jensen var blevet koppevaccineret af "Myren" som må være distriktslæge T. C. Mürer i Lyngby. Den 17. september 1874 blev Georg Jensen udskrevet af Raadvad Skole i en alder af 8 år¹ (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Figure 4: Listing of pupils and their father's name and crafts in the school records 1874. Georg Jensen was pupil no. 40, but was listed with a wrong birth date. He started school in May 1873, when he was almost 7 years old. In 1873 the children from Raadvad attended the new commune school in the village Lundtofte, west of Raadvad. On January 7, 1874 Raadvad School reopened. The list of pupils and their fathers gives an impression of the different crafts that were carried out in Raadvad, and Georg Jensen's father was listed as grinder. Georg Jensen was vaccinated against smallpox by "The Ant", who is most likely districts doctor T. C. Mürer (myrer in Danish means ants) in Lyngby. On September 17, 1874 Georg Jensen was discharged from Raadvad School at the age of 8 years¹.

Figur 5: I 1880 boede Georg Jensens familie på anden sal i "Møllehuset" i Raadvad, huset til venstre. Der blev i 1941 opsat en mindeplade for ham på husets gavl. Han fortæller selv, hvordan han som barn i 1870'erne oppe på loftet kunne se til Strandmøllen og Øresund, og at han kunne høre vandets brusen fra vandmøllen ved huset. Møllehuset er bygget i 1700-tallet, og i 1846 blev boligerne på anden sal bygget på. I 1880 arbejdede Georg Jensens far, Jørgen Jensen, som gørtler på Raadvaddam Fabrikker, og sønnerne var i lære som gørtlere, sandsynligvis i Kildehuset til højre, lige ved siden af Møllehuset. Foto ca. 1900^s (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Figure 5: In 1880 Georg Jensen and his family lived on the second floor of the Mill House in Raadvad (to the left in the photo). In 1941 a memorial plate was mounted on the gable of the house. Georg Jensen related how as a child in the 1870s he could see the paper mill "Strandmøllen" and Oresund (the strait between Denmark and Sweden) from the attic, and that he could hear the raging of the water from the water mill of the house. In 1880, Georg Jensen's father, Jørgen Jensen, worked as a brazier in Raadvad, at which his sons were brazier apprentices, possibly in the brazier workshop to the right of the Mill House. Photo from about 1900^s.

Georg Jensen var et år i lære som gørtler på fabrikken i Raadvad, men familien flyttede i 1880 fra Raadvad, fordi faderen fik arbejde i København, og Georg Jensen kom i september 1881 i lære hos guldsmedemester A. B. Andersen. En del af forklaringen på, at han mere end nogen anden har formået at give sølvet udtryk, ligger

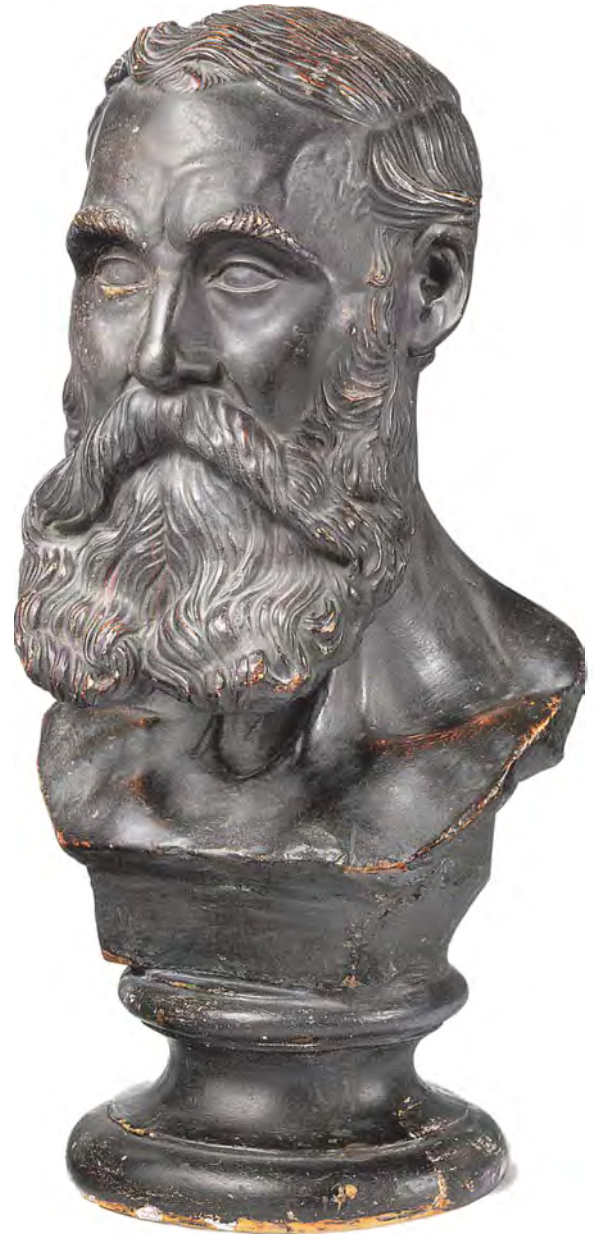
i, at han udover at være guldsmed også uddannede sig til en dygtig tegner på den Massmannske Skole⁶ og på Teknisk Selskabs Skole⁷, og senere til billedhugger ved Kunstakademiet⁸. Det gav ham den håndværksmæssige og udtryksmæssige ballast, som var forudsætningen for, at han frem for alt blev en stor designer.

Figur 6: I 1870 var Georg Jensen 3 år, og han boede med sin familie i et hus med 6 lejligheder, ikke langt fra inspektørboligen. De boede sandsynligvis i det hus, der blev kaldt "Den gamle Længe". Huset var opført i 1770'erne som arbejderbolig. Det blev revet ned i 1939. Øverst ses den ældste del af huset med køkkenhave i 1926 (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv) og nederst den del af huset, han boede i (fra Ivan Munk Olsen: Georg Jensen. Arthur Jensens Forlag, 1937).

Figure 6: When Georg Jensen was three years old in 1870, he lived with his family in a house with six apartments, not far from the inspector house. Most likely they lived in "The old Long" house, which was built in 1770 as housing for laborers. It was demolished in 1939. The top photo shows the oldest part of the house with the vegetable garden in 1926. The lower photo shows the part of the house where he lived.

Efter at han blev guldsmed i september 1886, arbejdede han hos guldsmedemester Holm i Sværtegade for at tjene til dagen og vejen. Det var først som billedhugger, at han for alvor fik mulighed for at udtrykke sig kunstnerisk. I 1887 modellerede han en buste i gips af sin far (fig. 7), og den gav ham adgang til Kunstakademiet, hvor han uddannede sig til billedhugger 1888-92. Han var stolt af sine to store værker: "Høstkarlen" fra 1891 (fig. 8) og "Foraar" fra 1896 (fig. 9). "Høstkarlen" blev udstillet på Charlottenborg⁹ i 1892 og senere i München - og i 1915 fik han støbt en bronze af den skrøbelige gips til opstilling i sin have på Gardes Alle, og bronzen eksisterer stadig. "Foraar" blev afvist til udstilling på Charlottenborg, men kom i stedet på forårsudstillingen på Den Frie¹⁰ i 1897 - sammen med værker af Van Gogh og Edvard Munch. "Foraar" er desværre smuldret og smidt ud og eksisterer kun som fotografi. Smukkest med sine rene linjer står dog statuen af sønnen Jørgen (fig. 10) - klar og udtryksfuld.

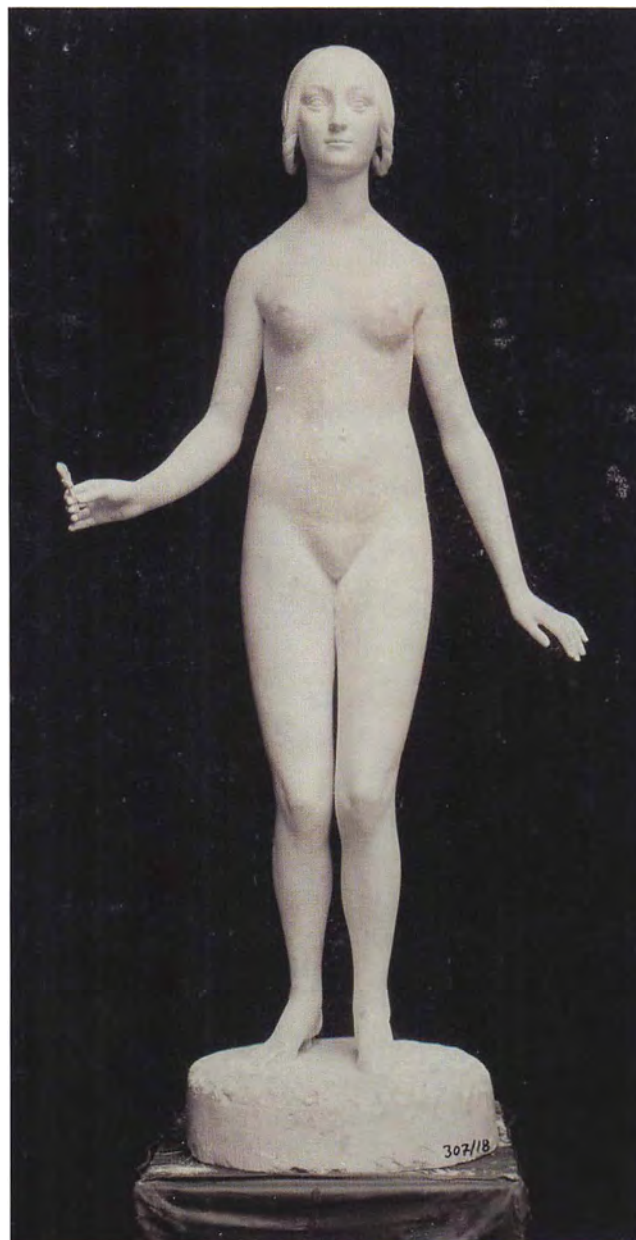
Figur 7: "Min Fader", buste af malet gips, 1887 (Fotografen Wichmann).

Figure 7: "My Father", bust of painted plaster.

Figur 8: Et af Georg Jensens første større billedhuggerarbejder, "Høstkarlen". Denne bronze blev støbt i 1915 ud fra statuen i gips, der blev modelleret i 1891 (Fotografen Wichmann).

Figure 8: One of Georg Jensen's first larger sculptural works "The Harvester", modelled in plaster 1891. This is a bronze made in 1915 from the plaster. The plaster was exhibited 1892 at Charlottenborg, Copenhagen.

Figur 9: »Foraar«, gips 1896, udstillet på Den Frie 1897. Værket er smuldret og eksisterer ikke længere (ukendt fotograf).

Figure 9: »Spring«, plaster modelled 1896, exhibited at »The Free Exhibition« 1897. The artwork does not exist any longer.

Figur 10: Statuetten af sønnen Jørgen, ca. 1900. Den blev udstillet på Den Frie i 1902 (Rosted Image ApS).

Figure 10: Statuette of Georg Jensen's son Jørgen, modelled in plaster probably 1900 and exhibited at "The Free Exhibition" 1902.

Et af Georg Jensens sidste billedhuggerarbejder var busten af Gudrun Hansen, i mange år alene kendt som "Lægedatteren fra Hørsholm" (fig. 11). Den blev udført i 1899 og udstillet hos Valdemar Kleis¹¹ på Vesterbrogade i 1901, men har ellers været i familiens eje, indtil den i 1987 blev skænket til Georg Jensen A/S. På et tidspunkt har den desværre mistet noget af næsen¹². Georg Jensen modellerede også en plakette i brændt, hvidglaseret ler af Gudrun Hansens ansigt.

"Høstkarlen", "Jørgen" og "Lægedatteren fra Hørsholm" blev udstillet for første gang i 2016 på Sophienholm.

Han kunne ikke i længden brødføde sin familie ved billedhuggeriet, efter at han fik sønnerne Vidar i 1891 og Jørgen i 1895. Derfor engagerede han sig i flere retninger: hos Bing og Grøndahl¹³, hos Ipsens Terracotta-fabrik¹⁴ og med sin ven fra tiden på Teknisk Selskabs Skole, keramikeren Joachim Petersen.

Figur 11: "Lægedatteren fra Hørsholm", buste af ler 1899. Gipsen blev lavet ud fra denne lerbuste. Dette signerede foto forærede Georg Jensen Lægedatteren (Atelier Dana).

Figure 11: "The Doctor's Daughter from Hørsholm", bust of clay, 1899. The plaster was made from this clay-bust. Georg Jensen gave this signed photo to the doctor's daughter.

Eventyret i Georg Jensens porcelæn, keramik og terracotta stammede til dels fra hans barndom i Raadvad, hvor der var et mere eller mindre usynligt liv i skoven og højmosen - både fugle, insekter og andre dyr og overnaturlige væsener. Men det var også en del af strømningerne i slutningen af århundredet, hvor elementer fra naturen havde en central placering. I Frankrig hed stilen Art Nouveau, i Tyskland Jugend. Alfer og elverpiger, guldsmede og hvepse, groteske figurer og smukke kvinder. Tidens cocktail, som byggede på organiske former, og som også var Georg Jensens.

Georg Jensen arbejdede allerede mens han var under uddannelse til billedhugger hos Bing og Grøndahl, og det siges, at han var inddraget i arbejdet med Pietro Krohns Hejrestel (som blev udstillet i 1888). I perioder var han tilknyttet Bing og Grøndahl som modellør indtil starten af 1900 - tallet. Den kunstneriske leder Pi-

etro Krohn havde stor succes med Hejrestellet, og af ham lærte Georg Jensen vigtigheden af at få kunstnerisk kvalitet ind i masseproducerede varer. Af J. F. Willumsen, som blev ansat i 1897 som kunstnerisk leder, lærte Georg Jensen også om fremstilling af usædvanlige glasurer. Det siges (men er ikke dokumenteret), at Georg Jensen designede Svanestellet (fig. 12) med svaner som hanke, men det opnåede aldrig stor udbredelse.

Figur 12: Chokoladekande, kop og underkop i Svanestellet, formentlig designet af Georg Jensen for Bing og Grøndahl (Fotografen Wichmann).

Figure 12: Chocolate jar, cup and saucer in the Swan Tableware series from Bing and Grøndahl, probably designed by Georg Jensen.

Han lavede flere små figurer af svenske piger i folke-
dragter (fig. 13). En succes var en lille statuette af skue-
spilleren Olaf Paulsen, og den solgte rigtig godt i julen
1899. Motivet på hans eventyragtige krukke "Vindenes
Gud": en smuk kvinde, der strider sig gennem blæsten,
skar han ind i leret på en af Bing og Grøndahls standard
vaseformer, og den blev genoptaget i 1990 af Royal Co-
penhagen i et engangs-oplag under navnet "Stormen".

Samarbejdet om keramikken med Joachim Petersen -
der senere tog navneforandring til Christian Joachim, og
som blev leder af fajance fabrikken Alumina - kom til
at vare fem år. Det startede særdeles lovende med »Pi-
gen på krukken« - en høj keramisk kande med en smuk
kvinde stående på toppen af hanken (fig. 14). Kvinden
var yndefuld i kontrast til kanden, som var plump og
tung. Krukken blev købt af Kunstindustrimuseet¹⁵ og
udtaget til den danske samling ved Verdensudstillingen
i Paris 1900, hvor den opnåede »Mention Honorables«.
Der var en forventning til, at de to keramikere ville fort-
sætte succesen med klassisk orienteret keramik, men de
arbejdede i stedet meget med groteske og fantasifulde
figurer og især med helt usædvanlige glasurer. De blev
særligt kendte for en meget markant rød farve efter
egen hemmelige opskrift (fig. 15). De havde i starten
værksted på Nørrebro, men de kom til at sætte ild på
skorstenen og blev sagt op i 1899 - og flyttede først til
Nørrebrogade 199 og senere til villaen Enemærket, Sø-
vej 12 i Birkerød, hvor de i baghaven ud til Birkerød sø
havde værksted og ovn.

Figur 13: Siddende Bleking pige, modelleret af Georg Jensen til Bing og Grøndahl mellem 1895 og 1898 (Clay Keramikmuseum Danmark, Royal Copenhagen Samlingen).

*Figure 13: Sitting girl from Blekinge (Sweden), figure modelled by
Georg Jensen for Bing and Grøndahl between 1895 and 1898.*

Figur 14: »Pigen paa Krukken«, keramisk kande af ler, mat gul-rød glasur. Georg Jensen og Joachim Petersen 1899. Dette eksemplar tilhører Georg Jensen A/S (Fotografen Wichmann).

Figure 14: »The Maid on the Jar«, ceramic jar of clay with matt, yellow-red glaze. Georg Jensen and Joachim Petersen 1899. This copy belongs to Georg Jensen Inc.

I oktober 1901 udstillede de 36 forskellige keramiske værker i Kunstindustrimuseet¹⁶, men de har formentlig haft over 100 designs, hvoraf man kun kender en mindre del. Det hænger måske sammen med, - som en anmelder skrev i forbindelse med udstillingen i 1901 - at mange af deres ting var lavet af så skrøbeligt materiale, at de skulle behandles yderst varsomt. Størstedelen af tingene var brugsgenstande, fx deres gule serie af askebægre med dyremotiver, og kun få var egentlige kunstobjekter.

I et par år boede de sammen i huset i Birkerød, og det var også her, at Georg Jensen lavede sine første selvstændige arbejder i sølv. Georg Jensen flyttede i 1902

nærmere til København, og samarbejdet med Joachim Petersen sluttede, da Georg Jensen åbnede sit værksted i Bredgade 36 i 1904.

Georg Jensens tidligst kendte sølvarbejde, Adam og Eva spændet fra 1899 (fig. 16), er ikke hamret, men støbt og bagefter forgyldt, og det er derfor snarere et billedhuggerarbejde end et egentligt sølvarbejde. Emnet - Adam og Eva i paradiset med slangen - var et yndet motiv i tiden. Det store bæltespænde blev udstillet hos Valdemar Kleis i 1901, købt af en privat person, og i 1969 erhvervet på auktion af billedhuggeren Robert Jakobsen.

Figur 15: »Pottemagerskålen«, keramisk skål af ler med mat, rød glasur. Dette var en populær model, der blev fremstillet 1900-1902 og som havde designnummer 56. Den fik rosende omtale i Dansk Tidsskrift for Kunstindustri i 1901 (Fotografen Wichmann).

Figure 15: »Potter's Bowl«, ceramic jar of clay with matt, red glaze. This jar was a popular design and was produced 1900-1902 under design number 56. It received positive publicity in the »Danish Journal for Applied Arts« in 1901.

Samarbejdet med Ipsens Terracottafabrik resulterede i 22 forskellige modeller¹⁷. Georg Jensens designs var markante, og bl.a. hans museaskebæger og hans vase med dansende elverpiger vakte stor opmærksomhed og blev betegnet som nyskabende. I disse ting træder den dybe inspiration fra Raadvad tydeligt igennem: fire

mus, der former et askebæger, ærtbølge der hænger ned, måger der former hankene på en kæmpe vase, harehoveder og blade og blomster i alle afskygninger. Og alt det overnaturlige: en havheks, en heks med sin kat, og havfruer – ofte i dramatisk positur (fig. 17).

Figur 16: Det tidligst kendte sølvarbejde af Georg Jensen, Adam og Eva bæltespændet fra 1899 (Fotografen Wichmann).

Figure 16: The earliest known silver work from Georg Jensen: The Adam and Eve belt buckle from 1899.

Den sidste Georg Jensen model, der kom fra Ipsen, var "En skytte fra urtiden", som Georg Jensen havde modelleret i 1894, og som er en skulptur i klassisk stil. Modellerne fik stor udbredelse i Danmark og Tyskland. Georg Jensen fik også en specialopgave af Ipsen i 1898-99: at designe en frisedekoration til badeværelset på Sølyst i Klampenborg.

I sommeren 1900 fik Georg Jensen Kunstakademiets store rejselegat, hvilket satte ham i stand til at rejse til bl.a. Frankrig og Italien i omkring 1 år. Einar Nielsens kendte maleri af ham (hvilket blev brugt til frimærket i anledning af Georg Jensens 100-års dag i 1966) blev malet i Paris i december 1900 under denne rejse. Indtrykkene fra rejsen var af afgørende betydning for, at

han senere blev en af de mest indflydelsesrige sølvsmede. Han stiftede bekendtskab med de nye strømninger i Europa, især Art Nouveau, som vandt markant frem inden for alle kunstarter. Inden for arkitektur er catalanen Antonio Gaudí og belgieren Victor Horta kendte repræsentanter for den nye stilart, og Georg Jensen blev i løbet af århundredets første årti stilens vigtigste sølvsmed. I Paris lærte han desuden at gøre ciseleringerne dybe og at oxydere sølvet, for at opnå en mere markant effekt af dekorationerne, og det var to af de teknikker, der skilte ham ud fra de fleste andre sølvsmede. Han bankede heller ikke sølvet så tyndt, som man plejede, og opnåede derved en god tyngde i sine sølvarbejder.

Figur 17: "Krukke med Kvindehanke" i sortbrændt terracotta, modelleret ca. 1901 af Georg Jensen for Ipsens Terracottafabrik. I det tyske katalog hed den "Krukke med kvinder, der klamrer sig til kanten af frygt for at falde i afgrunden" (Fotografen Wichmann).

Figure 17: "Jar with Women Handles" in black terracotta, modelled around 1901 by Georg Jensen for Ipsen's terracotta factory. In the German catalogue this model is titled: "Jar with Women clinging to the edge of fear from falling into the abyss".

Efter, at han kom tilbage til Birkerød, begyndte han at lave sine egne modeller i sølv. Der kendes nogle få brocher fra Birkerød, og de er inspireret af motiver fra Ægypten og det gamle Rom. Det eneste korpus, der kendes fra denne tid, viser dog tydeligt, hvor han var på vej hen: dekorationer med bregneblade, både på sukker/flødesættet og flødeskeen (fig. 18). Ret grove bro-

cher og skospænder med ranker og blade kendes også, og disse designs blev strømlinjet nogle år senere. Hans kendte guldsmedespænde blev tegnet i 1903¹⁶ (men udført i Bredgade i 1904) og har i motivet ånden fra Raadvad, samt en kraft og elegance i sølvet, understreget af opalerne.

Figur 18: Det tidligst kendte korpus sølvarbejde fra Georg Jensen, udført i Birkerød 1901-1904. Sukkerskål, flødekande og flødeske (Fotografen Wichmann).

Figure 18: The earliest known holloware by Georg Jensen, produced in his workshop in Birkerød 1901-1904. Sugar, creamer and cream spoon.

Samtidigt arbejdede han som værkfører hos Mogens Ballin¹⁹ i Tuborg Havn i Hellerup, og han designede flere ting for Ballin, bl.a. en nøddeknækker (fig. 19), en knivbuk med to mus og et spejl ”i antik stil” (som ikke er identificeret, men som nævnes i Politikens anmeldelse af en udstilling i 1903). Desværre er Ballins modelbøger gået tabt, så man ved ikke med sikkerhed, hvad Georg Jensen i øvrigt designede. Hos Ballin lærte Georg Jensen om masseproduktion af kunstneriske genstande, og den erfaring udnyttede han, da han startede sit eget værksted i 1904.

Så i de første år af det nye århundrede gled Georg Jensen gradvist fra at være billedhugger til at blive sølvmed. Han overvejede mulighederne for, hvordan han skulle sælge sine ting, bl.a. i kommission hos Permin (som solgte dametøj), men endte med at sælge sølvet direkte fra sit værksted, da det blev etableret 19.4.1904. Hver morgen blev udhængsskabet med smykker og mindre korpus hængt ud i porten, og om aftenen blev det taget ind.

Figur 19: Nøddeknækker med egernmotiv, designet af Georg Jensen for Mogens Ballin ca. 1901. Pletsølv (Fotografen Wichmann).

Figure 19: Nut cracker with squirrel motive, designed by Georg Jensen for Mogens Ballin around 1901. Plate.

Georg Jensen ansatte efter kort tid en svend (Otto Strange Friis), en ciselør og en lærling (Henry Pilstrup) og kunne koncentrere sig mere om at designe. Det første år var en tornado af skitser og nye designs: smykker, korpus og bestik²⁰. Mange af hans klassiske designs blev skabt i de første år, og en del blev modificeret og sat i masseproduktion nogle år senere. Magnolie sættet (nr. 2), med dyrefødder og en kompliceret magnolie på toppen af et helt enkelt korpus, blev skabt i 1904 (fig. 20), og antallet af dele blev gradvist udvidet. I 1919 blev der

sågar lavet bestik i Magnolie mønstret - det dyreste Georg Jensen bestik nogensinde. Det yndefulde og poetiske med let genkendelige elementer fra naturen kendetegnede hans produktion. I princippet lavede smedjen alt: en kaviarholder udformet som Marmor-kirken, et smykkeskrin af træ omslynget af blade, en brudekrone.... Ciseleringerne blev altid udført naturtro, og det har altid været fortalt i familien, at han havde en botanik bog, som han konsulterede for at detaljerne blev korrekte.

Figur 20: Magnolie blev designet 1904 og udviklede sig til en meget omfattende serie med kaffe/te-kander, bakker, skåle, serveringsbestik og almindeligt bestik. Her er tekanden med elfenbenshåndtag og et te-æg vist (foto stillet til rådighed af Georg Jensen A/S).

Figure 20: Magnolia was designed 1904 and gradually developed into a large series of items with coffee/tea pots, trays, jars, serving dishes and cutlery. Shown here is the tea pot with ivory handle and a tea egg.

Gennembruddet som selvstændig fik Georg Jensen ved Kunstindustrimuseets efterårsudstilling 19. oktober – 20. november 1904, hvor han medvirkede med 84 katalognumre²¹, heriblandt en række ting, som Kunstindustrimuseet købte: guldsmedespændet (den dyreste ting i udstillingen til 125,- kr.) med opaler, en skildpaddekam med sølv og koraller og serveringsskeer (fig. 21). Han fik særdeles fine anmeldelser, og især den kunstneriske og gedigne udførelse blev rost²². Man havde i flere årtier været vant til tyske kunstindustrivarer af ringe kvalitet. Der var en bevægelse i Danmark i århundredets første årti for at gøre brugsgenstande smukke og brugbare -

der blev udskrevet konkurrencer og afholdt udstillinger og møder med dette formål, bl.a. af ”Dansk Husflids-selskab”²³. Georg Jensens varer passede fint ind i denne nye strømning. Ydermere gjorde hans brug af uædle sten, fx månesten, amatyst, rav, agat og koral, der var billigere end ædle stene, at prisen kunne holdes rimelig. Den danske skønvirkestil (opkaldt i 1914 efter tidsskriftet af samme navn) havde desuden et politisk indhold, hvor ligestilling og opgør med de borgerlige dyder var vigtige elementer – og Georg Jensen blev en af Danmarks mest markante skønvirke kunstnere.

Figur 21: Tidligt serveringsbestik med elementer fra naturen: snegl, blade, jordbær og blomsterknop (Fotografen Wichmann).

Figure 21: Serving dishes 1904-5 with elements from nature: snail, leaves, strawberry and flower.

Det tyske marked åbnede sig for ham i 1905, og han fik hurtigt en stor eksport, hvilket er årsagen til, at de allertidligste ting ofte dukker op i Tyskland. Hans navn og kunst spredte sig som en løbeild i Europa. Hans største beundrer, Karl Ernst Osthaus, udstillede hele sin samling af Georg Jensen værker på sit eget museum i Holland (desværre blev museet bombet under 2. Verdenskrig og alt gik tabt). Der kom fra 1908 til at stå Georg Jensen i hans sølvstempler og ikke blot forkortelsen GJ eller G.I. Den første Georg Jensen forretning åbnede i 1909 i Berlin.

Alt hvad han designede i disse år var gennemsyret af naturen og den særlige måde han havde oplevet den på i Raadvad (fig. 22). Han brugte frø kapsler som fødder eller dekoration og stængler, blade og blomster, og han kombinerede ofte med farvede sten på den smukkeste måde (fig. 23).

Figur 22: Sølvhåndtag på spadserestok med bladmotiv, 1904-08 (Fotografen Wichmann).

Figure 22: Silver handle on a walking stick with leaf motive, 1904-08.

Georg Jensen havde tidligt samarbejdet med andre designere. Kristian Møhl-Hansen tegnede due-motivet (se klistermærke på s. 75), som allerede fra 1905 blev en stor salgsartikel i brocher, ørenringe og armbånd. Johan Rohde havde i flere år fået udført sine sølvarbejder hos sølvsmed Michelsen, men han fandt, at Georg Jensens udførelse af hans sukker/fløde sæt i 1906 var så tilfredsstillende, at de indledte et samarbejde, der blev betydningsfuldt i dansk designhistorie, og som først sluttede i 1935 af naturlige årsager. Ved at tage andre designere ind, supplerede Georg Jensen sine egne kunstneriske arbejder og opnåede stor variation i udtryk og formgivning. Dette var med til at fastholde smedjen som stilskabende på verdensplan.

Figur 23: Bonbonniere nr. 10 med blomster og amatyst, 1910
(foto stillet til rådighed af Georg Jensen A/S).

Figure 23: Bonbonniere no. 10 with flowers and amethysts, 1910.

Kunstindustrimuseet havde været en stor støtte for Georg Jensen, idet både Emil Hannover og Pietro Krohn (der var direktører for museet) beundrede Georg Jensen højt, og museet indkøbte en del af hans tidlige arbejder. Han blev dog uvenner med museet i 1910. Hans sølvsmedje i Bredgade havde svært ved at følge med efterspørgslen fra ind- og udland. Han havde ansat mange svende, men lokalerne satte en grænse for, hvor mange der kunne være. Han kom derfor bagud med nogle reparationer til Kunstindustrimuseet, hvilket blev taget meget fortrydeligt op²⁴ - og museet købte ikke Ge-

org Jensen arbejder i flere år fremover, selvom kvaliteten og betydningen af det, der kom fra Georg Jensens hånd, hele tiden steg. Han udstillede årligt fra 1909 på den store og vigtige internationale efterårsudstilling i Paris, Salon d'Automne²⁵. Han vandt guld på Verdensudstillingen i Bruxelles i 1910. Ved at flytte smedjen til Knippelsbrogade i 1912 fik han plads nok og kunne ansætte så mange svende, at han kunne følge med. Det var her og i en nyopført smedje i Ragnagade (fra 1918) at han fremstillede nogle af de største og mest komplicerede korpusting i smedjens historie (fig. 24).

Figur 24: Eksempler på de store ting, som Georg Jensen designede 1915-30: fem-armet kandelaber nr. 383 (1921), punchbowl 87 A (1915) og jardiniere nr. 1400 (1926) (fotos stillet til rådighed af Georg Jensen A/S).

Figure 24: Examples of large items, designed by Georg Jensen 1915-30: Five-armed candelabrum no. 383 (1921), punchbowl no. 87 A (1915) and jardiniere no. 1400 (1926).

Med den store succes fulgte også en social opstigning. Efter at han var blevet enkemand for 2. gang i 1907, giftede han sig samme år med Johanne Kold Nielsen (fig. 25), hvis familie blev meget engageret i sølvsmedjen. Dette fik i de følgende år betydning for, at Georg Jensen udviklede sig fra en anerkendt sølvsmed til en verdensmand og firmaet fra en traditionel sølvsmedje

til en moderne virksomhed. Hans svoger, Harald Nielsen, var en særdeles dygtig tegner, og han blev en af smedjens markante designere fra midten af 1920'erne og senere kunstnerisk direktør (indtil 1962). En anden svoger, Thorolf Møller, satte mange penge i virksomheden i forbindelse med, at der skulle bygges en større, tidssvarende smedje i Ragnagade.

Figur 25: Georg Jensen med sin tredje hustru, Johanne i deres have på Hovmarksvej i Hellerup, ca. 1915. Med spaden ses Johannes mor, Lydia Kold Nielsen (ukendt fotograf).

Figure 25: Georg Jensen with his third wife, Johanne in their garden at Hovmarksvej in Hellerup, around 1915. It is Johanne's mother, Lydia Kold Nielsen, who is managing the spade.

Ophavsret kaldtes på dette tidspunkt kunstnerret. Plagiering skete ikke sjældent. Desuden var det ikke normalt, at designerne fik royalty, når deres designs blev produceret. Den store kunstneriske succes medførte, at Georg Jensens designs blev plagieret. Da en tidligere ansat begynde at fabrikere og sælge smykker, som fuldstændigt lignede Georg Jensens designs, lagde man sag an med påstand om, at Georg Jensens kunstnerret var krænket. Hof- og Stadsretten gav i 1913 Georg Jensen medhold²⁶, hvilket medførte, at virksomhedens ry blandt sølvsmede blev anstrengt, fordi man syntes, at kunstnerretten var håndhævet for hårdt. Dommen blev stadfæstet af Højesteret i 1915, og Georg Jensen udtalte, at "Det vigtigste er, at jeg nu har Ret over mine egne Modeller og Tegninger." I Guldsmedebladet tilrådede man dog "Hr. Georg Jensen ikke at fare for haardt frem mod os Guldsmede"²⁷.

Georg Jensen var fra meget beskedne kår blevet velhavende og højt respekteret, og det satte en ny standard for hans liv. Han var beundret som en statsmand. Det er ikke mærkeligt eller uretfærdigt, at han havde denne position. Den store succes krævede udvidelser i virksomheden, hvilket øgede behovet for kapital. Af denne grund og måske også fordi 1. Verdenskrig slog benene væk under det vigtige tyske marked, omdannede han virksomheden til et aktieselskab i 1916. Da var han flertalsaktionær med 105.000 kr. af den samlede aktiekapital på 160.000 kr., men i 1918 accepterede han, at aktiekapitalen blev udvidet med 1 mio. kr. Han erkendte dog ikke, - og accepterede aldrig - at han dermed mistede kontrollen over virksomheden og overgik til at være ansat med en fast løn og begrænset indflydelse.

Tiden op til 1920 var kreativ og travl. Både designs og de velhavende kunders ønsker blev større og svulstigere, og det var i disse år, at der blev lavet lysekroner og andre usædvanlige, store ting i sølv. Georg Jensen viste dog også på dette tidspunkt en enkel, non-dekorativ side, fx med den kendte kaffe/tekande serie no. 80, som blev en kæmpe succes (fig. 26).

Figur 26: Kaffekanden fra en af Georg Jensens mest solgte designserier nr. 80 fra 1915 (foto stillet til rådighed af Georg Jensen A/S).

Figure 26: The coffee pot from one of Georg Jensen's most popular designs, no. 80 from 1915.

Tiden var brydsom, både for sølvsmedjen og for Georg Jensen personligt. Virksomheden skulle ekspandere i udlandet for at kunne aftage den store mængde sølvvarer, der blev produceret i den nye smedje i Ragnagade, og der måtte tænkes anderledes. Nye butikker blev åbnet i udlandet, herunder i USA med stor succes, og de var afgørende for firmaets eksistens. Personligt havde Georg Jensen mistet sin tredje hustru Johanne i 1918 under den spanske syge, mistede sin personlige formue ved Landmandsbankens krak i 1921, mistede gradvis indflydelse i virksomheden, og kom på kant med sin 3. hustrus familie, da han i 1920 giftede sig med Agnes Christiansen, hans 4. hustru.

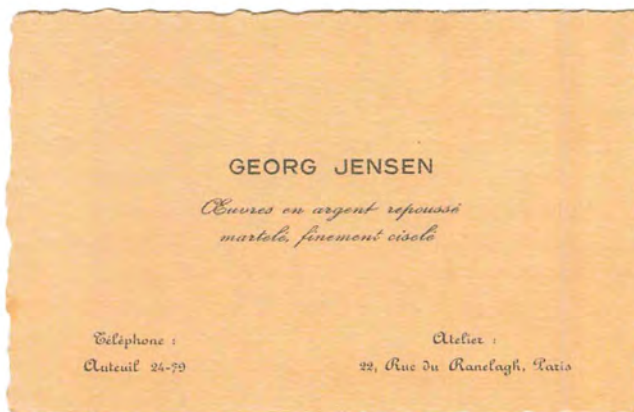
Firmaet skulle deltage i den store udstilling "Exposition Internationale des Arts Decoratifs et Industriels Moderne" i Paris i 1925. Det var en afgørende udstilling med over 16.000 genstande, og udstillingen gav navn til stilretningen Art Deco. Både fordi det var vigtigt at markere sig ved denne lejlighed og for at lægge låg over stridighederne i København, blev Georg Jensen sendt til Paris for at forberede arbejdet med udstillingen. Georg Jensen fik "Grand Prix" ved udstillingen.

Han besluttede at slå sig ned i Paris, hvor han ved århundredeskiftet havde mødt de nye strømninger. Denne gang var Art Deco i opblomstring: elegance og stringens grænsende til funktionalisme var blandet med elementer fra antikke og fremmede kulturer, bl.a. fra Ægypten, Mellemøsten og Asien. Inden for sølvet var bl.a. Jean Fouchard en markant og stilren designer inden for de nye strømninger.

Georg Jensen fik lov at tage 4 sølvsmede, 1 ciselør og en guldsmed med, og i 1925 etablerede han sin egen, lille smedje i Paris (fig. 27). I starten var aftalen, at Georg Jensen fra Paris skulle sende nye modeller hjem til smedjen i Danmark²⁸, men det viste sig ikke at fungere, som han havde tænkt, og kun få af hans nye modeller blev sat i produktion. Derfor valgte han i januar 1926 helt at bryde samarbejdet med sølvsmedjen i København²⁹, og fra det tidspunkt var han den eneste, der må-

te bruge navnet Georg Jensen uden tilføjelse af "sølvsmedje".

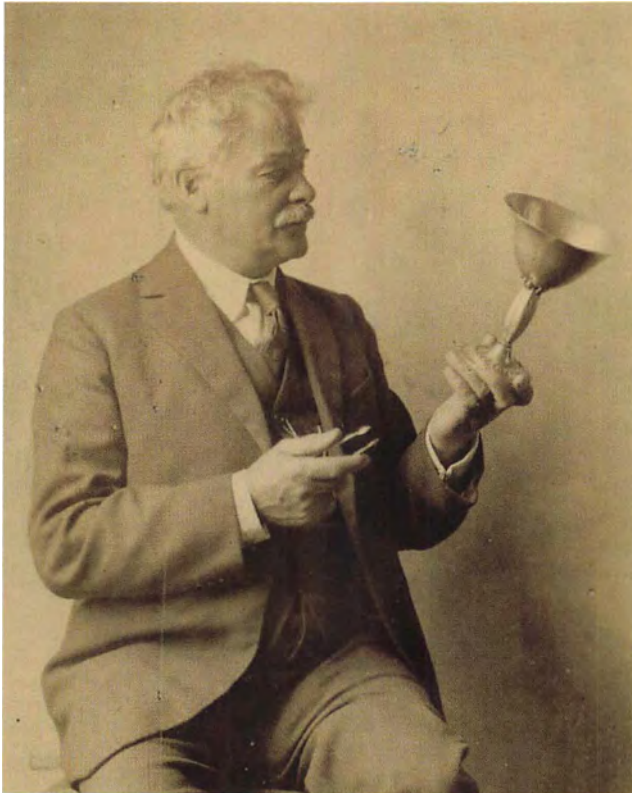
En meget speciel situation: verdens mest berømte sølvsmed startede fra bunden i en lille smedje med fem svende. Det var interessant på flere måder. Dels skulle Georg Jensen udforme et helt nyt designkatalog (da han ikke var berettiget til at anvende sine tidligere designs), hvilket kulturhistorisk er en enestående situation. Dels var det selvfølgelig ikke holdbart for sølvsmedjen, at den rigtige Georg Jensen arbejdede for sig selv i Paris, og at sølvsmedjens produktion ikke fremtidigt havde noget med Georg Jensen at gøre.

Figur 27: Georg Jensen i sin sølvmedje på Rue du Ranelagh i Paris, 1925. De fem svende er fra venstre til højre Charles Poulsen, Aksel Hansen, Alex Rasmussen, Henry Steenberg og Viggo Martensen (ukendt fotograf, stillet til rådighed af Georg Jensen A/S). På s. 102 ses Georg Jensens visitkort fra Paris.

Figure 27: Georg Jensen in his workshop in Rue du Ranelagh in Paris, 1925. The five silversmiths are from left to right: Charles Poulsen, Aksel Hansen, Alex Rasmussen, Henry Steenberg and Viggo Martensen. On page 102 Georg Jensen's Paris business card.

Figur 28: Fødselsdagsfoto august 1926. Georg Jensen er fotograferet med opsats nr. 446, Paris design nr. 29 (ukendt fotograf).

Figure 28: Photo in connection with Georg Jensen's birthday August 1926. He is holding a Paris design: centerpiece 446, Paris design no. 29.

Da Georg Jensen fyldte 60 år i 1926, skrev han sine erindringer i "Samleren", og det er slående, at han vedrørende sølvet illustrerede det med designs fra Paris og intet fra hans enorme, tidligere produktion. Heller ikke i et par avis-interviews ved hans fødselsdag var han fotograferet med andet end sine nye ting (fig. 28). Han må have følt meget stærkt, at tiden i Paris 1924-26 var betydningsfuld og fortalte noget vigtigt om ham.

Derfor var der ved 150 års udstillingen i 2016 på Sophienholm etableret et rum om tiden i Paris, og hvor en række hidtil ukendte Georg Jensen designs vistes. Mange af hans værker fra Paris er af en høj kunstnerisk kvalitet.

Af flere årsager, heriblandt at hans søn døde i Paris i en alder af 7 måneder, valgte Georg Jensen i maj 1926 at lukke smedjen i Paris og vende hjem³⁰. Han kom til Danmark i juni 1926 og startede med det samme et nyt engagement med sølvsmedjen i København. Hans tegninger fra Paris købte smedjen, og nogle blev sat i produktion, bl.a. det berømte armbånd no. 30.

I Paris havde han arbejdet på en helt ny måde med dekoration. Han skabte nogle fuldstændig enkle fåde og skåle uden anden dekoration end svageammerslag og et nærmest funktionalistisk udtryk (fig. 29). Han designede også i art deco stil (fig. 30). Hans kiksedåse nr. 532 er et enestående design af denne type (fig. 31), og den blev sat i produktion, da han vendte tilbage til København. De fleste af hans modeller blev dog ikke sat i produktion, og ganske hurtigt opstod en situation, hvor

Georg Jensen tegnede for smedjen og superviserede fremstillingen af de modeller, som smedjen overvejede at sætte i produktion, men i øvrigt ikke var på smedjen (han tegnede ikke på smedjen, men hjemme). De ting, som smedjen fandt uinteressante, beholdt han selv, og han fremstillede dem egenhændigt i et lille værksted, han havde indrettet i kælderen i sit hjem på Lille Strandvej 12 i Hellerup, eller med hjælp fra andre sølvsmede, når det gjaldt ting, der krævede særligt værktøj³¹.

Figur 29: Skål nr. 498, Paris design nr. 7, der viser Georg Jensens brug af formen uden dekoration (Fotografen Wichmann).

Figure 29: Bowl no. 498, Paris design no. 7, shows Georg Jensen's use of form without any decoration.

Figur 30: Til venstre kande nr. 558, Paris design nr. 33. Til højre skål nr. 449, Paris design nr. 22 (Fotografen Wichmann).

Figure 30: Left: Pitcher no. 558, Paris design no. 33. Right: Bowl no. 449, Paris design no. 22.

Figur 31: Kiksedåse nr. 532, designet i Paris
(foto stillet til rådighed af Georg Jensen A/S).

Figure 31: Biscuit jar nr. 532, designed in Paris.

Figur 32: Georg Jensen ved tegnebrættet, formentlig på smedjen i Ragnagade i starten af 1930'erne (ukendt fotograf, stillet til rådighed af Georg Jensen A/S).

Figure 32: Georg Jensen by the drawing board, probably at the silversmithy in Ragnagade early 1930s.

Derfor er der i perioden fra 1926 til 1935, hvor Georg Jensen døde, to designlinjer fra hans hånd, nemlig én der skulle tilgodese sølvsmedjens internationale format, og én der var mere personlig. Begge vidner om, at han var en kunstner med en livslang erfaring og sans for nyskabelse og kvalitet. Inspirationen fra Raadvad er mindre tydelig i disse ting. Men da han i Paris skulle vælge noget andet end drueklasen - som siden 1905 havde været hans varemærke - til dekoration, kom brombær, kirsebær og andre bær i spil. Helt i tråd med Art Deco ånden brugte han i starten af 1930'erne lotusblomsten som dekoration efter inspiration fra en rejse i Ægypten, hvor han stiftede bekendtskab med klassisk ægyptisk kunst fra de nye udgravninger og templerne i Luxor (fig. 33).

Figur 33: Lysestage med lotusblomst. Fra Georg Jensens private værksted ca. 1933 (Fotografen Wichmann).

Figure 33: Candlestick with lotus flower. Made in Georg Jensen's private workshop ca. 1933.

Georg Jensen døde uventet efter få dages sygdom 2. oktober 1935, 69 år gammel, og han blev hyldet i nekrologer verden over. Han var Danmarks mest kendte designer og sølvsmed - en position han stadig besidder.

Af stor personlig værdi for Georg Jensen var maleriet, som Einar Nielsen lavede af ham i 1900 i Paris. Det hang i Georg Jensens dagligstue til hans død (fig. 34). I hans testamente var der kun et specifikt ønske, nemlig at det maleri skulle blive i familien, ved at hans hustru Agnes beholdt det. Hans bo var dog insolvent, og for at forhindre "konkurs og offentlig omtale" købte smedjen maleriet af boet for 5.000 kr. og overgav det til Kunstindustrimuseet³².

Den sidste ting, som Georg Jensen fremstillede i sit private værksted, var en glasbakke. Den lå på arbejdsbordet, og han var kun halvt færdig med ciseleringerne.

Georg Jensen er begravet på Hellerup kirkegård.

Tidslinje, Georg Jensen

Life line, Georg Jensen

I lære som guldsmed 1881-1886

Apprenticeship as goldsmith 1881-1886

Uddannet som billedhugger på Kunstakademiet 1888-1892

Educated as sculptor at the Academy of Fine Arts in Copenhagen 1888-1892

Billedhugger, keramikker og modellør 1892-1904

Working as a sculptor, potter and modeller 1892-1904

Rejse legat til Frankrig og Italien 1900-1901

Study-tour to France and Italy 1900-1901

Egen sølvsmedje i København 1904

Established his silversmithy in Copenhagen 1904

Omdannede smedjen til Georg Jensen A/S 1916

Changed his silversmithy to an incorporated company 1916

Eget værksted i Paris 1925-1926

Independent silversmithy in Paris 1925-1926

Designer på Georg Jensen A/S i København 1926-1935

Designer for Georg Jensen's Silversmithy Inc. in Copenhagen 1926-1935

Figur 34: Georg Jensens dagligstue på Lille Strandvej i Hellerup ca. 1932. Til venstre Einar Niensens portræt af Georg Jensen, malet 1900 i Paris (ukendt fotograf).

Figure 34: Georg Jensen's living room in the house at Lille Strandvej in Hellerup in the northern part of Greater Copenhagen, around 1932. To the left Einar Nielsen's portrait of Georg Jensen, painted in Paris, 1900.

Et af Georg Jensens markante designs fra 1930'erne: kandelaber nr. 740, emmer af liv og forår i sin dynamik, og den viser hvordan han med overbevisende elegance stadig forstod at bruge elementer fra naturen i sølvet (fig. 35).

En meget enkel og interessant ting, han designede for sølvsmedjen i de sidste år af sit liv, er en alterkalk til en engelsk kirke (fig. 35). På 150-års udstillingen på Sophienholm blev den vist sammen med hans smukke arbejdstegning.

Figur 35: Til venstre kandelaber nr. 740, Georg Jensens sidste større korpus-arbejde for Georg Jensens Sølvsmedje, 1934. Til højre alterkalk med disk nr. 721 til en engelsk kirke, 1933 (foto stillet til rådighed af Georg Jensen A/S).

Figure 35: To the left candelabra no. 740, the last major hollowware designed by Georg Jensen for the silversmithy, 1934. To the right chalice and disc no. 721 made for an English church.

Figur 36: Georg Jensens spisetue på Lille Strandvej ca. 1932. På det dækkede bord står bl. a. to store kandelabre, som han forærede til sin fjerde hustru Agnes i forlovelsesgave.

Figure 36: Georg Jensen's living room at Lille Strandvej around 1932. On the set table you see two large candelabra, which he gave to his fourth wife as engagement gift.

Familie

Georg Arthur Jensen

Født 31. august 1866, død 2. oktober 1935

Gift med Marie Wulff 1891-1897.

Børn: Vidar Wulff Jensen (1891)
og Jørgen Harding Jensen (1895).

Gift med Maren Pedersen 1904-1907.

Barn: Vibeke Jensen (1904).

Gift med Johanne Nielsen 1907-1918.

Børn: Lise Georg Jensen (1912),
Birgitte Georg Jensen (1914),
Søren Georg Jensen (1917).

Gift med Agnes Christiansen 1920 til sin død.

Børn: Mette Georg Jensen (1922),
Ib Georg Jensen (1927).

Georg Jensen havde 8 børn, hvoraf tre blev udøvende kunstnere, og to blev sølvsmede uden at virke selvstændigt som dette.

Jørgen Jensen (1895-1966), blev uddannet sølvsmed i München 1913 og arbejdede herefter på Georg Jensens sølvsmedje, først som sølvsmed og fra 1918 på tegnestuen. Han blev svensk gift og flyttede til Stockholm, hvor han i 1923 åbnede "Jørgen Jensens Silversmedja". Hans arbejder var i starten inspireret af tiden på Georg Jensens sølvsmedje, men med mindre dekoration. Han vandt dog hurtigt betydelig anerkendelse med sin egen markante stil, hvor spinkelheden giver et markant modspil til tyngden (fig. 37), og hvor dekorationerne udgøres af runde skiver eller linjer. I slutningen af 1920'erne samarbejdede han med Sigvard Bernadotte³³, og med deres markante individuelle designs inspirerede de tydeligt hinanden. Jørgen Jensen vendte tilbage til Georg Jensens Sølvsmedje i 1936 som designer, hvor hans stil var funktionalistisk og med tyngde.

Figur 37: Et af Jørgen Jensens kendteste designs fra hans sølvsmedje i Stockholm 1923-35 (Jørgen Jensens Silversmedja).

Figure 37: One of Jørgen Jensen's most acknowledged designs from his silversmithy in Stockholm 1923-35.

Søren Georg Jensen (1917-82) blev uddannet sølvsmed hos Georg Jensen 1936 og billedhugger fra Kunstakademiet i 1945. Han supplerede sin uddannelse i Paris og vendte i 1949 tilbage til Georg Jensens Sølvsmedje, hvor han fra 1962 var kunstnerisk direktør. Både i hans skulpturer og i sølvstøjet er formen alt afgørende, og den har ofte en betydelig dynamik ved, at han arbejder med balance mellem flere elementer og effekten af skygge og lys. Sideløbende med hans meget æstetiske

og personlige sølvarbejder, der var af afgørende betydning for sølvsmedjens kunstneriske udvikling (fig. 38), var han særdeles produktiv som billedhugger, og hans store skulpturer ses flere steder i gadebilledet, bl.a. på Gråbrødre Torv, ved Toldboden i København og ved udenrigsministeriet. Under hans kunstneriske ledelse fik markante, nye designere fodfæste hos Georg Jensen, hvilket fastholdt smedjens førende position internationalt.

Figur 38: Søren Georg Jensen: Kandelaber nr. 1085 fra 1960 (foto stillet til rådighed af Georg Jensen A/S).

Figure 38: Søren Georg Jensen: Candelabrum no. 1085, designed 1960.

Ib Georg Jensen, født 1927, blev i 1947 pottemager fra Herman A. Käblers keramiske værksted i Næstved. Han oprettede eget værksted i Birkerød, og blev hurtigt medlem af "Den Permanente" og "Dansk Kunsthåndværk", hvor han løbende udstillede. Sideløbende arbejdede han på Georg Jensens tegnestue og som pottemager for bl.a. Bjørn Wiinblad.

I perioden 1957-62 var han designer på stål- og sølvvarefabrikken "GERO" i Holland. Fra 1968 etablerede han keramisk værksted, først på Langeland og senere i København. Han var i en årrække ansat på Bing og Grøndahl, først som værkfører og senere i forsøgsafdelingen, hvor han eksperimenterede med glasurer og lermasser.

Ib Georg Jensens keramiske arbejder består af både unikafremstillinger (fig. 39) og brugsting. Formsproget er enkelt og klart, og det dekorative udtryk er afpasset til overflade og glasur.

I 1978 udgav han "Pottemagerens Håndbog" og i 1999 en biografi om sin far: "Der var engang en Sølvsmed".

Birgitte Georg Jensen blev guldsmed hos Georg Jensen. Hun arbejdede i perioder i Stockholm og København hos guldsmede, men havde ingen selvstændig produktion.

Lise Georg Jensen blev udlært sølvsmed hos Georg Jensen i 1934 og arbejdede i detailudsalget i København og i forretningen i Paris, men ikke som sølvsmed.

Figur 39: Ib Georg Jensen: Unika skål i stentøj med glasur (Anders Carøe).

Figure 39: Ib Georg Jensen: Unique bowl in stoneware with glaze.

Noter

- ¹ Georg Jensen: "Af et Tres-Aarigt Kunstnerliv", Samleren, september 1926 (årgang 3, no. 9).
- ² Politiken, 29.8.1926.
- ³ Folketællingen 1870, Lyngby Sogn, Raadvad. Lyngby kirkebog, konfirmerede 1870-81.
- ⁴ Raadvad skoles protokol for yngste klasse 1853-1873. Man kan ikke se af protokollen, at eleverne blev flyttet til Lundtofte skole i 1873, fordi læreren, Carl Frederik Hansen, tog elevprotokollen med og fortsatte med at undervise alle Raadvad børnene indtil midten af oktober 1873. Den 16. oktober 1873 blev der lavet om på klassedelingen og indført daglig undervisning i Lundtofte Skole. (Lyngby Skolekommissions forhandlingsprotokol, mødet 7.10.1873 samt Raadvad Skoles protokol for ældste klasse, oktober 1873, Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).
- ⁵ Folketællingen 1880, Lyngby Sogn, Raadvad. Jeppe Tønsberg: Drivkraft og bygninger på Mølleåens fabrikker i: Lyngby-Bogen 1998, s. 43-49.
- ⁶ De Massmannske Søndagsskoler blev oprettet i flere danske byer i 1800, og her kunne håndværkere gratis få undervisning i bl.a. tegning. De blev drevet af et selskab og er opkaldt efter sognepræst Nicolai Henrik Massmann. Skolerne ophørte i 1920. Georg Jensen blev 2.5.1886 tildelt selskabets højeste udmærkelse – en medalje af sølv – for sine præstationer inden for tegning.
- ⁷ Det Tekniske Selskab var en selvejende institution, oprettet 1843 med det formål at optimere håndværkeruddannelsen. Selskabet drev skolen, som bl.a. gav tegneundervisning. Selskabet ophørte 1978, men skolen fortsatte som Københavns Tekniske Skole.
- ⁸ Kunstakademiet er i dag en samlebetegnelse for flere institutioner, der underviser i arkitektur, billedkunst, konservering og design. Det blev oprettet 1701 og hed på Georg Jensens tid "Det Kongelige Academie for de skønne Kunster". Billedhuggeruddannelsen var én af flere linjer.
- ⁹ Charlottenborg blev bygget som et slot på Kongens Nytorv, men blev i 1754 overdraget til Kunstakademiet, hvis undervisning foregik i bygningerne. Udstillingsbygningen Charlottenborg blev bygget i haven 1883 og var hjemsted for Kunstakademiets regelmæssige udstillinger.
- ¹⁰ Den Frie Udstilling var en kunstnersammenslutning, der i 1891 blev etableret i protest mod Kunstakademiets konservative udvælgelse af værker til udstilling på Charlottenborg. Den Frie udstillede de første år forskellige steder, og den nuværende træbygning (tegnet af J. F. Willumsen) fra 1905 fandt først sin nuværende placering på Oslo Plads i 1913.
- ¹¹ Kleis' Kunsthandel blev oprettet 1831 på Vesterbrogade, og var ved århundredeskiftet den førende kunsthandel i København med jævnlige udstillinger. Det var en familievirksomhed, og på Georg Jensens tid var ejeren Valdemar Kleis. Den lukkede 1972.
- ¹² En komplet liste over Georg Jensens udstillede skulpturer m.v. findes i Michael Krosgaard & Liv Carøe: Den ukendte Georg Jensen, Georg Jensen Selskabet, København, 2004, side 15.
- ¹³ Porcelænsfabrikken Bing og Grøndahl blev etableret i København 1853. Dens mest kendte produkter er mågestellet fra 1895 og årlige juleplatter siden 1895. Fabrikken blev i 1987 sammenlagt med Den kongelige Porcelænsfabrik til Royal Copenhagen, da begge var opkøbt af De Forenede Bryggerier, og over 100 års konkurrence mellem de to virksomheder ophørte herved.
- ¹⁴ P. Ipsens Enke's kgl. Hof Terracottafabrik har sit udgangspunkt på Frederikssundsvej i 1847, hvor Peter Ipsen opførte en fabrik, der blev videreført af hans enke, efter han døde i 1860. Den udførte terracotta, dvs. porøst lertøj, der ofte er uglaseret, af meget høj kvalitet, og fra århundredeskiftet fremstillede den også keramik. Fabrikken lukkede i 1955.
- ¹⁵ Det Danske Kunstindustrimuseum blev grundlagt i 1890 med det formål at vise dansk og internationalt kunsthåndværk og industrielt design. Det lå indtil 1926 i H. C. Andersen Slottet på Rådhuspladsen ved Tivoli, men flyttede herefter til den nuværende adresse på Frederiks Hospital i Bredgade. I 2011 tog det navneforandring til Designmuseum Danmark.
- ¹⁶ Kan ses af lister fra denne udstilling, gemt på Designmuseum Danmarks bibliotek.
- ¹⁷ En præsentation af de 22 modeller findes i Michael Krosgaard & Liv Carøe: Den ukendte Georg Jensen, Georg Jensen Selskabet, København, 2004, side 22-28.
- ¹⁸ Designåret er angivet i Kunstindustrimuseets noter i forbindelse med køb af spændet i 1904.
- ¹⁹ Mogens Ballin var uddannet maler, og under ophold i Frankrig dygtiggjorde han sig som kunsthåndværker. Han var inspireret af tysk Jugend og oprettede 1899 sit eget værksted i Tuborg Havn, hvor der blev fremstillet kunsthåndværk af høj klasse i tin, bronze, sølv og guld. Han opgav værkstedet i 1907 til fordel for engagement inden for den katolske kirke.
- ²⁰ Walter Schwartz: Georg Jensen. En kunstner – hans tid og slægt. Georg Jensen og Wendel A/S, 1958, side 106 (lærling Henry Pilstrups fortælling om livet i sølvsmedjen).
- ²¹ Fremgår af listen over udstillede genstande i Designmuseum Danmarks arkivæske for udstillingen.
- ²² Bl.a. anmeldelse af Pietro Krohn i Tidsskrift for Industri, 1905.
- ²³ Husflid er betegnelse for hjemmefremstilling af produkter, dels til eget brug, dels til salg. Dansk Husflidsselskab blev startet i 1873, og fra omkring 1900 gik det ind i arbejdet for at fremme kvaliteten i de daglige produkter, der omgiver os. Arkitekten Anton Rosen, der fra 1905 samarbejdede med Georg Jensen, var en markant organisator af husflidsarbejdet.
- ²⁴ Brev fra Emil Hanover til Georg Jensen 6.1.1910, privateje.
- ²⁵ Georg Jensens værker på Salon blev flere gange afbildet, bl.a. i Art et Décoration, juli 1914: L'Orfèvre Georg Jensen, hvor bl.a. opsats nr. 19, som blev købt af Louvre Museet, er vist.

- ²⁶ Dansk Guldsmede-Tidende, 3. årgang nr. 24, 15. marts 1913.
- ²⁷ Dansk Guldsmede-Tidende 4. årgang nr. 21, 1. februar 1915.
- ²⁸ Kontrakt mellem Georg Jensen og Georg Jensens Sølvsmedje 30. september 1924.
- ²⁹ Kontrakt mellem Georg Jensen og Georg Jensens Sølvsmedje 17. januar 1926.
- ³⁰ Ib Georg Jensen: Der var engang en sølvsmed, Aschehoug, 1999, side 115-37.
- ³¹ Ib Georg Jensen: Der var engang en sølvsmed, Aschehoug, 1999, side 139-70.
- ³² Boet efter Georg Jensen, Landsarkivet.
- ³³ Sigvard Bernadotte (1907-2002) var prins af Sverige. Han fik en universitetsgrad i historie i 1929, men arbejdede i 1920'erne med design af sølv og udstillede flere gange i Stockholm sammen med Jørgen Jensen. I 1930 blev han tilknyttet Georg Jensen i København. Han havde en meget karakteristisk stil med riflede dekorationer, hvilket også ses i hans bestikserie Bernadotte. Han mistede i 1934 prinstitlen, da han giftede sig borgerligt (men blev i 1951 greve). I 1950 forlod han Georg Jensen og dannede sammen med Acton Bjørn et designfirma i København.
- ³⁴ Fotos: Fotografen Henrik Wichmann, Georg Jensen A/S, Rosted Image ApS, Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, Clay Keramikmuseum Danmark, Atelier Dana, Anders Carøe, Jørgen Jensens Silversmedja. For enkelte fotos har det ikke været muligt at identificere fotografen, men hvis det sker, vil der naturligvis ske honorering efter sædvanlige takster.
- ³⁵ Fra Georg Jensen Selskabet har Liv Carøe, Ellis Tauber-Lassen, Morten Møller Georg Jensen, Lone Harding, Cecilie Georg Jensen, Nils Georg Jensen bidraget til forarbejder til artiklen. En særlig tak til arkivleder Ida Heiberg Bøttiger og Georg Jensen A/S for et frugtbart samarbejde og research og for at stille fotos og tegninger til rådighed. Mange personer har vist stor imødekommenhed ved at bidrage med oplysninger. En varm tak til Ib Georg Jensen, Karen Raff, Erling og Else Marie Koch, Kathrine Jørgensen, Ea Georg Jensen, Gro Georg Jensen, Pia Georg Jensen, Karoline Prien Kjeldsen, Søren Kjeldsen, Susanne Nielsen, Jørgen Mik-Meier, Sarah Michaelsen, Luth Kann, Designmuseum Danmark, Koldinghus, A Danish Gentleman, A Danish Lady, Jesper Harding Jensen, Ole Lachmann, Steen Nottelmann, Jens Erik Calli, Varde Bymuseum, Ehlers Samling og andre, der ønsker at være anonyme.

Forfatteren:

Overlæge, professor Michael Rindom Krogsgaard, er formand for Georg Jensen Selskabet. Artiklen blev anvendt som katalog til udstillingen "Georg Jensen 150 år" på Sophienholm, 9.7.-4.9.2016.

Figur 40: "Mesteren over alle mestre". Georg Jensen karikeret af sønnen Jørgen Jensen.

Figure 40: "Master of all masters". Georg Jensen caricatured by his son Jørgen Jensen.

Bent Aaby og Niels Riis: Lyngby Åmose

Natur og kultur gennem 6000 år

Lyngby Åmose er en stor naturpark i Lyngby-Taarbæk Kommune og er en del af fredningen af Bagsværd og Lyngby Sø med omgivelser fra 2013. I regionplan 2005 blev mosen kaldt "et særligt værdifuldt vådområde," så

myndighederne ved, at naturværdierne er store herude. Det ved botanikerne, zoologerne og insektforskerne også. I årtier har Lyngby Åmose været kendt for sin store artsrigdom. Botanikeren H. Mortensen skriver således i 1872, at mosen dengang var så rig på sjældne planter, at den blev fremhævet som "et af de for Botanikeren interessanteste Punkter i Danmark". Med sin bynære beliggenhed har mosen tillige haft stor publi-

Fig. 1. Oversigtskort over dele af Lyngby Åmose i skala 1: 8000 på baggrund af ortofoto DDO©2014, COWI© optaget 26. maj 2014. Kanaler er angivet med blå farve.

kumsinteresse som rekreations- og motionsområde. Derfor opkøbte kommunen så tidligt som i 1934-1940 størstedelen af mosen fra gårdene i Virum. Opkøbene fortsatte efter 1945, og i den første fredning fra 1949 nævnes det, at mosen fredes med det formål, at den "udelukkende må benyttes som parkanlæg med adgang for almenheden" (Fredningsnævnet 1949). For at fremme oplevelsesmulighederne blev der i 1930'erne anlagt stier ved opfyldning med grus og sand og gravet tilhørende grøfter, så stierne ikke blev oversvømmet.

I dag arbejder Lyngby-Taarbæk Kommune med aktiv naturpleje for at opretholde artsrigdommen, og sammen med Naturstyrelsen er der udarbejdet en indsatsplan, der beskriver, hvad der skal gøres (Skov- og Naturstyrelsen 2009a). For alting er ikke, som det burde være, idet der er tegn på udtørring af mosen, så opvækst af birk og andre træarter nu er almindelig. Det skader den lyskrævende urtevegetation, så mange arter, der tidligere voksede almindeligt på mosen, er blevet sjældne eller helt forsvundet. Grøfter og kanaler, der er gravet i de sidste 100 år er formentlig medvirkende til udtørringen. Tilførsel af næringsstoffer med overfladevand og fra luften medvirker også til denne uheldige udvikling. Men disse antagelser bygger på et meget spinkelt datagrundlag, så mere sikker viden er påkrævet for at skabe rammerne for en god naturforvaltning.

Mens der findes en del oplysninger om mosens nutidige naturforhold, er der så godt som ingen undersøgelser af mosens fortid. Hvor gammel er Lyngby Åmose? Hvordan udviklede den sig? Er mosen en såkaldt "hængesæk", der flyder på vandet? Har mosen tidligere været udtørret og bevokset med træer som i dag? Disse helt centrale spørgsmål har hidtil været ubesvarede. Vi bliver også nødt til at have sikre og detaljerede oplysninger om vandstandsforholdene i mosen, for der fin-

des tilsyneladende ingen kvantitative data for mosens vandstand gennem længere tidsrum. Der findes godt nok data om vandstanden i Lyngby Sø, men det er en ufuldstændig række for årene 1966 til nu (Malmolin i Hald 2009).

Derfor har Lyngby-Taarbæk Kommune iværksat en undersøgelse, der fokuserer på en række spørgsmål om mosen og klarlægger aktuelle vandstandsforhold. Det er nogle af de spændende undersøgelsesresultater herfra, der nu fremlægges (Riis & Aaby 2015), se Fig. 2.

Fig. 2. Fra arbejdet med undersøgelse af tørvelagene i Lyngby Åmose ved boring i 'Højmosen' den 17. marts 2015. Boret er i alt 6 m langt og består af borehoved og forlængerstænger.

Åmosen og Mølleåen

Lyngby Åmose ligger på nordsiden af Lyngby Sø og indgår i et markant tunneldalssystem, der begynder vest for Furesøen og udmunder ved Strandmøllen nord for Klampenborg. Den tidligste historie begyndte under sidste istid, hvor tunneldalene blev udformet af smeltevandsstrømme under isen og til sidst lå som bugtede og ujævne dale i landskabet. I disse dales laveste dele opstod søer, som vi i dag kender som Buresø, Bastrup Sø, Farum Sø, Furesø og Lyngby Sø. Vandløbene fulgte dalforløbene, og Mølleåen løb gennem de nævnte søer til Lyngby Sø, hvor den høje bakke med Lyngby Kirke og det nord-syd gående bakke drag ved Ermelunden tvang vandløbet gennem en lavning mod nord til Brede. Herfra fulgte Mølleåen en anden tunneldal på sin vej til udløbet i Øresund.

I dag er Lyngby Åmose på ca. 50 ha og grænser mod nord op til tunneldalens stejle skrænter og det bagvedliggende bølgede morænelandskab med villakvarterer fra starten af 1950'erne (Wahl 1992). Mod vest og syd-vest ligger Frederiksdal Skov og Mølleåen. Mod syd og sydøst ligger Lyngby Sø og mod øst er der bebyggelse og motorvej.

De trykte kilder

Det ældste kort, der viser vegetationstyper i detaljer, er Generalstabens kort, der er udarbejdet i 1852-53 og trykt 1857 (Fig.3). Det giver antagelig et ganske godt indtryk af mosens udseende på den tid: Én stor mose helt uden trævækst. Selv ind mod landsiden i nord er der ingen træer. Fra gravhøjen, Prinsessehøj, har der været et frit udsyn over den åbne moseflade og søbred-

Fig. 3. Udsnit af Generalstabens kort målt 1852-53 over området omkring Lyngby Åmose og Lyngby Sø vist i skala 1: 20000. Geodætistyrrelsen©.

Lyngby Åmose

dens uregelmæssige forløb. Mosen var våd at færdes på – meget våd, som det fremgår af den lyse tørv, der blev dannet på det tidspunkt. Den høje vandstand forhindrede trævækst og i 1872 omtales mosen som et åbent

kærområde med nogle få mindre birke- og pilekrat (Mortensen 1872). Et samtidigt maleri bekræfter denne beskrivelse (Fig. 4). Fra år 1900 er der et foto, som viser en ret åben moseflade med partier, hvor træbevoksning

Fig. 4. Udsigt over Lyngby Åmose mod Lyngby fra Prinsessehøj ved den nuværende Sorgenfri kirke, sign. af maleren F.C. Kiærshou, 1871. Maleriet viser Lyngby Åmose uden trævækst og med nogenlunde den udstrækning som ses på generalstabskortet fra 1852-53. Den opmærksomme læser vil dog bemærke, at maleren ikke har taget jernbanesporene fra 1864 med på sit maleri. Jernbanen er til gengæld skitseret på generalstabskortet, fig. 3, der blev trykt i 1857. (Lyngby-Taarbæk Kommune) Af fotografiering: Fotografen Wichmann.

gen (mest birk) er mere fremtrædende, særligt i den sydvestlige del nær søbredden (Danmarks Naturfredningsforening 1985-86). Et samtidigt målebordsblad fra 1899 viser ligeledes en spredt trævegetation over det meste af mosen (Fig. 5).

I 1915 beskrives mosen mere detaljeret (Olsen 1915). Carsten Olsen var botaniker og inddelte mosen i 3 typer: Mod øst var der *Sphagnum*-mose, mod vest fandtes en kærmoser med rørsump, dyndeng og sumpskov, og

endelig fandtes mellem disse to typer en "overgangsmose", som han kaldte den, hvor kærmosen var ved at udvikle sig til *Sphagnum*-mose. Blandt de dominerende plantearter, der voksede på *Sphagnum*-mosen, nævnes butblomstret siv, dynd-star, tue-kæruld, næb-star, tranebær, revling og en række tørvemosser (slægten *Sphagnum*). Sumpskoven fandtes i den nordlige randzone af *Sphagnum*-mosen. Den bestod mest af rød-el, pil, tørst og kvalkved. Birk voksede kun på *Sphagnum*-

Fig. 5. Området omkring Lyngby Åmose og Lyngby Sø vist på det høje målebordsblad målt 1899 i skala 1:20000. Geodatastyrelsen©.

mosens højeste partier og nogle steder i mosens østlige del nær søen (Olsen 1915). Endelig fandtes et større område ”syd for Humletofte ved den Arm, som fra Lyngby Sø skærer sig ind i Mosen” med veludviklede hedelyngspartier og ”overalt bevokset med spredte Birketræer”. Dette billede, som Carsten Olsen beskriver, svarer ganske godt til det 15 år ældre foto. Der er således ingen tvivl om, at træbevoksningen fra helt at være borte omkring 1850 begynder at indvandre så småt på mosen ca. 25 år senere (1872) og vedbliver at brede sig de næste 25-40 år.

I 1921 skriver botanikeren Wiinstedt, at mosen ”er åben mod øst, dog nogle steder skjult af birk og mod vest skjult af ellekrat”. Han nævner også, at mosen er så våd, at den ofte er svært tilgængelig. I stedet for Olsens (1915) 3-delning, betegner han (1921) mosen som en ”hængesæk”, altså en mose, der flyder på vandet. Begge botanikere omtaler flere dengang almindelige plante-

arter i mosen, som i dag må anses at være forsvundet. Det gælder blandt andet liden kæruld, fin kæruld, koralrod, sod-siv, butblomstret siv, og langbladet soldug. Alle arter vokser på næringsfattig eller ret næringsfattig mosebund uden kalkpåvirkning, undtagen fin kæruld og butblomstret siv, der er knyttet til kalkholdig bund. Det viser, at visse brednære dele af mosen var påvirket af kalkholdigt vand, der må stamme fra den kalkholdige moræne. Det samme gør sig gældende i dag, der hvor hvas avneknippe vokser.

De ret store vandflader, der fra Lyngby Sø skærer sig ind i mosens centrale del er rester af et meget gammelt åløb (her kaldt Gammel Furå), der nok er forløberen for det uregulerede åløb, Furå, der forbandt Furesøen med Lyngby Sø. Det havde indløb ved Nybro, og var aktivt før Fæstningskanalen blev gravet i 1887-88 (se Fig. 3, 5 6 og 9). Det ser således ud til, at der er 3 generationer af vandveje, som i tidens løb har forbundet

Fig. 6. Anlæggelse af Fæstningskanalen 1887-88 krævede omfattende gravearbejder, som her nær Frederiksdal Foto: Carl Sonne 1887, (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Furesøen med Lyngby Sø: Gammel Furå, Furå og så den nuværende regulerede Fæstningskanal. I dag findes enkelte større vandfyldte småsøer i mosens brednære dele. De ligger hvor Gammel Furå havde sit løb, mens den øvrige del af dette åløb er groet til, eller opretholdes som bugtet vandløb, der kan besejles.

Indtil salget i 1930'erne var mosen udstykket i lodder, der tilhørte gårdene i Virum. Der blev skåret tagrør og hugget brænde til opvarmning m.m. (Danmarks Naturfredningsforening 1985-86). På matrikelkortene fra 1857 og 1878 samt Generalstabens kort fra 1852-53 (Fig. 3) ses enkelte små tørvegrave i den østlige del af Lyngby Åmose, mens den vestlige halvdel er helt fri for gravning. På de senere målebordsblade er tørvegrave ikke angivet (se Fig. 5). Det tyder på, at tørvegravning ikke har været særlig udbredt. Antagelig har mosen væ-

ret for våd og ligget for tæt på Lyngby Sø, så vandet ikke kunne ledes bort, mens man gravede. Desuden bestod mosen af lys tørv uden megen brændværdi.

Luftfotos fra midt i 1930'erne (Fig. 7), 1945 og 1954 viser, at store dele af mosen var dækket af ganske tæt trævegetation, mens et større fattigkær i øst – den såkaldt højmose – og enkelte arealer længere mod vest har en fri eller næsten træfri moseflade. Der er altså sket en betydelig tilgroning med træer i 1920'erne og 1930'erne trods brændehugning m.m.. I flere publikationer tillægges gravning af kanaler og etablering af et stianlæg med tilhørende grøftegravning i slutningen af 1930'erne og begyndelsen af 1940'erne en afgørende rolle for udtørringen af moseoverfladen og tilgroningen med træer (Gravesen 1976), men den store udbredelse af træer er sket før anlæggelse af stianlægget og

Fig. 7 Luftfoto over Lyngby Sø med omgivelser fra midten af 1930'erne. Bemærk de åbne fattigkærsområder og trævæksten i Åmosen, samt den begyndende villabebyggelse nord for mosen. Bemærk også den store udstrækning af Lilleholm. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

grøftegravningen, som det fremgår af de nævnte flyfotos (se også Fig. 8). Derimod er der ingen tvivl om, at anlæggene har fremmet træernes vækst og spredningsmuligheder på mosen. De mange træer har udtørret moseoverfladen og skabt skygge mange steder til stor skade for den lyskrævende mosevegetation knyttet til våde voksesteder.

Der findes i dag 3 lysåbne arealer i mosens østlige og centrale del. Arealerne – og særligt det østlige – er fint

udviklede fattigkær med højmosekarakter. Det midterste og det østlige areal er kortlagt som 'hængesæk' (Skov- og Naturstyrelsen 2009a), men benævnes her som fattigkær (Fig. 9).

Mosens administration og pleje

Lyngby Åmose blev fredet i 1949 som natur- og rekreativt område. Fredningsbestemmelserne er senere revideret i forbindelse med en større områdefredning,

Fig. 8. Parti fra Lyngby Åmose med nyanlagt sti, bæk og affaldskurv. I baggrunden ses Marienborg. Foto fra 1930'erne. Stierne i Åmosen blev anlagt som ungdomsarbejder i 1930'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

hvori også Lyngby Sø og Bagsværd Sø med omgivelser indgår (Natur- og Miljøklagenævnet 2013). Den nye fredning har til formål ”at bevare og forbedre områdets landskabelige og naturmæssige kvaliteter og at bevare og forbedre levedulighederne for plante- og dyreliv” (Natur- og Miljøklagenævnet 2013). Mosen er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3, og er en del af ’Indsatsområde Mølleåsystemet’, der sammen med 10

andre områder omfattes af Vand- og Naturindsatsen i Danmark. Indsatsen består af en række naturprojekter, hvis formål er at ”nedsætte forureningen af vore vandløb og skabe bedre levesteder for truede dyr og planter” (Skov- og Naturstyrelsen 2009a). I den forbindelse er der udarbejdet en indsatsplan for mosen, blandt andet ”at man sikrer bevarelsen af de mere eller mindre åbne partier med hængesæk og fattigkær og

Fig. 9. Placering af de udførte borer i Lyngby Åmose vist med numre sammen med en afgrænsning af områder med lysåben fattigkærvegetation på baggrund af ortofoto optaget i foråret 2014. Skala 1:8000. Geodatastyrelsen©.

områdets særegne flora ved at begrænse den udtørring af området, der sker via træernes vandforbrug” (Skov- og Naturstyrelsen 2009a).

Siden opkøbene af moselodderne i 1930'erne har kommunen fjernet birkeopvæksten i det østlige fattigkær, og senere er plejen udvidet til de to andre områder med fattigkær (se Fig. 9). I de øvrige moseområder er der kun i beskedent omfang fældet træ. Danmarks Naturfredningsforening (1985-86) har udarbejdet et forslag til pleje af mosen, som siden er fulgt. Plejeplanen danner baggrund for en årlig besigtigelse med deltagelse af Lyngby-Taarbæk Kommune og Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomité, hvor det kommende års plejeindsats bliver drøftet.

Mosens nuværende tilstand

Vegetationen er i dag først og fremmest bestemt af grundvandstanden og tilførslen af næringsstoffer. De 3 fattigkærsområder med højmosepræg er ret tørbundspræget og har derfor meget birkeopvækst. Det skal holdes nede, for at den lyskrævende mosenatur kan trives. Det østlige fattigkærsområde er om foråret helt hvidt af tue-kæruldens lange frøuld (Fig. 10), mens det i august er farvet violet af hedelyngens blomster. De 2 fattigkær længere mod vest er ikke så langt i udviklingen mod højmose, men der er en positiv udvikling i gang med mere Sphagnum, tranebær, tue-kæruld og mosebølle, efter at kommunen nu plejer områderne hvert år.

Ellesump findes i de mest våde og næringsrige dele

Fig. 10. Om foråret farves fattigkæret ved boring 1 hvidt af tue-kæruldens blomsterstande med modne frø, der har lang hvid frøuld (fnok). Foto: B. Aaby, 2016.

af mosen, og det almindeligste træ er rød-el. Mosebunden er ofte ret lysåben og har derfor en mere artsrig og frodig urtevegetation med eng-kabelleje, gul iris, kær-

svovlrod og mange græs- og star-arter. For at bevare ellesumpens artsrigdom er det vigtigt at holde en høj grundvandstand (Fig. 11 og 12).

Fig. 11. Naturlig ellesump nær Prinsessestien. Foto: B.Aaby, 2016.

Fig. 12. I grøft nær Prinsessestien vokser bl.a. kærmysse, vandrøllike og vandkar-se. Foto B.Aaby, 2016

Sumpskov dækker størstedelen af mosen. Den består af en blanding af dun-birk, almindelig røn, eg, tørst, kvalkved, hassel m.fl. Den findes både på fattig- og næringsrig mosebund, ligesom der kan være vådt eller kun fugtigt. Derfor varierer vegetationen meget fra sted til sted. Sumpskoven bliver normalt ikke plejet, men skal have lov til at ligge urørt hen. Flere af mosepartierne har karakter af 'skovbevokset tørvemose', der er en EU habitattype (nr. 91D0) og sumpskoven nær den nordlige bred er 'elle-askeskov ved vandløb, søer og væld' (EU habitattype 91E0, Søgård m.fl. 2003).

I de store vandhuller er der et rigt planteliv, eller rettere sagt - var der et rigt liv, for alle vandhuller er under kraftig tilgroning. Således er både tusindblad-arterne, vandaks-arterne og krebsklo nu forsvundet fra blandt andet vandhullet ud for Sorgenfri Kirke. Det samme gælder kanalerne med forbindelse til Lyngby Sø, hvor mange vandplanter er forsvundet på grund af vandets høje næringsindhold (Danmarks Naturfredningsforening 2015).

Der findes så vidt vides ingen kemiske data fra Lyngby Åmose, men kun fra Lyngby Sø. Her har fosfor (P)- og kvælstofniveauer (N) med afbrydelser været målt i søen siden 1973. I perioden 1973-84 faldt den sommer gennemsnitlige totalfosforkoncentration fra et niveau omkring 0,50 mg P/l til omkring 0,15 mg P/l, og søen gik fra at være kvælstofbegrænset til at være fosforbegrænset (Müller m. fl. 2014). I årene 1984-2008 lå værdierne ret konstant lidt over 0,10 mg P/l, hvorefter de er faldet markant til under 0,10 mg P/l. I 2014 var sommerværdien 0,068 mg P/l (Müller m.fl. 2014). Faldet skyldes dels kommunale tiltag over for spildevandsbelastningen i blandt andet 2007, dels at vandet fra Furesøen er blevet mere rent i de senere år med en halvering af fosforkoncentrationen efter årtusindskiftet (Miljøportal. dk). Udviklingen i fosforkoncentrationen i Lyngby Sø skal ses i sammenhæng med de 0,07

mg P/l, som er målsætningen for Hovedstadsregionen i regionplan 2005 (Hovedstadens Udviklingsråd 2005). Der har altså været tale om betydelige overskridelser af fosforkoncentrationen i forhold til målsætningen for søen frem til omkring 2012, mens målsætningen de seneste år er holdt. Det antages, at der tilsyneladende sker en kraftig frigivelse af fosfor fra bundsedimentet (gytjen) om sommeren, for fosforkoncentrationen er betydelig højere i Lyngby Sø end i de opstrøms søer, Bagsværd Sø og Furesøen, hvorfra søen får det meste af sit vand (Jensen 2008).

Kvælstofkoncentrationen har ligeledes været faldende i perioden fra et niveau omkring 2-3 mg N/l i 1970'erne til 0,88 mg N/l i 2012 og 1,00 mg N/l i 2014 (Müller m. fl. 2014). Samtidig er sigtedybden steget fra omkring 30 cm i 1973 til omkring 80 cm i de seneste år (Müller m. fl. 2014).

Tilbage i tiden er der indtil 1960 udledt betydelige mængder urensset spildevand direkte ud i Lyngby Åmose og i Lyngby Sø. Belastningen af N og P var særlig kraftig i 1950'erne, indtil den direkte spildevandsudledning blev afskåret 1958-60 (Jensen & Rasmussen 1986). Men også i ældre tid har der været problemer med forureningen. Således klages der i 1912 over grødevækstens voldsomme omfang, der menes at stamme fra varmt spildevand fra Lyngby Sukkerraffineri. Dette spildevand afsatte et idelugtende lag, der generede beboerne og ødelagde fiskeriet (Mortensen 1991).

Den atmosfæriske kvælstofbelastning er for Lyngby-Taarbæk Kommune opgjort til i gennemsnit 5,7 kg NH₄-N/ha/år og 8,3 kg NO_x-N/ha/år for 2006. Den totale kvælstoftilførsel fra atmosfæren er således 14,0 kg N/ha/år og inkluderer både tør- og våddeposition (Skov- og Naturstyrelsen 2009b). De nyeste tal for den totale kvælstofdeposition er for Lyngby-området beregnet til 10-12 kg N/ha/år for 2013 (Jensen m. fl. 2015).

Der er dermed sket et fald i depositionsraten de senere år, hvilket er i god overensstemmelse med den generelle udvikling for danske landarealer (Jensen m. fl. 2015).

Fattigkærene i Lyngby Åmose er kortlagt som hængesæk (Natura 2000 naturtype nr. 7140) og den naturtype har et tålegrænseinterval på 10-15 kg N/ha/år (Skov- og Naturstyrelsen 2009b). For naturtypen 'hængesæk' gælder, at "tålegrænsen for højmoser (5-10 kg N/ha/år) kan anvendes, hvis en væsentlig forekomst af følsomme højmosearter på lokaliteten ønskes beskyttet" (Skov- og Naturstyrelsen 2009b). Denne tilføjelse må gælde de konkrete fattigkærsområder med højmosekarakter i Lyngby Åmose, hvor fredningsbestemmelser og indsatsplaner har til formål at bevare områdernes særegne flora. Der er derfor tale om, at den atmosfæriske kvælstofbelastning – trods fald i N-belastningsniveauet – stadig er for høj, til skade for naturtypen og dens udvikling mod højmose.

Mosens udviklingshistorie

De tykke tørvelag fortæller om en mose i konstant forandring, hvor ændrede temperatur- og nedbørsforhold og menneskelig påvirkning skaber nye vækstbetingelser. For at få den bedst mulige tilgang til denne fortælling er der i marts 2015 foretaget borer og undersøgelser af tørven på 6 udvalgte steder (Fig. 9). Lokaliteterne er udvalgt i samarbejde med Lyngby-Taarbæk Kommune. Det er ligeledes aftalt, at der foretages to kulstof-14 dateringer for at fastlægge kronologien og 4 pollenanalyser for at få et indtryk af mosens og omegnens vegetationspræg til forskellig tid. På forhånd var der lagt særlig vægt på at udrede mosens udvikling i det østlige fattigkærsområde – ofte kaldt 'Højmosen' (COWI 2009). Det er også fra denne lokalitet, at der er udtaget prøver til datering og pollenanalyse.

Mosens alder

Fra boring 1 er der udtaget prøver til datering ved henholdsvis 212 cm og 470 cm under moseoverfladen. Prøverne er aldersbestemt ved Poznan Radiocarbon Laboratory ved Adam Mickiewicz University i Polen. Den øverste prøve består af sumptørv og har alderen 938 ± 36 år e. Kr. Prøven er altså fra vikingetid. Den nederste prøve er fra en træholdig kærtørv og er fra 3919 ± 68 år f. Kr. Det er på overgangen fra jæger- til bondestenalder eller lige i den allerførste del af bondestenalder. De nævnte dateringsresultater i kalenderår er angivet med en statistisk usikkerhed på 68 %, svarende til at 68 ud af 100 dateringer af den samme prøve i teorien vil ligge inden for de angivne tidsintervaller.

Kun to daterede niveauer i en næsten 5 m tyk lagserie er normalt ikke nok til at fastlægge lagseriens kronologi i detaljer. For at få et indtryk af den tidsmæssige udvikling er der foretaget lineære interpolationer mellem de kendte aldre. Alder-dybde kurven er vist i Figur 13.

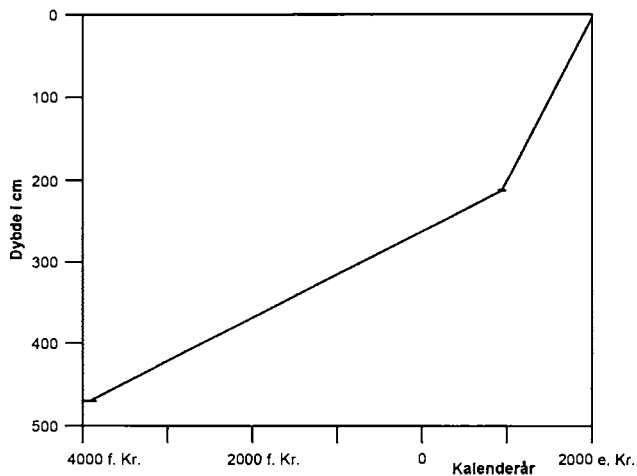

Fig. 13. Relation mellem dybde og alder ved boring 1 baseret på lineær interpolation mellem kendte aldre. Dateringernes usikkerhed er vist med sorte bjælker.

Mellem 470 cm og 212 cm er tilvæksthastigheden omkring 0,5 mm pr. år, hvilket er i god overensstemmelse med middelstærkt nedbrudt tørv fra andre danske moser (Aaby & Tauber 1974). Mellem 212 cm og overfladen er den gennemsnitlige tilvækst 1,9 mm pr. år. Det er hurtigt og er kun lidt langsommere end målt for lys højmosetørv i Lille Vildmose (2,3 mm pr. år, hvilket er den største tilvæksthastighed for danske moser, målt over en længere periode (Aaby & Riis 2012)). Høj tilvæksthastighed forekommer kun, hvor vandstanden er høj, så kun en relativ mindre del af tørv nedbrydes. Den dannede tørv får derfor en lys gullig farve.

Mosens opbygning

De 6 borerer blev foretaget med et såkaldt russerbor (Aaby & Digerfeldt 1986), der er særlig egnet til analyse af organiske aflejringer (Fig. 2). Boret har en kammerlængde på 100 cm og en diameter på 5 cm. Tre af borerne nåede ned til den underliggende mineralbund, mens de øvrige 3 borerer ikke nåede denne bund. Længste boring var på 700 cm.

Ved hvert borested er UTM koordinaterne og højden over havet bestemt (System DVR90). De forskellige tørvelags tykkelse, farve, konsistens, struktur og organiske og uorganiske bestanddele er beskrevet, ligesom lagenes nedbrydningsgrad (humificering) og deres fugtighedsgrad er angivet. Humificeringsgrad (H) og fugtighedsgrad (F) er bestemt efter en 10-delt skala, hvor 10 er stærkt humificeret/vandholdig. Hvor det har været muligt, er karakteristiske plantefossiler bestemt til art. Resultaterne fra boring 1 er vist i Figur 14 og 15. For oplysninger om de øvrige borerer henvises til udarbejdet rapport (Riis & Aaby 2015).

Boring 1. Central del af åbent fattigkær. Terrænkote 18,56 m, vandspejlskote 18,41 m (17. marts 2015). Det øverste tørvelag domineres af levende og svagt omsat

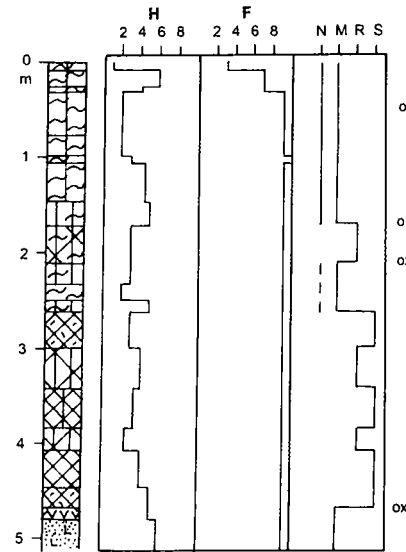

Fig. 14. Boring 1, mosens geologi med lagenes tykkelse og sammensætning samt humificeringsgrad (H), fugtighedsgrad (F) og fortidige naturtyper (N= næringfattig mose, M= mose, R= rørsump og S= sø). Dybde for pollenanalyser (o) og kulstof-14 analyser (x) er også vist. Sedimentsignaturer: Bølgelinjer: *Sphagnum*-tørv; Lodrette linjer: Tørv af urter; Skrå linjer: Gytje; Korte skrå linjestykker: Frø og bladdele; V-tegn: Trærodde til stede; L-tegn: Ler og silt; Prikker: Sand (Aaby & Berglund 1986).

tørvemos (*Sphagnum*). Tue-kæruld er til stede sammen med bl.a. tranebær. *Sphagnum* dominerer de øverste 150 cm iblandet lidt tue-kæruld. Omkring 160 cm dybde er der fundet kær-mangeløv. Ved 174-212 cm findes en gytjeholdig sumptørv med frø af vandaks (gytje dannes på bunden af søer). De næste 3 lag (234-265 cm) indeholder planterester af bl.a. blomstersiv, bukkeblad og kær-mangeløv, mens gytje er fraværende. Alle lag fra 265 til 465 cm er gytjeholdige, mens indholdet af tørvemateriale varierer. Nederste gytjelag (450-465 cm) indeholder en del fragmenterede urter, bl.a. dynd-padderokke. Nederste organiske lag (465-472 cm) er kærtørv med fragmenter af træ og lidt sand. Mineralbunden ligger i 472 cm

og er sandet med et mindre indhold af ler. Tørvelagens humificeringsgrad varierer mellem svagt omsat (H 1-2) og middel omsat (H 5-6), dog er det nederste tørvelag ret stærkt omsat (H 7). Tørven fra 10 cm til 28 cm er også påfaldende meget nedbrudt (H 6). Tørvens fugtighedsgrad varierer mellem F 3 og F 9 (Fig. 14).

Tolkes denne lagserie, så er det nederste tynde lag en kærtørsv. Der viser, at der for knap 6000 år siden voksede træer på stedet sammen med en fugtigbundspræget urtevegetation. Gytjelagene oven over (410-465 cm) er dannet på bunden af en sø. Denne udvikling fra træbevokset kærmosse til sø viser, at vandstanden er steget. Næste lag (383-410 cm) er dannet nær bredden, og vandstanden er blevet så lav, at der voksede en rørsump på stedet. Nu følger et lag med et større indhold af gytje (345-383 cm), så rørsumpen er forsvundet igen, og området er blevet sø. Det viser, at vandstanden er steget. Samme udvikling – fra rørsump til sø – er afspejlet i de følgende 2 lag (265-345 cm). Endnu et lag (174-212 cm) er dannet i en rørsump. Laget hviler på en ren tørsv, så også her kan der påvises et stigende vandspejl. I alt er der således påvist 4 vandstandsstigninger, der begynder ved henholdsvis 465 cm, 383 cm, 300 cm og 212 cm. Da Lyngby Åmose har stået i tæt hydrologisk kontakt med Lyngby Sø, betyder det, at de nævnte vandstandsstigninger relaterer sig til forholdene i Lyngby Sø. Vandstandsstigningerne har været så langvarige, at der er afsat relativt tykke gytjelag. Humificeringsgraden varierer noget i den øverste del af lagserien, hvilket viser, at fugtigheden også har varieret i historisk tid, selv om det har været mindre ændringer end i vikingetid og de nævnte ældre perioder. Vandstandsstigninger skyldes normalt klimatiske forhold, men særligt skovrydninger forårsager også tydelige vandstandsstigninger (Holmes & Wronski 1982). Andre kulturbetnede forhold som opdæmninger m.m. kan også spille

en rolle, og her tænkes særligt på vandstandsstigningen i 900-tallet.

Fund af blomstersiv i laget ved 234-250 cm fortæller, at tørven allerede var næringsfattig 4-500 år e. Kr., men først fik en højmossepræget fattigkærvegetation med dværgbuske og tue-kæruld omkring 150 cm svarende tidsmæssigt til middelalderen, omkring 1250 år e. Kr.

Der findes endnu en meget lille bestand af blomstersiv på det østlige fattigkærsonråde. Det må være den sidste rest af det meget våde og helt *Sphagnum*-dækkede fattigkær, der har hersket på mosen i mere end 1000 år, som det fremgår af tørveundersøgelserne (se Fig. 15 og 21).

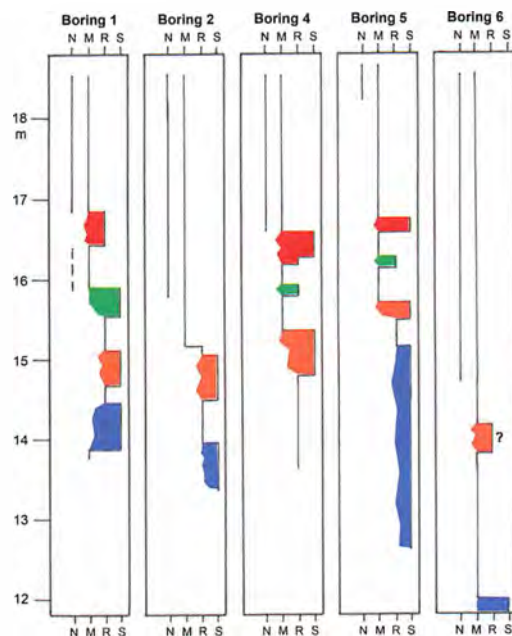

Fig. 15. Sammenstilling af naturtypeudviklingen ved boring nr. 1, 2, 4, 5, og 6. Dybden er angivet i meter (DVN90). De fortidige naturtyper er angivet som N= næringsfattig mose, M= Mose, R= rørsump og S= sø. De forskellige perioder med sødannelse er fremhævet med hver sin farvelægning.

I alle boringer undtagen i boring 3 er der påvist et mørkt og ret stærkt omsat tørvlag, der klart adskiller sig fra lys og svagt nedbrudt tørv både neden under og oven over. I boring 1 ligger det 10-28 cm under overfladen og omtrent samme beliggenhed er fundet i boring 2, mens det ligger lavere i boring 4 og 5. Alderen på det mørke lag kendes ikke, men ved sammenligning med Pb-210 dateringer af højmoseprofiler fra Draved Mose (Aaby m.fl. 1979) tyder det på, at den øvre grænse for den mørke tørv i boring 1 ved 10 cm kunne være fra omkring 1960. Det er på den tid, at den direkte udledning af forurenede og næringsholdigt spildevand til Lyngby Åmose ophører. Det er derfor muligt, at det mørke lag har relation til tidligere vandforurening. Lokal dræning har også stor betydning for nedbrydning af tørv og kan være en medvirkende årsag til dannelsen af den mørke tørv.

De mosegeologiske undersøgelser fortæller

Tørv. Den levende vegetations artssammensætning og struktur er tæt forbundet med vandspejlets beliggenhed. Og i alle mosetyper ligger vandspejlet under naturlige forhold ganske tæt ved overfladen. Den høje vandstand bevirker, at døde plantedele vanskeligt nedbrydes. Og det gælder særligt, hvis miljøforholdene er sure og næringsfattige. Tilføres stedet mere dødt organisk materiale, end der nedbrydes og omsættes - målt over en årrække, så dannes der tørv. Tørvens plante-sammensætning afspejler vegetationens vækstforhold, da planterne var levende, mens tørvens farve og omsætningsgrad (humificeringsgrad) afspejler tørvens nedbrydningsmiljø. Har vandstanden været høj, så dannes en lys tørv, mens en lav vandstand giver en mørk og stærkt nedbrudt tørv. Tørv kan derfor give vigtige informationer om fortidens naturforhold.

Gytje dannes, hvor der er fuld vanddækning, som i

søer, åer og i havet. Gytje er et findelt organisk sediment, der er dannet af de organismer, der lever på bunden eller oppe i vandsøjlen. Gytjen indeholder derfor både dyre- og planterester, men hovedparten af indholdet er ofte encellede alger. Hertil kommer nedbrudte blade, kviste, frø osv. Nedbrydes gytjen, dannes humus-stoffer, der giver en brun farve. Humusstoffer kan også være tilført fra moseområder. Gytjens sammensætning og humusindhold giver derfor ofte vigtige informationer om vandområdernes natur i fortiden.

Vandstandsforhold. De mosegeologiske undersøgelser fra de 6 boringer viser, at der i fortiden har været både store og små ændringer i vandspejlets beliggenhed. Udviklingen fra et vådere til et mere tørt miljø kan have flere årsager som bassinopfyldning under konstant vandstand eller faldende vandstand, mens den modsatte udvikling – mod et vådere miljø – normalt kun skyldes ét forhold: en stigende vandstand. I boring 1 er der som omtalt fundet 4 vandstandsstigninger (Fig. 15). De har uden tvivl været så markante, at de også har påvirket andre dele af Lyngby Åmose. Der er da også fundet tegn på vandstandsstigninger i de andre boringer. En sammenstilling viser, at det er nærliggende at antage, at det er de samme højvandsstadier, der er tale om i boring 1, 4 og 5 og vist med hhv. blå, orange, grøn og rød farve (Fig.15). Hver farve er lokaliseret i omtrent samme højde (se Fig. 15), og den forskel, der er i gytjelagens tykkelse i de nævnte boringer, ligger inden for det forventelige. I alle 3 boringer er 'det grønne højvandsstadium' det tyndeste af de 3-4 forskellige gytjelag, der er til stede i mosen. Det er yderligere et argument for, at højvandsstadierne er samtidige.

I boring 2 er det påviste højvandsstadium lokaliseret i højde med den ældste af højvandsstadierne i boring 1 og 4 – ca. 350-400 cm under overfladen (omkring kote 15 m o. h., se Fig.15). Laget har også omtrent samme

tykkelse som gytjelaget i boring 4. Det er derfor nærliggende at antage, at højvandsstadiet i boring 2 er synkront med det 'orange farvede højvandsstadium' i boring 1, 4 og 5. De 2 yngste højvandsstadier er ikke synlige i boring 2. I det mindste er der ikke afsat tydelige gytjelag her. I boring 6 er der også kun påvist 1 højvandsstadium, og det er stratigrafisk lokaliseret noget lavere end i boring 1, 2, 4 og 5; dog er det – målt i kotehøjde – kun omkring 50 cm lavere end i boring 2. I boring 6 kendes afstanden ikke til mineraloverfladen. Hvis den er betydelig større end i boring 1 og 2, kan en sammensynkning/sammenpresning af de dybereliggende organiske lag have fundet sted efterhånden som vægten steg af den overliggende tørv. Herved presseses gytjelaget i boring 6 ned til ca. kote 14 m o. h. Hvis dette gytjelag er synkront med det 'orange farvede højvandsstadium' (Fig. 15), må det erkendes, at heller ikke her er de yngre højvandsstadier afspejlet i stratigrafien. Herved ligner det udviklingen, som beskrevet for boring 2. Boring 3 har ikke bidraget med sådanne informationer.

Ud fra alder-dybde kurven (Fig. 13) kan begyndelsen af vandstandsstigningerne fastlægges.

- Boring 1, 212 cm, 'rød farve', omkring 940 år e.Kr. (sikker datering)
- Boring 1, 300 cm, 'grøn farve', omkring 720 år f.Kr. (usikker datering)
- Boring 1, 383 cm, 'orange farve', omkring 2280 år f. Kr. (usikker datering)
- Boring 1, 465 cm, 'blå farve', omkring 3820 år f. Kr. (sikker datering)

Vandstandsstigningernes betydning

Markante og ret langvarige vandstandsstigninger er normalt et resultat af ændrede klimaforhold, først og fremmest øget nedbør. Effekten af nedbørsforøgelsen kan forstærkes, hvis der samtidig sker et temperatur-

fald, så fordampningen bliver mindre. Den forøgede nedbør får grundvandspejlet til at stige og øger derved både det overfladiske og det underjordiske vandtilløb til Lyngby Sø, og dermed også til mosen. Vandstanden vil derfor stige, hvis der ikke sker væsentlige fysiske ændringer ved søens afløb. Havniveauændringer påvirker også grundvandstanden, men denne virkning anses for at være af mindre betydning i Lyngby Åmose. Kulturpåvirkninger kan naturligvis også påvirke en søs og moses vandstandsforhold, og alle fire påviste vandstandsstigninger finder sted efter landbrugskulturens introduktion, så skovrydninger og andre kulturbetingede aktiviteter kan også have medvirket til vandstandsstigningerne. Her tænkes særligt på de to yngste stigninger omkring 720 år f. Kr. (yngre bronzealder) og omkring 940 år e. Kr. (vikingetid). I begge perioder er landskabsudnyttelsen stigende mange steder i Danmark (Odgaard & Rasmussen 2000), og skovrydninger er almindelige. Muligvis kan introduktion af mølledrift være en årsag til højere vandstand omkring 940 år e. Kr. Vandmølleteknikken menes at være kommet til Danmark senest omkring år 1000 e. Kr. (Christensen 2011), hvilket understøttes af arkæologiske fund af dele af mølleanlæg, hvoraf de ældste fund fra Omgaard i Vestjylland er yngre end 917 år e.Kr. (dendrodatering, Jessen under trykning). Også fund af træ fra mølleanlæg ved Aulum tyder på meget tidlig mølledrift (Steensberg 1959, Pajung 2011, Jessen under trykning). Endelig er der påvist et mølleanlæg i Mølleåen, ca. 250 m øst for Nymølle, hvor en lejebuk af træ er dateret til ca. år 1000, ligesom andre dele af et mølleanlæg er dateret til ca. år 1200 og ca. år 1400 (Friis-Hansen 1991). Sidstnævnte fund viser, at der her har været mølleanlæg i vikingetid og gennem hele middelalderen. Den anvendte mølletype antages at have lodretstående møllehjul (Friis-Hansen 1991, Jessen under trykning),

hvortil der normalt kræves en opstemning og trækonstruktion, der leder vandet hen til møllehjulet. Det er tænkeligt, at det er denne opstemning, der er afspejlet i den påviste vandstandsstigning i Lyngby Åmose i midten af 900-tallet. Undersøgelserne viser også, at væsentlige vandstandsstigninger ikke er registreret i mosens tørvelag i historisk tid, heller ikke i middelalder, hvor de skriftlige kilder nævner den ældste mølle, Lyngby Mølle, fra år 1492 (Tønsberg 1998). Så mølledriften ved Lyngby kan måske være 500 år ældre end hidtil antaget, og dermed samtidig med vikingetidens vandmølle ved Nymølle.

For at perspektivere de fire vandstandsstigninger er det interessant, om der er kendskab til samtidige vandstandsstigninger andre steder i landet og i udlandet. De sikreste og mest nøjagtigt daterede vandstandsstignin-

ger hentes fra danske og udenlandske højmoser, hvor et skifte i humificeringsgraden fra mørkere til lysere tørv afspejler vandstandsstigninger (Aaby 1976, 1978, Casparie 1993). Disse stigninger er med sikkerhed klimatisk bestemte og uden menneskelig påvirkning.

I Lyngby Åmose forvandles kærvegetation med rød- el og skov-fyr til sø omkring 3820 år f. Kr. Samtidige vandstandsstigninger kendes også fra Draved Mose i Sønderjylland (Aaby & Tauber 1974) og flere steder i Nordeuropa, bl.a. fra den nordlige del af Holland, hvor moserne bliver vådere som følge af klimaforandringer (Casparie & Streefkerk 1992). Samme forhold gør sig gældende omkring 2300 år f. Kr. i Draved Mose (Aaby 1976, 1978) og andre steder i Europa (Schellekens m. fl. 2011). Omkring 800 år f. Kr. begynder en klimaudvikling mod koldere forhold, og i det følgende århundrede

Fig. 16. Lyngby Mølle set fra mølledammen ca. 1905. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

afspejles øget fugtighed i mange moser, bl.a. i Abkær Mose i Sønderjylland og Ulkestrup Lyng i Store Åmose på Midsjælland (Aaby & Noe-Nygaard 2009, Aaby i Nielsen 2005). Også i hollandske højmoser ses denne udvikling (van Geel m.fl. 1996) og i Irland (Swindles m.fl. 2010). Kort før 1000 år e. Kr. er der mange tegn på at fugtigheden øges på danske højmoser, bl.a. i Draved Mose, Store Vildmose og Lille Vildmose (Aaby 1976, 1978, Nielsen 2005, Aaby i Nielsen 2005).

Tilsammen tegner der sig et billede af fluktuerende vandstandsforhold i Lyngby Åmose med tydelige vandstandsstigninger, hvor der er dokumentation for samtidige hændelser i de nærmeste landområder – hændelser, der er bestemt af klimaet.

Det er bemærkelsesværdigt, at der er påvist et tyndt tørvelag nederst i boring 1 (465-472 cm). Laget er dannet af en træbevokset kærvegetation, der lå over grundvandsspejlet. I nutiden ligger grundvandsspejlet i Lyngby Åmose omkring 10-30 cm under overfladen. Det viser, at grundvandsspejlet mindst må være hævet omkring 450 cm i løbet af de seneste ca. 5800 år. Det lyder af meget, men også her kan dette resultat perspektiveres, idet vi ved, at i Maglemosen i Gribskov er grundvandsspejlet steget med mindst 7-8 m, siden de ældste tørvelag blev dannet for mere end 10.000 år siden (Jessen 1920). I samme mose er der fundet bøgpollen omkring 3,5 m under overfladen (Profil 6, boring 5). Bøgens indvandring til landet er vanskelig at bestemme helt nøjagtig, men fra Gribskov er der kulstof-14 dateringer, som viser, at træet indvandrede her omkring 1500 år f. Kr. (Fritzboeger & Odgaard 2010). Maglemosen er grundvandspåvirket og mosens højdevækst har fulgt grundvandsstandens bevægelser, så også her er der altså tale om betydelige grundvandsstigninger i Nordsjælland siden istidens afslutning og særligt i de seneste årtusinder.

Man må forestille sig, at vandstanden er steget først og fremmest som følge af udviklingen mod et koldere og mere fugtigt klima, der har hævet oplandets grundvandsspejl. Sedimentopfyldning ude i Lyngby Sø og i mosen har også medvirket. Endelig kan skovrydninger og andre kulturpåvirkninger have medført vandstandsstigninger. Nedskridninger og andre terrænændringer ved søens afløb gennem Mølleåen kan også have indvirket på søens og mosens vandstand. Derimod kan relative ændringer i havniveauet ikke have medvirket til den samlede vandstandsstigning i Lyngby Åmose, idet strandlinjen i Nordsjælland ligger 4-5 m lavere i dag end for mere end 5000 år siden (Mertz 1924). Et relativt lavereliggende havniveau vil jo – alt andet lige – medføre en sænkning af grundvandsspejlet og vandstanden på mosen og i søen, hvilket ikke er sket.

I nyere tid er der registreret betydelige ændringer i grundvandsspejlets beliggenhed som følge af boringer efter drikkevand. Flere steder er det faldet mere end 10 m i perioden 1900-1986 (Hovedstadsrådet 1989). Det har medført betydelige indskrænkninger i mosernes udstrækning i bl.a. Gribskov, Store Dyrehave og Tokkekøb Hegn (Rune 1997).

Hovedstadsrådet (1989) angiver for Lyngbyområdet, inkl. området omkring Farum Sø og Furesøen, et fald på 0-5 m. De historiske kilder viser imidlertid, at vandstanden i Furesøen siden tidlig middelalder er hævet med i alt 2,5 m (Friis-Hansen 2002, Hansen 2008), og i 1890 blev vandstanden fastsat til 20,474 DNN m (sommerflodemål) og 20,605 DNN m (vinterflodemål). I 1988 blev vinterflodemålet på 20,605 DNN m fastsat til at gælde hele året (Hansen 2008). Også for Farum Sø gælder, at de ret sparsomme og usikre historiske kilder peger på vandstandsstigninger på 1,5-2,5 m siden tidlig middelalder (Hansen 2008). Der er således en række historiske kilder, som viser, at Farum Sø og Furesøen

i dag har et højere vandspejl end tidligere. Siden middelalderen har hele Mølleåens vandsystem været nøje reguleret efter anlæggelse af de mange vandmøller (Tønsberg 1998). Det er derfor rimeligt at antage, at også Lyngby Sø har haft et reguleret vandspejl gennem de seneste århundreder, der tilsyneladende ikke har ligget lavere end i dag. Den stadige sedimentaflejring

Fig. 17 I 1724 aftalte ejerne af de ni møller langs åen, hvor højt vandet måtte stå i hver mølledam. Vandstanden i Mølleåen måles ved de enkelte møllesteder, her ved gennemløbet i Stampen i 2007.

bidrager ligeledes til at opretholde en høj vandstand i Lyngby Sø. De nævnte fald i grundvandspejlets beliggenhed gennem 1900-tallet (Hovedstadsrådet 1989) har derfor næppe haft væsentlig indflydelse på vandstandsforholdene i Lyngby Sø/Lyngby Åmose. Derimod har vandboringer i Mølleåens opland medført en stærkt indskrænket vandføring i åen (Mortensen 1991). Dette forhold påvirker ikke de regulerede vandstandsforhold i Furesøen og Lyngby Sø, men den lavere vandføring har medvirket til vandforurening i Lyngby Sø i begyndelsen af 1900-tallet (omtalt tidligere). Den lavere vandføring har uden tvivl også haft en negativ indvirkning på mosenaturen. Grøftegravning, anlæggelse af kanaler og afskæring af naturlig vandtilførsel fra morænelandskabet har en lokal drøneffekt, som også har været – og stadig er til skade for mosenaturen i Lyngby Åmose.

Hængesæk og flydende øer

Et af hovedformålene med de mosegeologiske undersøgelser er at afklare, om fattiggærsområderne er en del af en stor hængesæk, som mod land har kontakt til omgivelserne, mens de øverste tørvelag længere fra land flyder på vandet og derfor følger vandstandsændringerne i Lyngby Sø. Hvis mosen i dag er en hængesæk, skal der være en sprække i tørven, der er fyldt med vand. I dette tilfælde vil boret have et tomt kammer. I flere af borerne var kammeret tomt på enkelte steder, særligt umiddelbart under overfladen (se Riis & Aaby 2015). Ved kontrolgravning med spade er det klarlagt, at manglende tørvemateriale i boret skyldes, at tørven er meget filtet og vanskelig at skære i stykker. Derfor har boret ikke været i stand til at opsamle materiale. Det kan derfor konstateres, at der ikke findes vandlommer i den undersøgte tørv, og at nutidens Lyngby Åmose derfor ikke er en flydende hængesæk.

Pollenanalyserne – som vi senere skal høre om – bekræfter dette.

Hængesæk eller flydende øer er dog et velkendt fænomen ude i Lyngby Sø, idet både Storeholm og Lilleholm er flydende øer (Fig. 18) (Troels-Smith 1948, Olsen 1955). Der er os bekendt ikke foretaget boringer i de senere år på disse øer. I stedet henvises til under-

søgelse foretaget af Troels-Smith i sommeren 1947 (Troels-Smith, brev af 12. maj 1948). Fire boringer blev foretaget på Storeholm, og her gengives beskrivelsen af 2 af boringerne: ”*B III Storeholm – Bund v. ca. 5,50 m; 0-0,27 Sumptørnv; 0,27-0,38 vandblandet Sumptørnv; 0,38-1,50 væsentlig Vand, herefter var Konsistensen normal!*” ”*B IV. Storeholm – Bund v. ca. 12,30 m; 0-0,22 Sump-*

Fig. 18. Lyngby Sø med Storeholm (til højre) og Lilleholm set fra øst mod vest. Længst til højre ses lidt af Lyngby Åmose. Foto: © Peter Johansen. Panoramio. Google Maps.

tørv; 0,22-0,83 Vand; 0,83-ca. 1,00 m vandblandet, gytjeholdig Sumptørv, derefter var Konsistensen normal. Beskrivelserne viser en betydelig forskel i mineralbundens beliggenhed under Storeholm med en højdeforskel på ca. 7 m. Det fremgår også af undersøgelserne, at holmens tørvelag er endog meget tyndt – kun 20-40 cm tykt. På dette lag voksede i 1947 bl.a. røn, eg, hassel og navnlig el. Som det også fremgår af beskrivelserne, flyder øerne på omkring 1 meter vand og er kun forankret ved større trærodde, der er fastgjort i den underliggende aflejrings. Troels-Smiths undersøgelser tyder derfor på, at rørsumpen i Storeholm området har stået på omkring 1 meter vand.

Hvornår de flydende holme er dannet, vides ikke, men ældre kortmateriale kan måske bidrage til en mulig forklaring. På Generalstabens kort fra 1852-53 er de matrikulerede dele af Lyngby Åmose angivet med mosesignatur, mens de uden for liggende arealer har sumpsignatur (se Fig. 3). Denne deling ses tydeligt ved sammenligning med sognekort fra hhv. 1817 og ca. 1850. Arealerne uden for den mere faste mosebund har antagelig været præget af tagrør, gul iris, høj sødgræs, kalmus, gifttyde, sø-kogleaks, dynd-padderok og andre større sumpplanter, som findes i nutidens rørsump i Lyngby Åmose. Det meget detaljerede generalstabskort viser også, at sumpvegetationen bredte sig langt ud i søen, så kun en ret smal vandflade var åben langs søens sydlige bred (se Fig. 3). Sumparealerne var ligesom mosefladerne helt uden trævækst. Generalstabskortet fra 1878 har en lignende udbredelse af sumpvegetation, som kortet målt 1852-53, selvom der er foretaget enkelte kartografiske ændringer. Det tyder på, at sumpvegetationen har opretholdt sin tidligere udbredelse. Næste gang der foreligger detaljeret kortmateriale er det høje målebordsblad, målt 1899 og rettet år 1900 (Fig. 5). Det viser et helt andet billede: Lyngby Åmoses sydlige af-

grænsning er meget forskellig fra 1878-kortet. Der er ingen rørsump omkring store dele af mosen, og der er nu kommet løvtræssignatur på mosearealet. Storeholm og Lilleholm optræder for første gang og har løvtræ- og engsignatur. Holmene er omgivet af rørsump, og de ligger midt i søen med relativ stor afstand til Lyngby Åmose. De to øer ligger inden for det sumpareal, der var til stede i 1878 og har samme beliggenhed som i dag. Det samme billede fremgår af målebordsbladet rettet i 1914 og på kortet rettet 1929. Tre år senere fremtræder omridset af Lyngby Åmose igen helt anderledes. Mosen er blevet væsentlig større, og er rykket tættere på Storeholm, så der nu kun er et smalt sund mellem mosen og Storeholm, som i dag. Trods forskelligheder i det kartografiske udtryk og opmålingernes nøjagtighed er det vanskeligt at forestille sig, at Storeholm og Lilleholm var etableret som øer i 1852-53 og i 1878. De må derfor antages at være dannet i perioden 1878-1899.

Hvad er årsagen til deres dannelse? Normalt antages sådanne flydende øer at være dannet i forbindelse med en markant vandstandsstigning. Sumpvegetation har luftfyldte rodde og stængeldele og ved en vandstandsstigning øges opdriften, og den kan blive så stor, at vedhæftningen til underlaget (ofte blød gytje) brister, og hele sumptørven løfter sig op og flyder på søoverfladen. De flydende sumptørvs-partier har nu pludselig fået en langt mere tør overflade, så træer får mulighed for at etablere sig. Træernes rodde er vokset ned gennem sumptørven og har fundet fæste i den underliggende gytje eller resterne af den gamle sumptørv, jævnfør beskrivelserne af boring BIII og BIV (Troels-Smith 1948).

Lignende hændelser med opløftning af sumptørvs-partier og dannelse af hængesæk og flydende øer har fundet sted i fortiden, som påvist i Store Åmose på Midsjælland, hvor der i åbne tørveprofiler er fundet en stratigrafi, der viser, at der både i jægerstenalder (tid-

lig atlantisk tid/pollenzone VI) omkring 6400 år f.Kr. og lige i begyndelsen af bondestenalder (pollenzone VIII) omkring 3800 år f.Kr. fandtes sådanne flydende øer (Troels-Smith 1951, Jørgensen 1963, Noe-Nygaard 1995), og at de har været beboet af mennesker i begge perioder (Troels-Smith 1951). Øernes dannelse kædes her sammen med veldokumenterede vandstandsstigninger. Men er det også forklaringen i Lyngby Sø?

Vandstanden i Lyngby Sø har været fastlagt ved overenskomst langt tilbage i tiden (Københavns Amt 1996) af hensyn til mølledriften, så hvis der har været tale om en vandstandsstigning engang mellem 1878 og 1899, så har den været ganske lille og måske ikke tilstrækkelig til at danne de nævnte holme. I samme periode omlægges den uregulerede Furå fra Furesøen til Lyngby Sø, og Fæstningskanalen etableres. Det sker 1887-88. Det

er et stort og indgribende anlægsarbejde, som uden tvivl har skabt ændrede strømforhold, øget sejlads og andre forstyrrelser, der kan have fået sumptørven til at løfte sig.

Endelig kan øerne være opstået ved, at store tørveflader har revet sig løs fra Lyngby Åmose, f. eks. i tilfælde af storm og kraftig bølgegang, og derefter gået på grund, hvor Storeholm og Lilleholm nu ligger. Den mulighed er meget sandsynlig, for en lignende hændelse fandt sted i efteråret 2015, hvor en ny ø pludselig viste sig i Nakkebølle Inddæmningen på Sydfyn (Ecklon 2015). Her har området været tørlagt i perioden 1937 - 2003 og tjent som landbrugsjord, hvorefter der er etableret en ferskvandssø (Hansen 2014). Sidst i november 2015 kunne man iagttage, at der lå en ret stor ø midt i søen (Fig. 19). Den havde revet sig løs fra bredzonens

Fig. 19. Nakkebølle Inddæmningen med den nye træbevoksede tørveø. Foto: © Hans Villum Christensen.

kærvegetation antagelig under kraftige storme midt i denne måned og strandet på et af søbundens højst beliggende områder, hvor den er blevet liggende. Den forklaring giver god mening for Lyngby Sø, for som nævnt har Lyngby Åmose et helt andet omrids og mindre areal på 1899-kortet, hvor også holmene optræder, end på kortet fra 1878. Hvordan holmene er dannet i detaljer er i dag kun gisninger, mens dannelsesstidspunktet er mere sikkert bestemt.

Arealmæssigt udgør de 2 holme kun en mindre del af rørsumpen, som den er vist på Generalstabens kort opmålt i 1852-53, så spørgsmålet er, hvad der fik den øvrige del af rørsumpen til at forsvinde. Vi kender ikke årsagen hertil, men forstyrrelser af bundsedimentet kan have medført en kraftig fosforfrigivelse, og sammen med en øget spildevandsforurening kan søens algevækst været tiltaget, og det har reduceret søens vandgennemsligtighed. Det kunne rørsumpen ikke overleve.

Undersøgelserne viser således, at Lyngby Åmose og Lyngby Sø har gennemgået markante ændringer i slutningen af 1800-tallet.

Moseudviklingens styrende processer

To processer – foruden de hydrologiske – er vigtige for vegetationsudviklingen og dermed for de dannede aflejrings sammensætning set i et langtidsperspektiv: bassinopfyldning og næringsstofftilførsel. De ældste organiske lag i alle borerer er dannet under de vådeste betingelser, og ofte er det søaflejringer. I Lyngby Sø er gytjelagets tykkelse meget varierende og bestemt af undergrundens overfladerelief. De tykkeste lag, der er påvist, findes sydøst for Lilleholm (Boring 6, Troels Smith 1948), hvor der er mere end 18 meter gytje under 2 meter vand. Gytjelagets tykkelse kendes ikke, da man ikke nåede ned til mineraljorden. Boringerne i Lyngby Åmose viser, at der ved boring 5 er mere end 2,5 m

gytje under nederste tørvelag, og det nederst gytjelag ved boring 6 kan også være betydeligt. Med tiltagende bassinopfyldning bliver vanddybden mindre, og en rørsump kan dannes. Videre i processen vil rørsumpen udvikle sig til mose, der først er våd og senere bliver mere tør. Denne udviklingsproces ses også afspejlet i Lyngby Åmoses aflejringer.

Næringsstofftilførslen har også stor betydning for vegetationsudviklingen. Under naturlige forhold vil udviklingen gå mod mere næringsfattige forhold set i et tidsperspektiv på flere tusinde år. Samtidig vil vandsystemets opstrøms lokaliteter normalt være mere næringsfattige end de nedstrøms, som følge af nedstrøms stoftransport. Disse udviklingsforløb ændres i dag på afgørende vis af nutidens kulturbetingede fordeling af næringsstoffer. Lyngby Sø og Lyngby Åmose ligger relativt langt nede i et stort nordsjællandsk vandssystem, ligesom de er omgivet af næringsrige morænebakker. Næringstilgangen må derfor antages at have været relativt stor. Gytjen og de nederste tørvelag må derfor være relativt rige på næringsstoffer. Næringsstofferne tilføres mosen med grundvandet, men vandbevægelserne kan være langsomme. I dette tilfælde 'fortyndes' grundvandet med regnvand, der i ældre tid var meget næringsfattigt. Jo mindre grundvandsbevægelse, jo mere betyder regnvandstilskuddet for mosevegetationens næringstilstand og den afsatte tørvs plantesammensætning.

Lyngby Åmose er arealmæssig stor, og flere steder er grundvandsbevægelsen så langsom og næringstilførslen med grundvandet så lav, at der blev udviklet en naturtype med fattigkærsvegetation. Den dannede tørv er præget af *Sphagnum*, og ofte er der planterester af blomstersiv. Fattigkærene har været træfrie, som tørveundersøgelserne viser.

Figur 15 viser en sammenstilling af fortidens naturtyper, som de afspejler sig i 5 af de 6 borerer. Det ses,

at afsætningen af tørv fra næringsfattig mose begynder i meget forskellig dybde under overfladen. I boring 1 sker det omkring 150 cm under terræn svarende til ca. 1250 e.Kr., men stratigrafien i de 6 boringer tyder på, at denne hændelse er sket til forskellig tid. Flere naturtyper kunne derfor ses samtidigt i det store moseområde – ligesom i dag.

Fortsætter udviklingen vil fattigkærsområderne under naturlige forhold udvikle sig til højmose. Mange af højmosens plante- og dyrearter er allerede til stede på de åbne moseflader. Denne udviklingsproces vanskeliggøres i dag af en betydelig tilførsel af luftbårne næringsstoffer, ligesom mineralisering af tørv frigiver en del næringsstoffer, som følge af relativ lav vandstand. Særlig i boring 6 ser overfladetørven ud til at være meget udtørret (F 5).

Åmosens udvikling belyst ved pollenanalyse

Pollen er bevaret i tørve- og gytjelag, og de kan fortælle om mosens vegetationsudvikling, dens næringsstofudvikling og fugtighedsforhold, og de pollen, der kommer med luften fra omgivelserne, giver et billede af det omgivende kulturlandskabs åbenhed og vegetationssammensætning.

Ved feltarbejdet blev der kun udtaget 4 tørveprøver til pollenanalyse, og alle prøverne er fra boring 1 (se Fig. 9 og 14) ved hhv. 45 cm, 174 cm, 212 cm, og 470 cm under moseoverfladen. Nederste og øverste prøve skal vise, hvordan forholdene var, da mosen blev dannet, og hvordan plantesammensætningen har været for omkring 200 år siden, da mosen også var et fattigkær med højmosepræg – som i dag. De 2 andre prøver ved 174 cm og 212 cm er taget umiddelbart over og under det yngste gytjelag og kan dermed klarlægge gytjelagets dannelseshistorie.

Der er bestemt mindst 500 pollen i hver prøve for at

opnå tilstrækkelig sikker hyppighedsangivelse i % for de enkelte pollentyper. For oplysninger om de enkelte analyseresultater henvises til Riis & Aaby (2015). Her gengives kun tolkningen af de 4 analyser, som hver især giver et øjebliksbillede af Lyngby Åmose og dens omgivelser.

Prøve 470 cm. Træholdig sumptørv.

Alder omkring 3920 f.Kr.

Prøven er taget i det ældste tørvelag, lige over mineraljorden og stammer fra den allerførste del af bondestenalderen. Dengang var området præget af en lysåben sumpskov, hvor skov-fyr og rød-el domerede skovbilledet. Birk har også været til stede, mens det ikke ser ud til, at pil og andre buske har spillet nogen større rolle. I skovbunden voksede en del bregner (mangeløv-type), og på mere tør bund stod ørnebregne. Græsser har været almindelige både under træerne og i de åbne og fugtige mosepartier. Her voksede også star-arter, mjørdurt og bl.a. eng-kabbeleje. På de vådeste moseflader kunne man finde bredbladet dunhammer, snerre og tørvemos (*Sphagnum*). Humle og dag-pragtstjerne hørte også til i den lysåbne sumpskov og på gamle træstød, eller hvor der var humusdække, voksede tredelt egebregne. På tør bund uden for moseområdet har lind været den almindeligste træart. Hassel, eg og birk har også stået tørt, ligesom de også kunne træffes i de tørreste dele af sumpskoven. Elm spillede en mindre rolle i skovbilledet. Fund af ene viser, at der fandtes åbne tørbundsarealer. Der er også fundet et enkelt pollen af byg-type, men ud fra dette pollen alene kan det ikke afgøres med sikkerhed, om der er tale om et kornpollen eller et pollen fra et vildgræs som f.eks. manna sødgræs, der vokser i sumpskov med åbne vandflader (Andersen 1979). Pollen af mjørdurt, gåsefod type, humle type og mange pollen af rød-el viser, at mosen og dens omgivelser har

været ret næringsrige. Urtepollen fra lysåbne tørbundsarealer er sjældne, så kulturpåvirkningen har været ret lav i området i den allerførste del af bondestenalderen.

Prøve 212 cm. Sumptørv under gytjelag.

Alder omkring 940 år e. Kr.

Efter næsten 5000 års udvikling ser mosen nu helt anderledes ud. Træerne er forsvundet fra mosen, og området er i stedet præget af sumpvegetation. Først og fremmest er græsser, star-arter, mangeløv og bukkeblad almindelige. De mange pollen fra bukkeblad tyder på,

Fig. 20. Pollenanalyserne viser, at hamp har været dyrket i vikingetid og middelalder på Lyngby-egnen. Planten er velegnet til fremstilling af tov og reb, ligesom den også har været anvendt som foderplante. Foto: Anonym 1.

at vandstanden har været meget høj. Det samme viser fund af pollen fra pindsvineknop, kogleaks og gul iris. Høje skræpper vokser også på den våde tørvebund og enkelte steder finder man pors, pil og hedelyng, så både busk- og dværgbuskvegetationen har kun været sparsomt til stede. Landskabet omkring mosen har også forandret sig meget. Lind er næsten helt forsvundet, og skov-fyr er en helt underordnet træart, hvis ikke den er helt forsvundet, og de fundne fyrrepollen i stedet kunne stamme fra de store udenlandske fyrreskove. Rød-el er stadig en vigtig art i områdets mange våde lavninger. Bøg og avnbøg vokser i det omgivende bakkelandskab sammen med eg, hassel og birk. Egnen er kulturpræget, og flere kornsorter dyrkes. Forholdsvis mange pollen af hamp-type tyder på, at denne plante har været dyrket i vikingetid og lagt til opblødning (rødning) på den meget våde moseflade eller i nærliggende vandsamlinger, hvorfra pollen er spredt til borestedet (Fig. 20). De kan også være fløjet hertil fra markerne, men normalt høstes hampen inden blomstring. Lignende fund af hamp kendes almindeligt fra mange lokaliteter (Odgaard 1994, Odgaard & Sørensen 2015). Indslag af hvid åkande, gul åkande og vandaks er tegn på, at prøven repræsenterer overgangen mellem sump og sø. Områdets næringsstatus er nu mere kompleks end tidligere, idet der er fundet pollen fra næringsrig bund som f.eks. frøstjerne (antagelig gul frøstjerne), skræppe, mjødurt, gåsefod type og humle type. Fra næringsfattige områder stammer pors og hedelyng. De mange pollen fra rødknæ og lancet vejbred viser, at kulturpåvirkningen og landskabsudnyttelsen har været ganske stor i vikingetid.

Prøve 174 cm. Gytjeholdig sumptørv.

Alder omkring 1130 år e. Kr.

Stratigrafien viser, at det tidligere søområde nu gror til, og en sumpvegetation erobrer stedet. Den samme ud-

vikling afspejles i pollensammensætningen, hvor både vandplanter og sumplanter præger pollenspektret. På den meget våde moseflade vokser star-arter, bukkeblad, pindsvineknop, kogleaks og bl.a. hvas avneknippe sammen med mange græsser. Padderok og bregner (mangeløv type) er også til stede. Det har været for vådt til, at træer kunne vokse, og pil, pors og hedelyng var stadig kun sparsomt repræsenteret. Hvid åkande er stadig almindelig og aks-tusindblad er også hyppig i søstadiets sidste fase. Omkring mosen var landskabet domineret af bøg iblandet lidt avnbøg. Hassel, birk og eg var også til stede, og de kunne tillige træffes på mere fugtig bund sammen med ask, mens rød-el har stået i områdets mange moselavninger. Det er som omtalt svært ud fra pollenanalyserne at afgøre om skovfyrvoksede i nærheden, men arten har været sjælden i Danmark på den tid. Lind og elm har været sjældne træarter. Røn og tørst er nu observeret, og buske ses flere steder. Et betydeligt antal urtepollen kommer fra dyrkede marker og andre kulturpåvirkede arealer. Rødknæ, lancet-vejbred, stor vejbred, kornblomst og vej-pileurt hører alle til floraen på kulturarealer. Der dyrkes flere kornarter, og hamp er sikkert også en markafgrøde. Næringsstofforholdene på våd bund og tør bund er stort set de samme, som nævnt ved 212 cm, dog tyder forekomst af tørst og røn på, at næringsfattige områder er blevet mere udbredte. Den høje andel af tørbundspollen afspejler, at kulturpåvirkningen i det omgivende landskab har været ganske stor.

Prøve 45 cm. Sumptørsv med højmosekarakter. Alder omkring 1790 år e. Kr.

For første gang er dværgbuskfloraen fremtrædende og divers. Hedelyng, bølle-type (antagelig mest mosebølle) og revling vokser på mosen. *Sphagnum* er også almindelig sammen med star-arter og græsser. Fund af

pollen fra næbfrø, blomstersiv og potentil type (kragefod og tormentil potentil er de mest sandsynlige) viser alle, at en træfri fattigkærvegetation præger moseområdet (Fig. 21). De nævnte arter vokser alle på våd/fugtig bund. Tydelig tilbagegang for bukkeblad og fremgang for potentil type tyder på, at moseområdet er blevet mere surbundspræget og næringsfattigt. Det understøttes af fremgangen for *Sphagnum* og dværgbuskfloraen. Det omgivende morænelandskab har væ-

Fig. 21. Blomstersiv vokser i meget våde og næringsfattige moser. Den har tidligere været almindelig udbredt i Danmark, men er nu meget sjælden. Denne udvikling kendes også fra Lyngby Åmose. Efter at have vokset i mere end 1000 år på mosen og været almindelig, så er der i 2016 kun enkelte eksemplarer tilbage. Billedet er fra østlige fattigkærsovråde 'Højmosen' i Lyngby Åmose, 2005. Foto: © Poul Evald Hansen.

ret ganske åbent og stærkt kulturpræget. Skoven er helt domineret af bøg, men eg og birk er også inde i billedet. Derimod er hassel blevet sjælden, og elm og lind er ikke fundet i analysen, så de har også været et sjældent syn. Det samme gælder ask, så rød-el har været den helt dominerende træart på tørvebund. De mange fyrrepollen er kommet fra fjerntliggende områder. De historiske kilder nævner ikke skov-fyr, så den træart var udryddet fra egnens skove (Hübertz & Nielsen 2010). Buskvegetationen var spredt, og ene har nok stået på tørre græsningsarealer eller i skovbrynene, mens pors, røn og pil mest voksede på fugtig bund. Tørbundsfloraen er almindeligt udbredt og på markerne dyrkes rug og andre kornsorter. Rødknæ, enårig knavel og almindelig spergel optræder som markakrut, ligesom de også er almindelige arter på brakarealer. Korndyrkning er udbredt, mens dyrkning af hamp er ophørt eller væsentligt begrænset.

Hængesæk endnu engang

Pollenanalyserne er et godt hjælpemiddel til at afklare, om Åmosen var en hængesæk, der flød på vandet, eller den bestod af aflejringer hele vejen ned. Pollenspektrene fra hhv. 212 cm og 174 cm er tydeligvis forskellige og repræsenterer et længere tidsspand, hvor bl.a. bøg, rug og græsser er blevet mere almindelige, mens bl.a. mangeløv og star type viser den modsatte udvikling. Tolkningen af det mellemliggende gytjelags dannelse taler derfor for, at det er dannet oven på den underliggende tørv. Vandstandsstigningen har været så tilpas kraftig, at tørvetilvæksten ikke har kunnet holde trit med vandstandsstigningen, så området fik sø-karakter. Senere har sedimentpålejring og/eller en sænkning af søens vandspejl medført, at området igen er blevet til mose med tørvedannelse. Hvis gytjelaget fra 212 cm til 174 cm skulle være dannet efter en vandstandsstigning,

der medførte, at allerede dannet tørv sprækkede, og de yngste tørvelag blev løftet op og dannede en såkaldt hængesæk, så skulle tørvelagene ved 212 cm og 174 cm have omtrent samme alder og næsten samme pollensammensætning, mens det mellemliggende gytjelag skulle være klart yngre. Pollenanalyserne understøtter ikke denne forklaring. Mosens 2 andre gytjelag ved 300–265 cm og 345–383 cm, der ligger indesluttet mellem tørvelag, menes at have samme dannelsehistorie som laget fra 212 cm til 174 cm. Lyngby Åmose har derfor nok været meget våd i ældre tid, men er ikke og har ikke været en hængesæk.

Pollenanalyserne viser også tydelige forskelle ved 174 cm og 45 cm, og fattigkærstadiets begyndelse med hedelyng, revling og bølge-type må ligge mellem de to niveauer. Bedømt ud fra de stratigrafiske resultater, er det mest sandsynligt, at mosens overgår til fattigkær ved ca. 150 cm, svarende til omkring 1250 år e. Kr. (se Fig. 14). Nutidens fattigkærvegetation med begyndende højmosekarakter har altså eksisteret i 700–750 år. Fattigkærpræget begyndte muligvis noget tidligere, for blomstersiv er fundet længere nede i tørv (234–250 cm), men det er først omkring 150 cm, at plantesammensætningen i området bliver som i dag (Fig. 22).

Mosen ved boring 1 må i dag betegnes som et drænpåvirket og næringsstofbelastet fattigkær med begyndende højmosedannelse.

Åmosens nuværende vandstandsforhold

Vandstand i de 6 boringer er blevet pejlet 4 gange igennem foråret og sommeren 2015, hvor der samtidig blev målt vandspejlskote i Lyngby Sø. Resultaterne er vist på Figur 23, hvor målepunkterne for overskuelighedens skyld er forbundet med linjer, idet vandstandsudviklingen ikke er lineær imellem målepunkterne/knæpunkterne.

Fig. 22. Østlige fattigkær ved boring 1 med tæt bevoksning af blomstrende tranebær. Foto: B. Aaby, 2016.

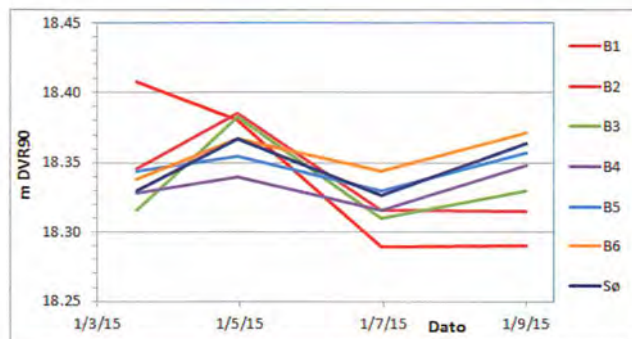

Fig. 23. Målte vandspejlskoter ved 4 pejlerunder i de 6 pejleboringer i Lyngby Åmose vist som vandspejlsforløb i perioden 18. marts til 1. september 2015.

Vandstandsmålingerne viser en meget lille vandstandsvariation i foråret og sommeren 2015. Vandstanden i Lyngby Sø svingede kun 4 cm imellem de 4 målinger. Grundvandsspejlet i de 5 af boringerne svingede næsten synkront med vandstanden i Lyngby Sø. Som den eneste boring, fulgte vandstanden ved boring 1 i den centrale del af 'Højmosen' ikke svingningerne i søens vandstand. I denne boring faldt grundvandsspejlet igennem foråret og sommeren 2015 fra kote 18,41 m til 18,29 m DVR90, hvilket samtidig var den største variation blandt boringerne, men stadig i niveau med de øvrige boringer og søen.

De målte vandspejlsvingninger i Lyngby Åmose er overaskende små, hvilket bekræfter, at tørvelagene er meget permeable, og at der sker en ind- og udsivning af vand fra søen og de åbne kanaler og grøfter til tørven i mosen til trods for, at der ikke ved boringerne er fundet vandfyldte hulrum og hængesæksdannelser i tørven.

Foråret og sommeren 2015 har nedbørmæssigt været tæt ved det normale. Fordampningstabet fra åbne vandflader i andre søer uden væsentlige til- og afløb har i samme periode netto været på over 20 cm. Tørvelaget i 'Højmosen' viste en vis evne til at holde på nedbøren, men området er også påvirket af en vis ind-sivning af vand fra søen og dens tilløb hen over sommeren. 'Højmosen' har derfor ikke helt sit eget vandregime, som rigtige højmoser har. Tørvens evne til at holde på vandet fra nedbøren medfører dog, at det mere næringsrige vand fra søen og grøfterne i mosen ikke når ind og påvirker den næringsfattige vegetation i de centrale dele af 'Højmosen'. Det er måske dette forhold, som har medført, at 'Højmosen' ikke groede til i sumpskov, som resten af Lyngby Åmose i 1900-tallet. 'Højmosen' er dermed også den del af Lyngby Åmose, som er længst fremme i den naturlige udvikling fra det nuværende fattigkær til en fremtidig rigtig højmose.

De påviste sammenhænge mellem søens og mosens vandstandssvingninger viser, at opfyldningerne under de etablerede stier rundt i mosen ikke udgør vandtætte dæmninger. Tværtimod viser tørvelagenes tykkelse, at opfyldningen i stierne må ligge på de dybere tørve- og gytjelag.

Vandstanden i Lyngby Sø vil naturligt svinge som følge af nedbør, ændringer i vandføringen i tilløbene og fordampningen. Lyngby-Taarbæk Kommunes egne vandstandsmålinger ved Nybro viste kun en variation på 6 cm igennem i de første 8,5 måneder af 2015, hvilket er et resultat af en veludført regulering i opstemningerne ved Lyngby Nordre og Søndre Mølle ud fra ønsket om at holde en konstant vandstand i søen.

Vores vandspejlsmålinger i Lyngby Sø gav en middel vandspejlskote i ca. 18,35 m DVR90, hvilket bekræfter, at søens vandspejl ligger lavere end den ifølge regulativet tilstræbte vandspejlskote i 18,435 m. Selv små vandstandsstigninger i Lyngby Sø vil medføre oversvømmelser af de lavest liggende dele af stierne i Lyngby Åmose såvel som andre steder rundt om Lyngby og Bagsværd søer. Isoleret betragtet vil det være ønskeligt for en fortsat gunstig udvikling i Lyngby Åmose, at søens vandstand bliver holdt så tæt som muligt på det i regulativet anbefalede. En vandstand, der er 5-10 cm højere, vil kunne hæmme den omfattende opvækst af birketræer mv. på de lysåbne moseflader, men der vil fortsat være behov for 1-2 årlige rydninger af opvæksten.

Konklusion

Undersøgelserne har vist et tæt samspil mellem vandstandsforhold og vegetationsudvikling i Lyngby Åmose gennem 6000 år. Samspillet har været ganske dynamisk, og i højvandsperioder har store dele af mosen været sø, mens den til andre tider har kunnet brede sig over tidligere søbund. Mølledrift og andre kulturpåvirkninger har også spillet en rolle, og senest har næringsstofbelastning og dræningsforhold påvirket vegetationens sammensætning. God forvaltning kræver viden. Det er også forudsætningen for, at Lyngby Åmose i fremtiden kan være et værdifuldt naturområde.

Litteratur

- Aaby, B. 1976: Cyclic climatic variations in climate over the past 5,500 yr reflected in raised bogs. *Nature*, Vol. 263, No. 5575, p. 281-284.
- Aaby, B. 1978: Cyclic changes in climate during 5,500 yrs. reflected in Danish raised bogs. *Proceedings, Climate changes and related problems*, Danish Meteorological Institute, Climatological Papers no. 4, 18-26.
- Aaby, B., Jacobsen, J. & Jacobsen, O.S. 1979. Pb-210 dating and lead deposition in the ombrotrophic peat bog, Draved Mose, Denmark. *Danmarks Geologiske Undersøgelse, Årbog 1978*, s. 45-68.
- Aaby, B. & Berglund, B. 1986: Characterization of peat and lake deposits. In: Berglund, B. (ed.) *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*, John Wiley & Sons Ltd., p. 231-246.
- Aaby, B., & Digerfeldt, G. 1986: Sampling techniques for lakes and bogs. In: Berglund, B.E. (ed.). *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*. John Wiley & Sons Ltd., p. 181-194.
- Aaby, B. & Noe-Nygaard, N. 2009: St. Åmoses natur- og landskabsudvikling siden bronzealderens begyndelse. I: Pedersen L. (red.). *Åmosen – et kulturhistorisk skatkammer. Årbog for kulturhistorien i Nordvestsjælland 2008*, s. 43-60.
- Aaby, B. & Riis, N. 2012: Lille Vildmoses natur i fortid og nutid. I: Mortensen, P.H. (red.). *Tofte Skov og Mose – Status 2012*. Aage V. Jensen Naturfond, p. 10-49.
- Aaby, B. & Tauber, H. 1974: Rates of peat formation in relation to degree of humification and local environment, as shown by studies of a raised bog in Denmark. *Boreas*, 4, p. 1-17.
- Andersen, S. Th. 1979. Identification of wild grass and cereal pollen. *Danmarks Geologiske Undersøgelse, Årbog 1978*, s. 69-92.
- Anonym 1. Franz Eugen Köhler. Köhlers medical Pflanzen 1897. http://wikipedia.org/wiki/Cannabis#/media/File:Cannabis_sativa_-_K%C3%B6hler%E2%80%9393s.Medizinal-Pflanzen-026.jpg.
- Casparie, W.A. 1993. The Bourtanger Moor: Endurance and vulnerability of a raised bog system. *Hydrobiologica*, 265, p. 203-215.
- Casparie, W.A. & Streefkerk, J.G. 1992: Climatological, stratigrafic and palaeoecological aspects of mire development. In: Verhoeven, J.T.A. (ed.). *Fens and bogs in the Netherlands: Vegetation, History, nutrient dynamics and conservation*. *Geobotany 18*. Springer-Science + Business Media. B.V.
- Christensen, G. 2011. Vandmølle. <http://Denstoredanske.dk/vandmølle>. (citeret nov. 2015).
- COWI 2009. *Indsatsplan Mølleåen. Delområde 4. Lyngby Åmose. Teknisk rapport til Skov- og Naturstyrelsen, Hovedstaden*.
- Danmarks Naturfredningsforening 1985-86. *Lyngby Åmose. Rapport og Plejeplanforslag*. Danmarks Naturfredningsforening, Lokal-komiteen for Lyngby-Taarbæk.
- Danmarks Naturfredningsforening 2015. *Lyngby Åmoses udvikling fra istiden til i dag*. <http://dn.dk/Default.aspx?ID=36383> (citeret nov. 2015).
- Ecklon, E. 2015. Arne's Ø – Hvor kom den fra? *Snatur-bloggen*. <http://Snatur.dk>
- Fredningsnævnet 1949. *Fredningskendelse vedr. fredning af Lyngby Åmose*. Fredningsnævnet for Københavns Amtsrådskreds.
- Friis-Hansen, J. 1991. *Vikingetidens vandmølle ved Mølleåen*. Lyngby-Bogen 1991, s. 97-112.
- Friis-Hansen, J. 2002. *Vandstanden i Furesøen – topografisk og kulturhistorisk*. Lyngby-Bogen, s. 51-62.
- Fritzboeger, B. & Odgaard, B. 2010. *Skovens historie i: Naturen i Danmark, Skovene*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S, s. 55-70.
- Gravesen, P. 1976. *Foreløbig oversigt over botaniske lokaliteter*. Miljøministeriets Fredningsstyrelse. Dansk Botanisk Forening.
- Hald, J. A. 2009: *Invasion af Almindelig Bærmispel (Amelanchier lamarckii F.G. Schroeder) i den bynære Lyngby Åmose*. Specialrapport fra Biologisk Institut, Afdeling for Økologi og Evolution. Københavns Universitet.
- Hansen, K. 2014. *Folk og Fortællinger fra Det Tabte Land. Øerne*. Forlaget Bæredygtighed, s. 54-61.
- Hansen, P.E. 2008. *Vandstandsændringer i Furesøen og Farum Sø i historisk tid*. http://fugleognatur.dk/forum/show_message.asp?MessageID=179445 (citeret nov. 2015).
- Holmes, J.W. & Wronski, E.B. 1982. *On the water harvest from afforested catchments*. In: O'Loughlin, E.M. & Bren, L.J. (eds). *The first national symposium on forest hydrology*. Inst. of Engineers, Barton, p. 1-6.
- Hovedstadens Udviklingsråd 2005. *Regionplan 2005 for Hovedstadsregionen. Visioner og hovedstruktur. Retningslinjer og redegørelse*. <http://blst.dk/NR/rdonlyres/118DB0F1-212E-484A-8601-36E48DD0CAFB/32063/Regionplan200590dpi.pdf>.
- Hovedstadsrådet, 1989. *Regionplanredegørelse 1989/3. Det åbne lands planlægning*. København, s. 1-141.
- Hübertz, H. & Nielsen, B.O. 2010. *Nåleskov, I: Naturen i Danmark, Skovene*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S, s. 405-406.
- Jensen, J.K. & Rasmussen, E.K. 1986. *Lyngby Sø 1900-2020. Vandkvalitetsinstituttet*.
- Jensen, J.K. 2008. *Lyngby Sø. Betydning af intern og ekstern belastning af fosforkoncentration i søvandet*. Gladsaxe Kommune og Lyngby-Taarbæk Kommune.
- Jensen, P.N., Boustrup, S., Fredshavn, J.R. m.fl. 2015. *Vandmiljø og Natur 2013. NOVANA. Tilstand og udvikling – faglig sammenfatning*. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 126. <http://dce2.au.dk/pub/SR126.pdf>
- Jessen, K. 1920. *Moseundersøgelser i det nordøstlige Sjælland*. *Dann. Geol. Unders. II Rk.*, 4, s. 1-268.
- Jessen, M.D.. (under trykning): *Early Watermills - an Archaeological Genealogy of Taxation*. In H. Vogt, M.K. Holst, and L. Jørgensen (Eds). *Law and Archaeology in the Early and High Middle Ages*. AD 400-1200.

- Jørgensen, S. 1963. Early Postglacial in Åmosen. Geological Survey of Denmark, II Series, No. 87.
- Københavns Amt 1996: Regulativ for Mølleåen. Miljøserie nr. 66. Vedtaget af Københavns Amtsråd den 19. juni 1996.
- Malmolin – se Hald 2009.
- Mentz, E.L., 1924. De sen- og postglaciale niveauforandringer i Danmark. Danmarks Geologiske Undersøgelse, Rk. III, 41, s. 1-39. Miljøportal.dk. <http://ofvs.miljoportal.dk>.
- Mortensen, H. 1872. Nordostsjællands Flora. Hagerups Forlag.
- Mortensen, H. 1991. Glimt af lystfiskeriforeningens historie i Lyngby-Taarbæk Kommune. Lyngby-Bogen 1991, s. 146 -170.
- Müller, J.P., Rostgaard, S. & Petersen M.S. 2014. Lyngby Sø. Notat udarbejdet for Lyngby-Taarbæk Kommune af Fiskeøkologisk Laboratorium, s. 1-7.
- Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse af 26. juni 2013. Afgørelse om fredning af Bagsværd Sø, Lyngby Sø med omgivelser i Gladsaxe, Furesø og Lyngby-Taarbæk Kommuner. <http://nmknafgoerelser.dk/afgoerelse/nmk20130626-000j?highlight=Fredning%20Lyngby%20%20C3%85mose>.
- Nielsen, M.K., 2005. En højopløselighedsanalyse af to danske højmoser, Ulkestrup Lyng, Sjælland, og Tofte Mose, Jylland, til rede-gørelse for i hvilken periode Den Lille Istid forekom i Danmark. Kandidatspeciale, Københavns Universitet, Geologisk Institut, maj 2005, s. 1-109.
- Noe-Nygaard, N. 1995. Ecological, sedimentary, and geochemical evolution of the late-glacial to postglacial Åmose lacustrine basin, Denmark. *Fossils & Strata*, 37, p. 1-436.
- Odgaard, B. 1994. The Holocene vegetation history of northern West Jutland, Denmark. *Opera Botanica*, 123, p. 1-171.
- Odgaard, B. & Rasmussen, P. 2000. Origin and temporal development of macro-scale vegetation patterns in the cultural landscape of Denmark. *Journal of Ecology*, 88, p. 733-748.
- Odgaard, B. & Sørensen, M. 2015. Florahistorie i Mols Bjerge. *URT*, 39, 3, s. 88-92.
- Olsen, C. 1915. Vegetationen i nordsjællandske Sphagnummoser. *Botanisk Tidsskrift*, bd. 34. Dansk Botanisk Forening.
- Olsen, S., 1955. Lake Lyngby Sø. Limnological studies on a culturally influenced lake. *Folia Limnologica Scandinavica*, 7, p. 1-152.
- Pajung, S. 2011. Vandmøller. www.danmarkshistorien.dk/leksikonog-kilder/vis/materiale/vandmoeller. Aarhus Universitet.
- Riis, N. & Aaby, B. 2015. Hydrologiprojekt i Lyngby Åmose. Teknisk forundersøgelse. Lyngby-Taarbæk Kommune. <http://naturog-vand.dk/wordpress/wp-content/uploads/2015/12/Lyngby-Åmose-forundersøgelse.pdf>
- Rune, F. 1997. Decline of mires in four Danish state forests during the 19th and 20th century. *Danish Forest and Landscape Research Institute, The Research Series No. 21*, p. 1-93.
- Schellekens, J., Buurman, P., Fraga, I. & Martinez-Cortizas, A. 2011. Holocene vegetation and hydrologic changes inferred from molecular vegetation markers in peat, Penido Valbo, Spain. *Palaeo. Palaeo. Palaeo* 299, p. 56-69.
- Skov- og Naturstyrelsen 2009a. *Indsatsplan Mølleåen, Delområde 4 – Lyngby Åmose. Teknisk rapport udarbejdet af COWI 2009.*
- Skov- og Naturstyrelsen 2009b. *Tillæg om ny viden til Natura 2000-basisanalyse for Natura 2000-område nr. 139 Øvre Mølleådal, Fure Sø og Frederiksdal Skov.*
- Steensberg, A. 1959. En skvatmølle i Ljørring. *Kuml* 1959, s. 130-145.
- Swindles, G.T., Blundell, A., Roe, H.H. & Hall, V.A. 2010. A 4500-year proxy climate record from peatlands in the north of Ireland: the identification of widespread summer 'drought phases'. *Quaternary Science Reviews*, 29, p. 1577-1589.
- Søgaard, B. m. fl. 2003. *Kriterier for gunstig bevaringsstatus*. 3. udgave. Faglig rapport fra DMU, nr. 457.
- Troels-Smith, J., 1948. Brev af 12. maj 1948 til Direktøren for Danmarks Geologiske Undersøgelse. *Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser*, arkiv nr. A4094, Lyngby Sø.
- Troels-Smith, J., 1951. Fossile hængesække i Aamosen. *Meddl. f. Dansk Geologisk Forening*, bd. 12. København.
- Tønsberg, J., 1998: *Drivkraft og bygninger på Mølleåens møller og fabrikker*. Lyngby-Bogen 1998, s. 11-63.
- van Geel, B., Buurman, J. & Waterbolk, H.T. 1996. Archaeological and palaeoecological indications for an abrupt climate change in the Netherlands and evidence for climatical teleconnections around 2650 BP. *Journal of Quaternary Science*, 11, p. 451-460.
- Wahl, P. 1992. *Vejnavne i Lyngby-Taarbæk Kommune*. Lyngby-Bogen 1992.
- Wiinstedt, K. 1921. *Lyngby Mose. Flora og Fauna*. Naturhistorisk Forening for Jylland.

Forfatterne:

Bent Aaby er tidligere professor og overinspektør ved Nationalmuseet. Niels Riis driver selskabet Naturrådgivningen A/S i Odense. Artiklens resultater er fremkommet i forbindelse med, at Lyngby-Taarbæk Kommune ønskede at få et detaljeret kendskab til Åmosens vandbalance for at skabe bedre naturforhold i området. For mere detaljerede oplysninger se Riis & Aaby 2015.

Jeppe Tønsberg:

Lyngbys historiske græsplæne

Ved den nordlige ende af Lyngby Hovedgade ligger ud til Mølledammen en stor offentlig græsplæne omgivet af en række historiske bygninger. I denne fremstilling fortælles om nogle af disse bygninger, deres historie og deres plads i Lyngby-Taarbæk Kommunes generelle historie. Hensigten med fremstillingen er at vise, at bygningerne omkring græsplænen ikke bare er gode eksempler på hver deres slags, men at de tilsammen udgør en unik helhed, der repræsenterer væsentlige dele af kommunens bebyggelse i ældre tid.

Græsplænen

Arealet, hvor den store græsplæne ligger, var tidligere ikke synligt eller tilgængeligt, fordi det var optaget af baghaverne til husrækken Lyngby Hovedgade 14-22. Hele denne bebyggelse, der tilhørte Lyngby-Taarbæk Kommune, blev nedrevet i 1964 for at give udsyn til kommunens nye Stadsbibliotek, der var under opførelse. Til stor fortrydelse for bibliotekets arkitekter lykkedes det dem ikke at få Lyngby Nordre Mølle nedrevet (Hovedgaden 24). Den blev tværtimod fredet og fik sit mølleværk igen, som den i 1915 havde mistet. Møllen blev en vigtig del af stedets bygningsmæssige helhed, netop fordi vandhjulet stadig kan dreje rundt og skabe liv i miljøet. I den modsatte ende af arealet blev derimod Hovedgaden 12 nedrevet i 2012 og grunden føjet til den store græsplæne, som derved fik sin nuværende udstrækning.

Da ejendommene Lyngby Hovedgade 14-22 i 1964 blev revet ned, var de generelt nedslidte og blev betragtet som saneringsmodne. Der er heller ingen tvivl om, at frilægningen af området med åbning af adgangen til Mølledammen har været en gevinst for offentligheden.

Derimod betød nedrivningen et tab for gadebilledet med dets ellers ubrudte række af købstadshuse. For at bevare illusionen om en facaderække plantede man en række opstammede lindetræer ud imod Hovedgaden.

Områdets bebyggelseshistorie går langt tilbage i tiden. Siden middelalderen tilhørte arealet Lyngby Mølle, men blev i 1734 købt af den københavnske klædefabrikant Frederik Holmsted til opførelse af et farveri i tilknytning til hans fabrik på Christianshavn. Holmsteds Farveri var en betydelig virksomhed, men blev efter få år omdannet til et landsted, der i 1794 blev købt af Sorgenfri Slots ejer, arveprins Frederik, og indrettet som vaskeri ("Prinsens Vaskergaard"). I 1806 blev ejendommen igen frasolgt og opdelt i to landsteder, "Christianslund" og "Frederikslund", som senere blev udstykket til de fem ovenfor nævnte ejendomme.¹⁾

Mølledammen bag ved græsplænen opfattes i dag som en lille selvstændig sø, men var oprindeligt en del af Lyngby Sø, der strakte sig helt ind til Lyngby Hovedgade. Den lavtliggende mose imellem Rustenborgvej og parken omkring kontorhuset Lyngby Hovedgade 4 var en del af søen. Da jernbanen fra København til Hillerød-Helsingør (Nordbanen) blev anlagt i 1863-64, blev den ført uden om det daværende Lyngby på en dæmning gennem den østligste del af Lyngby Sø, som derved blev isoleret fra resten af søen og blev kaldt Lille Lyngby Sø. For at skaffe gennemløb for Mølleåen måtte man bygge en bro i dæmningen, og det kunne ikke lade sig gøre på den bløde søbund. Derfor byggede man broen lidt nord for søbredden og gravede en kanal igennem det faste terræn hen til Mølledammen. Mølleåens vand løber gennem denne kanal og ikke gennem Fæstningskanalen, som ender blindt ved Lyngby Hovedgade, og det kommer ofte som en overraskelse for kanosejlerne på Lyngby Sø, når de kommer fra Frederiksdal eller Nybro og skal videre ned ad Mølleåen.

Området omkring Lyngby Mølle-dam: 1. Lyngby Sø, 2. Fæstningskanalen, 3. Lille Lyngby Sø, 4. Kanal fra Lyngby Sø til Mølle-dammen, 5. kanal mellem 3. og 4., 6. Mose og tidligere åløb, 7. Mølle-dammen, 8. Dammen bag ved møllerne ("Gadekæret"), 9. Friboeshvile, 10. Kontorhuset Lyngby Hovedgade 4, 11. Pritzels Fabrik, 12. Sophus Pritzels villa (Lyngby Hovedgade 10), 13. Sorgenfrihus (Lyngby Hovedgade 8A), 14. Schweizerhuset, 15. Hotel Lyngby, 16. Dansk Gardin & Textil Fabrik, 17. Det lille røde hus (Gammel Lundtoftevej 6), 18. Lyngby Kirke, 19. Nordre Mølle, 20. Søndre Mølle, 21. Stadsbiblioteket. (Lyngby-Taarbæk Kommune / © Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering).

Lufffoto af området omkring Mølle-dammen ca. 1920. Midt i billedet ses bebyggelsen langs Lyngby Hovedgade: fra venstre "Sorgenfrihus" og Pritzels Fabrik, Hotel Lyngby, Nordre og Søndre Mølle samt yderst til højre landstedet "Granlille"; i hvis have Stadsbiblioteket senere blev bygget. Øverst i billedet ses til venstre et stykke af Sorgenfri Slotspark og til højre Dansk Gardin & Textil Fabrik. Nederst i billedet ses Rustenborgvej. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Lyngby som kanalby: udsnit af det såkaldte "Fæstningskort" 1900 (tidligere fortroligt kort over Københavns Befæstning) svarende til kortet side 152. Nederst ses Fæstningskanalen, derover Mølleåen fra Lyngby Sø. Den smalle forbindelseskanal mellem Fæstningskanalen og Mølleåen har muligvis skullet sikre en vis tilførsel af vand til Lille Lyngby Sø og Mølleåen, når Mølleåens gennemløb i jernbanedæmningen var spærret i krigstid. I Frieboeshviles park ses et kanalanlæg fra begyndelsen af 1800-tallet (sløffet af Sorgenfri Planteskole i 1920'erne). Den sorte firkant er Georg Binders Klædefabrik, hvor nu kontorhuset ligger. Øverst til højre ses kanalanlægget ved Mølleåen i Sorgenfri Slots-park. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, © Geodatastyrelsen).

Græsplænen er ikke forsøgt udformet som en park bortset fra en naturlig bevoksning af elletræer langs bredden, men der er opstillet nogle borde og bænke. De benyttes om sommeren ofte af kanosejlere, der holder pause på vej ned ad Mølleåen, og af familier, der kommer her om aftenen for at grille. En væsentlig ulempe ved græsplænen som rekreativt område er mangelen af et serveringssted med offentlige toiletter, som også savnes af udstillingsgæsterne i Nordre Mølle. Da Pritzels Fabrik blev renoveret og indrettet som kontorhus, var der tale om, at dens kantine skulle være åben for offentligheden; men det blev opgivet.

Midt på græsplænen ses en skulptur med hovedet af en sæl, der rager op af en granitblok symboliserende

havet. Skulpturen er udført på stedet af den grønlandske kunstner Christian Rosing under et grønlandsk kulturstævne i Lyngby i kulturby-året 1996.

Tæt ved skulpturen ligger en cirkelrund sten, som de fleste opfatter som en møllesten. Stenen er af sandsten, og ved nærmere eftersyn ser man, at den er slidt på kanten, ikke på fladen. Der er derfor ikke tale om en møllesten, men om en slibesten, muligvis fra Raadvad. En "rigtig" møllesten af granit kan man derimod se på den modsatte side af Lyngby Hovedgade på hjørnet af Gammel Lundtoftevej. Den ligger med undersiden opad, og man ser det karakteristiske mønster af indhuggede riller, den såkaldte bildning, som skulle gøre overfladen ru og velegnet til at knuse kornkernerne.

Bebyggelsen omkring græsplænen

De bygninger, man kan se fra græsplænen, er de følgende, hvoraf de fleste er nærmere beskrevet nedenfor: Lyngby Kirke er Lyngby-Taarbæk Kommunes ældste bygning. Den ligger markant på toppen af kirkebakken omgivet af høje træer. De ældste dele af kirken er fra midten af 1100-tallet, og bygningen som helhed har fået sin skikkelse omkring 1500 (jf. nedenfor).

Neden for kirken ligger et lille rødt stråttækt hus fra 1829, som er et af Bondebyens typiske gamle tofamiliehuse (jf. nedenfor). Bondebyen er den ældste bevarede del af Lyngby og strækker sig fra kirken op ad bakken mod øst.

Den grønlandske kunstner Christian Rosings skulptur af en sæl, der stikker hovedet op af vandet, er lavet på stedet i sommeren 1996 under et grønlandsk kulturstævne i Lyngby. (forf. foto).

Over for kirken på den modsatte side af Lyngby Hovedgade ligger Lyngby Vandmølles to karakteristiske gule bygninger (jf. nedenfor). På gavlen af den nærmeste af bygningerne, Nordre Mølle, ses det store vandhjul, der drives af Mølleåens vand og sætter mølleværket inde i bygningen i gang. Nordre Mølle er i sin nuværende skikkelse bygget i 1846 (den sydlige del) og 1850 (den nordlige del med mølleværket, hvor noget af bygningen stammer fra 1700-tallet). Bagved ses Søndre Mølle fra 1903, der ligger helt ud til Hovedgaden.

I den anden ende af græsplænen, mod nord, ligger Pritzels Fabrik (jf. nedenfor). Bygningen er udvendigt restaureret i omtrent sin originale skikkelse fra 1909. Den høje fritstående skorsten viser, at fabrikken engang var drevet af en dampmaskine.

Villaen af gule mursten ud til Hovedgaden (Lyngby Hovedgade 10) er opført i 1876 som fabrikant Sophus Pritzels egen bolig.²⁾

Ved siden af fabrikantvillaen rejser sig et højt beboelseshus, Sorgenfrihus (Lyngby Hovedgade 8A) fra 1902. Det er tegnet af arkitekt Søren Lemche, bror til Lyngbys kendte kredslæge Johan Lemche, og opført i nationalromantisk stil med røde sten og høj tagrejsning med dekorerede kviste. Det er en fornem ejendom med store herskabslejligheder og en imponerende trappeopgang.³⁾

Overfor, på den anden side af Hovedgaden i Sorgenfri Slotspark, ligger det såkaldte Schweizerhus (jf. nedenfor). Sorgenfri Slot har fået sin nuværende skikkelse i slutningen af 1700-tallet, hvor også slotsparken er anlagt med bl.a. sine to lysthuse, Schweizerhuset og Norske Hus.

Umiddelbart syd for Slotsparken ligger bygningerne fra det tidligere Hotel Lyngby (jf. nedenfor). Bygningen til venstre er rejsestalden fra 1876. I midten ligger hotellets hovedbygning fra 1891 og til højre en gammel

længe langs Mølleåen fra omkring 1850. Tilbygningen med butikken er opført i 1891.

Om vinteren kan man bag ved hotelbygningerne se den karakteristiske takkede tagprofil på den tidligere Dansk Gardin & Textil Fabrik. Fabrikken, hvis to bygninger er opført i årene 1892-1913, var engang Lyngbys

største virksomhed. Den omfattede desuden en tredje bygning fra 1912, som imidlertid brændte i 1961.

Da fabrikken blev bygget, var tekstilindustrien Lyngby-Taarbæks dominerende erhverv, og Lyngby var det eneste sted i Danmark, hvor der blev fremstillet stof til gardiner. Gardinfabrikken fremstillede desuden store

Lyngby Hovedgade (Kongevejen) på strækningen nord for Lyngby Kirke i 1841. Til venstre ses Store Kro's daværende rejsestald og hovedbygning. Nord for kroen lå der dengang et landsted, som ses yderst til venstre, og som omkring 1800 tilhørte vinhandler Hans Bruun Eller, jf. side 164. Til højre ses landstedet "Christianslund" (senere Lyngby Hovedgade 16). Anonym blyantstegning. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

mængder bomuldsstof til f.eks. sengetøj. Dens bygninger er opført i gule mursten med bærende konstruktioner og vinduesrammer af jern. Bygningernes øverste etage har ovenlys i form af shedtage.⁴⁾

Bag ved Mølledammen ligger Stadsbiblioteket, som er indviet i 1968 og dermed er langt yngre end de øvrige nævnte bygninger. Men som en fornem repræsentant for den internationale modernistiske stil er bygningen alligevel blevet en klassiker (jf. nedenfor).

I 2006 blev parken omkring den store græsplæne forlænget mod nord forbi kontorhuset Lyngby Hovedgade 4 hen til Frieboeshvile (Hovedgaden 2), der dermed kom til at høre sammen med de øvrige historiske huse i området. Frieboeshvile er bygget i 1756 som et fint

eksempel på de landsteder, der var karakteristiske for egnen. Huset viser en mængde arkitekturhistoriske detaljer fra mere end 250 år, og det har desuden en rig og veldokumenteret kulturhistorie. Det er offentligt tilgængeligt og rummer Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv. Hverken Frieboeshvile eller Sorgenfri Slot er imidlertid medtaget i denne fremstilling, der udelukkende handler om den bebyggelse, man umiddelbart kan se fra græsplænen.⁵⁾

Lyngby Kirke og Kirkegård

Kirkebakken som en naturlig bakke

Når man står på græsplænen ved Mølledammen og ser sig omkring, bliver man uvilkårligt imponeret af Lyngby Kirkes markante profil på toppen af kirkebakken.

Lyngby Kirke set fra nord ca. 1865. Set fra denne vinkel fremstår kirken som et langhus med et forholdsvis spinkelt tårn. Det ses, at kirken havde blytag, og at nogle af blændingerne på tårnet dengang var farvet hvide. Nederst til venstre i billedet ses det lille hus Gammel Lundtoftevej 6, der i dag er rødt. Dengang havde det endnu en enkelt stor skorsten midt på huset. I forgrunden til højre ses taget på et tre etagers pakhús, der hørte til Store Kro og lå bag ved kroen; det brændte i 1876. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Kirken ligger omgivet af nyere, meget større bygninger, men den hævder sig ved sin høje beliggenhed på bakkeknoleden. Nogle har ment, at kirkebakken er kunstig, og at der har ligget en hedensk helligdom, hvor kirken ligger nu.

Det er imidlertid mest sandsynligt, at kirkebakken oprindeligt har været den sydlige spids af det højdedrag, der strækker sig ned gennem Sorgenfri Slotspark med det schweiziske lysthus. Man mener, at en slyngning af Mølleåen i oldtiden har slidt sig vej gennem næsset og afsnøret den del, hvorpå kirken senere blev bygget. I nyere tid har man desuden afgravet foden af bakken for at skaffe plads til at udvide bebyggelsen og gaderne, og derved har kirkebakken fået et endnu stejlere udseende, der understreges af den høje mur af granit omkring kirkegården.

Den romanske kirke af granit og "Lyngby-Løven"

Den ældste del af Lyngby Kirke er bygget i midten af 1100-tallet i romansk stil. Dens mure var af granit med hjørner af kalksten, som man stadig tydeligt kan se det på sydsiden, og den var kalket hvid. Kirken havde små højtstående vinduer og fladt træloft over kirkerummet, men høj rejsning tækket med bly. Sandsynligvis var der et smallere kor på østgavlen, som det er almindeligt ved romanske kirkebygninger. Der var sandsynligvis også en mandsdør i kirkens sydmur og tilsvarende en kvindedør på nordsiden på det sted, hvor man i dag går fra våbenhuset ind i kirken.

Den tolvkantede døbefont af granit er det eneste inventar, der er bevaret fra den romanske kirke. Desuden er der udvendigt bevaret et kalkstensrelief af et dyr med et menneske i munden. Relieffet kaldes af kunsthistorikere for "Lyngby-Løven", og den sidder højt i korets østgavl. Motivet var ment som en advarsel til menigheden om at tage sig i agt for Djævelen, symboli-

"Lyngby-Løven" sidder utilgængeligt højt oppe i østgavlen af Lyngby Kirke. Her er den gengivet efter en afstøbning af det middelalderlige kalkstensrelief. Afstøbningen er antagelig foretaget i forbindelse med kirkens restaurering i 1914-16. Den måler ca. 50 × 75 cm og har dannet forlæg for den moderne kopi, som i dag har afløst det stærkt forvitrede originale relief. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

seret ved løven. Den originale kalkstensfigur var meget forvitret og blev i 2015 erstattet af en nyhugget kopi.

Kirketårnet

I begyndelsen af 1400-tallet fik den romanske kirke et tårn af mursten. Tårnet blev anbragt på nordsiden af kirken og fremtræder derfor markant, når man ser det fra området ved mølledammen. Normalt ville man vælge at sætte tårnet ved kirkens vestgavl; men det gav skrænten ikke plads til. Tårnet var i tre etager med adgang gennem et udvendigt trappetårn. Den tredje etage indeholdt klokkerne, som kunne høres ud igennem de nu tilmurede glamhuller. Da tårnet omkring 1500 blev forhøjet til fem etager, fik de to øverste etager indvendige trapper, og klokkerne anbragtes i femte etage med glamhuller til alle sider. Tårnets stueetage med hvælvet loft bruges som våbenhus.

Trappetårnet på vestsiden af Lyngby Kirkes tårn har stadig blytag i modsætning til resten af kirken, der i 1915 fik tegltag. Den udvendige trappe og dør til trappetårnet er ikke oprindelig, inde i våbenhuset kan man se sporene af en indvendig adgang til trappetårnet. Det fører op til tårnets tredje etage, hvor man på billedet ser de tilmurede glasmuller. Til højre ser man det nordvestlige hjørne af den oprindelige kirke under vinduet. Udvidelsen med mursten mod vest er sandsynligvis foretaget for at gøre det muligt at indsætte vinduet og derved få mere lys i kirken. (forf. foto).

Et karakteristisk træk ved kirketårnet er de to urskiver på nord- og vestsiderne, hvor de kunne ses af forbipasserende på Kongevejen. Der har været ur i kirken i hvert fald siden 1630, sandsynligvis efter kongelig befaling.

Den gotiske kirke af mursten

Omkring 1500 blev kirken ombygget og udvidet i gotisk stil. Alle udvidelser blev udført i røde mursten. Skibet blev forlænget tre meter mod vest, nærmere skrænten turde man ikke bygge. Den beskedne forlængelse gav imidlertid mulighed for at indsætte vinduer og derved skaffe mere lys i kirken. Samtidig blev der efter tidens mode indbygget tre hvælvinger i kirkens skib. På sydsiden af skibet over for tårnet blev der tilbygget et kapel med hvælvet loft. Koret blev erstattet af en forlængelse mod øst i samme bredde som skibet og forsynet med to hvælvinger. Det østligste hvælvingsfag, der nu udgjorde koret, fik et vindue i østgavlen, som senere blev tilmuret. De fem hvælvingsfag i skibet og koret blev forsynet med kalkmalerier, men ikke hvælvingen i sydkapellet, som først senere kom til at indgå i kirkerummet. Kirken fik større, spidsbuede eller fladbuede vinduer, som blev anbragt midt i de nye hvælvingsfag. Hermed havde kirken stort set fået sit nuværende udseende.

Kalkmalerierne

Kirkens kalkmalerier er samtidige med hvælvingerne og stammer fra den sidste katolske periode omkring 1500. De hører til den såkaldte Elmelunde-storgruppe, opkaldt efter kalkmalerierne i Elmelunde Kirke på Møn. Kunstnerisk er de ikke fremragende; men de er typiske for deres tid, og de er bevaret i alle kirkens fem hvælvinger og giver kirkerummet et intimt præg. Farverne har været mere varierede end i dag, hvor den holdbare rødbrune farve dominerer. Kalkmalerierne

Kirkens nordvæg mellem sakristiet og tårnet stammer fra den oprindelige kirke. Det ses, at kampstenene er lagt i vandrette rækker (skifter), og at muren er forhøjet med tre skifter mursten. Over det højre af de to små vinduer ses spor af et ældre vindue, der har siddet højere i muren. Da man omkring 1500 byggede hvælvinger i kirken, har man måttet sænke og dublere vinduet for at få dem til at passe i midten af et hvælv. Til højre ser man spor af en dør i anden etage af tårnet. Før 1915 førte en udvendig trappe op til døren, hvor man gik gennem tårnet ind til et pulpitur over indgangsdøren mellem våbenhuset og kirken. Dette pulpitur kaldtes Taarbækstolen og var beregnet for den del af menigheden, der kom fra Taarbæk, før Taarbæk Kirke blev bygget i 1864. (forf. foto).

viser motiver fra både Det Gamle og Det Nye Testamente, og desuden ses en række katolske helgener. Hovedmotiverne er Kristi lidelse og død, hans opstandelse og dommedag, som er de motiver, man ser i hvælvingerne lige foran sig, når man går ind i kirken og op mod alteret. Når man går tilbage mod udgangen, ser man her de syv dødssynder som rovfisk, der truer med

at sluge et nøgent menneske - en advarsel om de farer, der venter uden for kirken.

Inventar og præg som købstadskirke

Efter reformationen i 1537 krævede den protestantiske

gudstjeneste nyt inventar i kirken: prædikestol, altertavle og bænke. Prædikestolen fra 1598 er et fornemt billedskærerarbejde i højrenæssance med figurer af de fire evangelister Matthæus, Markus, Lukas og Johannes. En stor altertavle fra 1602 med tekstfelter dæk-

Når man træder ind i Lyngby Kirke med dens mange kalkmalerier, ser man i hvælvingen foran sig det motiv, der kaldes Korsegangen: Jesus er på vej til korsfæstelsen på Golgata med sit kors, som Simon af Cyrene hjælper ham med at bære. Han holdes lænket af en romersk soldat, som her vises som en dansk ridder i rustning fra tiden omkring 1500, hvor kirkens kalkmalerier blev skabt. (forf. foto).

Altartavlen fra 1602 med Christian den Fjerdes og dronning Anna Katrines forbogstaver i hjørnerne foroven. Seks af de oprindeligt ni tekstfelter var fra 1829 dækket af Eckersbergs maleri af Nadveren. Altartavlen og maleriet blev fjernet ved renoveringen i 2012. (Henrik Wichmann foto).

Lyngby Kirkes indre vist på en tegning fra 1838 af Ferdinand Richardt. Dengang stod prædikestolen i den nordlige side af kirken. Overfor ses det kongelige pulpitur. Forrest i billedet ses til venstre Taarbækstolen og til højre et pulpitur i tværskibet. Disse indvendige balkoner var opsat i 1700- og 1800-tallet, for at kirken kunne rumme den voksende menighed i Lyngby Sogn, der dengang omfattede hele den nuværende Lyngby-Taarbæk Kommune. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

kede tidligere hele korets østvæg. De fleste af tekstfelterne var siden 1829 skjult af et stort maleri af C. V. Eckersberg forestillende nadverbordet med Jesus og hans disciple. Kirkebænkene fik i midten af 1600-tallet gavle forsynet med englehoveder i den stil, man kalder bruskarok. Efterhånden blev kirkerummet udsmykket med portrætter og mindetavler, som det især kendes fra købstadskirker.

Senere tilbygninger og ændringer som kongelig kirke
Omkring 1765 opførtes et gravkapel for familien Lowson på kirkens nordside. Det bliver i dag brugt som sakristi og er i 2012 blevet udvidet. I tidens løb havde man indvendigt i kirken opsat pulpiturer (balkoner) for at kunne rumme den voksende menighed, som også

omfattede kongefamilien. Christian den Ottende boede på Sorgenfri Slot om sommeren, og han bekostede Eckersbergs nadverbillede og skænkede de nuværende klokker til kirken. Ved en omfattende restaurering af kirken i 1914-16 blev prædikestolen flyttet til sin nuværende placering midt i kirken, pulpiturerne blev fjernet, og der blev indrettet en kongelig loge med indgang gennem et udvendigt vindfang. Kirkens tag af bly blev erstattet af et tegltag, og alle vinduer blev gjort ensartet spidsbuede.

Renoveringen i 2011-12 med fremhævnning af landsbykirkens træk

Ved den seneste renovering af kirken i 2011-12 blev meget af det gamle inventar fjernet og efterlod et lysere

Lyngby Kirkes kor efter renoveringen af kirken i 2012. Alteret og det spinkle krucifiks er skabt af kunstneren Christian Lemmerz. Ved renoveringen blev det tilmurede vindue i østgavlen genåbnet, og døbefonten blev flyttet til et mere synligt sted i kirken. Alterskranken med Christian den Tiendes og dronning Alexandrines forbogstaver er udført ca. 1915. (forf. foto).

kirkerum. Den kongelige loge og nogle nyere kirkebænke blev sløjfet. Altertavlen blev taget ned og det tilmurede vindue i østgavlen genåbnet, og der kom et nyt alter, udformet af kunstneren Christian Lemmerz. Det er udformet som et bord med dug over, hugget i marmor, der omhyggeligt gengiver dugens naturlige folder.

Lyngby Kirke blev bygget som en katolsk landsbykirke, hvis sogn omfattede hele den nuværende Lyngby-Taarbæk Kommune. I løbet af 1700- og 1800-tallet kom Lyngby til at ligne en købstad, befolkningen voksede kraftigt, og det prægede kirken med et voksende inventar. Men med renoveringen har man indvendigt nærmet sig kirkens oprindelige udseende. Som historisk monument er den nok blevet mindre interessant,

men måske mere koncentreret om at være kirke for sin nutidige menighed.

Kirkegården med dens mange sjældne gravminder

Den gamle kirkegård på bakken omkring kirken er en sand udstilling af typiske gravsten fra 1800-tallet, som ellers kun sjældent ses på danske kirkegårde i dag, og denne kirkegård er derfor i sig selv en seværdighed. Man har en god udsigt over byen, når man går rundt på den gamle kirkegård, og selv går man fuldt synlig – begge dele ganske usædvanligt for en kirkegård, hvor man som regel er omgivet af høje hække. Og som på alle kirkegårde fortæller de gamle gravsten meget om byens og sognets historie.

Typiske gravmonumenter på Lyngby Gamle Kirkegård. Til venstre ses forskellige udformninger af klassicistiske gravsten (distriktslæge T. C. Mürer, vinhandler Hans Bruun Eller, skuespilleren Eline Heger). Til højre ses øverst et smedet og et støbt gravminde, nederst en himmelport og en grottesten. (forf. fotos).

De mest udbredte typer af ældre gravsten er slanke klassicistiske steler, himmelporte og grottesten. En himmelport er oftest lavet af sort granit, er svagt tilspidset opefter og har buet overside og blankpoleret forside med indskrift. En grottesten er en firkantet sandstensblok med en fordybning i forsiden, hvor der er indsat en hvid marmortavle med tekst. Sandstensblokken symboliserer grotten, hvor Jesus var begravet, og marmorpladen den sten, der var sat foran indgangen.

Fra 1800-tallet stammer også de karakteristiske gravmonumenter af jern, som er bevaret i få eksemplarer på kirkegården: Dels spinkle smedede opstandere med

forsiringer og ovale plader med påmalet skrift, dels brede støbte kors med kløverbladformede ender og med teksten støbt sammen med korset.⁶⁾

Det lille røde hus ved Lyngby Kirke

Fra græsplænen ved Mølledammen kan man se hen til et lille rødt hus, der ligger på Gammel Lundtoftevej lige neden for Lyngby Kirke. Huset er grundmuret og stråtækt, og det er indrettet med to lejligheder med fælles yderdør og entre. Ved gavlen ligger et udhus, delvis af kampesten, ligeledes stråtækt og temmelig skævt.

Udhuset er ældst, første gang omtalt i 1797. Det hørte

Det lille røde hus Gammel Lundtoftevej 6 fremtræder i dag som et typisk tofamiliehus, som der findes mange eksempler på i Bondebyen. Da huset blev bygget, var det imidlertid som et enfamiliehus, og indretningen til to lejligheder er antagelig foretaget i 1871. Det skæve udhus med mure af kampesten er fra 1797 og hørte til et ældre stuehus, der i 1829 blev erstattet af det nuværende. (forf. foto).

Ældre fotos af Gammel Lundtoftevej 6, forside og bagside. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Lærer A. D. Thyssen (1849-1933), der i 1871 grundlagde den senere Lyngby Private Skole i huset Gammel Lundtoftevej 6. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

til et tidligere stuehus, som i 1829 blev erstattet af det nuværende. Til at begynde med var huset et enfamiliehus, og i 1838 var der en butik i en af stuerne. Sandsynligvis i 1871 blev huset ombygget og indrettet med to lejligheder, som det stadig har.

Ejere og beboere

Niels Hansen, der byggede huset i 1829, var graver ved Lyngby Kirke. Han og derefter hans enke Rebekka boede i huset til 1860. I årene 1860-64 tilhørte det justitsråd M. Oehlenschlæger og 1864-71 tidligere mølleforpagter K. Knudsen fra Frederiksdal. Den førstnævnte brugte antagelig huset som sommerbolig, den sidstnævnte som aftægtsbolig. I 1871 kom huset til at tilhøre gartner Jørgen Petersen, hvis familie ejede det til 1939. Siden har Lyngby-Taarbæk Kommune ejet huset, der er udlejet til privat beboelse. Indretningen til to lejligheder blev foretaget af Jørgen Petersen, som derefter boede i den ene lejlighed og lejede den anden ud.

Thyssens Skole

I 1871 grundlagde den unge lærer A. D. Thyssen en lille privat skole i huset. Traditionen siger, at skolen var i lejligheden til venstre for døren. Der var kun seks elever, og allerede året efter flyttede skolen hen i sidebygningen til Det Hvide Palæ på Lyngby Hovedgade. I 1875 fik skolen mulighed for at overtage ejendommen Lyngby Hovedgade 56, hvor den stadig ligger som Lyngby Private Skole.

Skolen skulle give Lyngbys børn ”undervisning i kristelig og fædrelandsk ånd”, og den blev støttet af enkedronning Caroline Amalie på Sorgenfri Slot og af sognepræsten ved Lyngby Kirke, Peter Rørdam. Han var en af den grundtvigske kirkeretnings bedste forkyndere, og Thyssens Skole kan i sit udgangspunkt betragtes som en grundtvigiansk privatskole.

Bondebyens mange tofamiliehuse

Arkitekturhistorikeren H. H. Engquist har hævdet, at der ingen steder findes så mange gamle tofamiliehuse samlet som i Lyngby. Tofamiliehuset er den mest almindelige hustype i Bondebyens bebyggelse fra 1800-tallet. Det blev en tradition i Lyngby at bygge på denne måde; men hvorfor var man begyndt på det?

En af forklaringerne er, at man kunne spare byggematerialer: Kampesten til fundamentet, ler til at udfylde bindingsværket og rør til tækning af taget var billige materialer. Bindingsværkets stolper og bjælker var dyre og blev derfor genbrugt i nye huse. Men navnlig mursten var kostbare, og myndighederne forlangte, at

ildsteder og skorstene skulle bygges af rigtige, brændte mursten – ikke bare tørrede sten af ler.

Derfor sparede man på murstenene og byggede huse først med fælles køkken til to lejligheder. Senere byggede man, så kun en stor skorsten med flere kanaler var fælles og havde aftræk fra ildstederne i køkkenerne i to lejligheder. Lejlighederne måtte derfor bygges spejlvendt, så køkkenerne lå i midten af huset.

Fortætning og arbejderby

At anvendelsen af tofamiliehuse er udtryk for en besparelse er uden tvivl rigtig; men i mange tilfælde er de bevarede tofamiliehuse opført som enfamiliehuse i

Tofamiliehuset Asylgade 11 har bevaret sin store gamle skorsten midt på taget, hvor der var aftræk fra ildstederne i to køkkener i midten af huset. Huset var oprindeligt indrettet med én lejlighed, men blev ombygget til tofamiliehus i begyndelsen af 1840'erne. Nabo huset Asylgade 13 med den skråt afskårne gavl er et meget bredt hus. Det blev i 1868 indrettet med fire lejligheder i halv dybde – altså en lejlighed i hvert hushjørne, med køkkenerne midt i huset og ildstederne med aftræk til en fælles, meget stor skorsten med fire kanaler (nu nedrevet). Udateret foto, antagelig fra 1940'erne. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

begyndelsen af 1800-tallet. Ombygning og opdeling af husene til to familier er først sket i midten af 1800-tallet og de følgende årtier.

I disse tilfælde er forklaringen snarere, at befolkningen i Lyngby voksede samtidig med, at de mange nye tilflyttere ikke havde råd til at bygge nye huse og udvide byens areal, men måtte nøjes med at indrette sig i flere, mindre boliger (oftest lejeboliger) i den eksisterende bebyggelse.

Resultatet blev en fortætning af bebyggelsen i Bondebyen i løbet af 1800-tallet. Samtidig ændrede erhvervsfordelingen sig, så landbruget kom til at beskæftige færre og industrien til gengæld flere. Lyngby blev

en fabriksby, og Bondebyen blev en arbejderby. Det er netop denne udvikling, som det lille røde hus ved kirken har gennemgået, idet det først omkring 1870 er blevet opdelt i to lejligheder som tofamiliehuse. Andre eksempler på ombygning til tofamiliehuse kan ses flere steder i Bondebyen, f.eks. de to nabohuse Asylgade 11 og 13.

Sidst i 1800-tallet, da man fik komfurer og kakkellovne (og mursten var blevet billigere), fik de gamle tofamiliehuse oftest to smalle skorstene, én i midten af hver lejlighed forbundet med komfur og kakkellovne, som vi nu ser det på det lille røde hus.⁷⁾

Lyngby Søndre Mølle fra 1903 (til venstre) og Nordre Mølle fra 1846/1850 med det udvendige vandhjul. Bagved ses Stadsbiblioteket. (forf. foto).

Lyngby Nordre og Søndre Mølle

Ved sydsiden af den store græsplæne ligger de to møllebygninger, der tilsammen udgør Lyngby Mølle. Faktisk er det to selvstændige vandmøller, der ligger ved hver sit åløb og fungerer med hver sin teknologi; men de har altid hørt sammen og haft samme ejer. I dag tilhører de Lyngby-Taarbæk Kommune og administreres af kommunens Stadsarkiv. Tilsammen viser de to møller en teknologisk udvikling, som der ikke kan ses tilsvarende eksempler på andre steder i Danmark. Begge møllerne med deres inventar er fredet.

Den første omtale af Lyngby Mølle i de skriftlige kilder er fra 1492; men der har været møller ved Mølleåen siden vikingetiden, og efter traditionen er Lyngby Mølle Danmarks ældste. En tildannet træbjælke, som arkæologiklubben Flækken har udgravet ved Nymølle og tolket som akselleje fra en vandmølle, er dateret til omkring 990, og fund af tidlige vandmøller andre steder i Danmark har kunnet dateres til begyndelsen af 900-tallet. Det er derfor ikke utænkeligt, at også Lyngby Mølle er opstået i løbet af 900-tallet, evt. i sammenhæng med en vejdamning over Mølleåen.⁸⁾

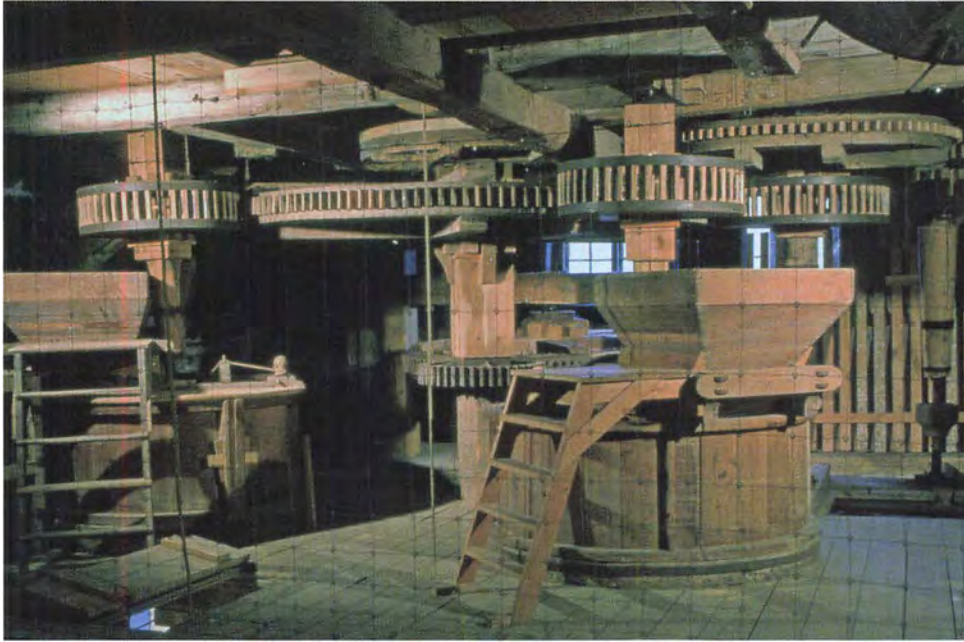
Lyngby Nordre Mølle

Den Nordre Mølle består af to dele, der i deres nuværende skikkelse er opført i 1846 og 1850. Den ældste del mod syd er bygget som en lade beregnet til opbevaring af korn, der ventede på at blive malet til mel i møllen. Det er en bred og rummelig bygning, hvor mansardtaget giver plads til to lofter over hinanden.

I den nordlige del af bygningen, hvoraf dele går tilbage til 1700-tallet, findes mølleværket med kværnene, der trækkes af vandhjulet på gavlen. Nordre Mølle er den eneste af Mølleåens møller, der stadig kan fungere med kraft fra åens vand. Når man åbner stigbordet, løber vandet ind under det fire meter høje hjul og sæt-

Vandhjulet på Nordre Mølle måler ca. fire meter i diameter og vejer omkring tre tons. På dets aksel sidder indvendigt i bygningen et tandhjul, som er forbundet med andre tandhjul i mølleværket. På billedet er vandhjulet i gang og lader vandet passere under hjulet med en portion vand for hver skovl. Til højre ses frislusen, der altid er åben og reguleres efter vandmængden i åen bl.a. for at undgå oversvømmelse efter kraftige regnskyl. (forf. foto).

Mølleværket kan beskrives som en slags kæmpestor gearkasse, som trinvis øger tandhjulenes hastighed. De to kværne i forgrunden indeholder hver to møllesten, hvoraf den øverste drejer rundt med høj hastighed, så kornkernerne knuses i mellemrummet mellem stenene og melet kommer ud. Når man åbner stigsbordet i malekarmen, så vandet løber ind på hjulet og sætter det i gang, drejer det kun langsomt rundt; men møllestenen i kværnen har en langt højere hastighed. Det er nødvendigt, for at kornet kan blive knust mellem den øverste og nederste møllesten (løberen og liggeren), så melet kan komme ud. Hvis kværnen kører for langsomt, bliver kornet i stedet til en klæg masse. Foroven ser man hejseværket, jf. billedet overfor. (forf. foto).

Valsestole i Lyngby Søndre Mølle. Den nærmeste valsestol er åbnet, så man kan se de to vandretliggende valser. De er riftede og roterer med et ganske lille mellemrum, hvori kornkernerne knuses. (forf. foto).

ter det i gang. Det er vandhjul af denne type, store underfaldshjul, der tidligere har været brugt på alle de ni møller langs Mølleåen. Møllværket inde i bygningen består af store tandhjul af træ, der forbinder vandhjulet med stenkværnene og de andre maskiner i møllen.

Lyngby Søndre Mølle

Den Søndre Mølle er bygget i 1903 som melmølle. Den blev opført som erstatning for en ældre mølle af samme type som Nordre Mølle med udvendigt vandhjul, som brændte i 1902. Den nye mølle blev først trukket af en turbine, som er bevaret men ubrugelig, og senere af en elektrisk motor, som stadig bruges. I stedet for kværne med møllesten anvendes i Søndre Mølle de mere moderne valsestole med riflede jernvalser, som knuser kornkernerne. I stedet for tandhjul består transmissionen af drivakslar af jern under loftet, der trækkes af elektromotoren, og hvorfra der er trukket drivremme af læder ned til de enkelte valsestole og andre maskiner.

I den Søndre Mølle er hele det originale og unikke møllværk bevaret, som det blev opsat i 1903. Det er en imponerende oplevelse, når det bliver sat i gang. Der har ikke været malet mel i møllen siden 1992; men frem

Nærbillede af Nordre Møllens hejseværk, der via møllværket trækkes af vandet i åen. Foroven ses en rund vandret liggende aksel. På den synlige ende af akslen sidder et hjul med glat yderkant (i modsætning til et tandhjul). Når hjulet trækkes ned imod den skive, der sidder øverst på den lodrette aksel i forgrunden, drejer akslen rundt. Omkring den er viklet et tov, i hvis frie ende byrden fastgøres, f.eks. en kornsæk, der i gamle dage vejede 100 kilo. Når akslen drejer rundt, vikles tovet op omkring den, så kornsækken hejses op gennem lugen i gulvet.

Hvis man lod akslen dreje rundt konstant og i stedet for et tov forbandede den med en drivrem ned til en maskine, havde man allerede begyndelsen til en fabrik. Alle de gamle fabrikker langs Mølleåen er begyndt på denne måde som vandmøller, der efterhånden blev forstørret og forbedret, og denne udvikling kan forklares med teknologien i Nordre Mølle. (forf. foto).

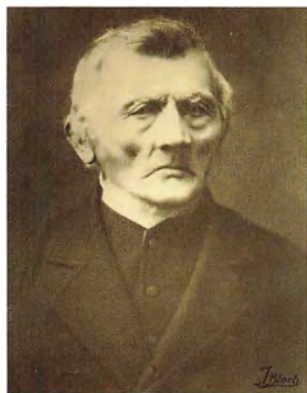
til 2012 kunne man i butikken endnu købe økologiske korn- og melprodukter fra andre møller. Søndre Mølle er stadig funktionsdygtig, og man kunne godt producere mel i den; men på grund af nutidens hygiejniske krav skulle der så hele tiden gøres rent i bygningen. Derfor kunne produktionen ikke betale sig.

Udviklingen fra mølle til fabrik

I Nordre Mølle kan hele mølleværket vises i funktion. Her bliver der undertiden malet mel, men kun i små portioner til demonstration. Hvor der findes korn og mel, kommer der også mus og rotter, og derfor køres der som regel med tomme kværne.

Vandkraften kan også trække et hejseværk inde i møllen, som brugtes til at hejse de tunge kornsække op på kværnloftet. Af maskiner til fremstilling af mel kan foruden kværnene nævnes en skalkværn, der river skallerne af kornkernerne, en blæsemaskine til at fjerne skaller og snavs fra kernerne, en valse til fremstilling af gryn og en tromlesigte til sortering af melet (fint eller groft mel).

Ud over at demonstrere Nordre Mølle i funktion arrangerer Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv om sommeren udstillinger af kunsthåndværk i møllebygningen.

Møller og gårdejer Peter Lund (1810-94) var en kendt skikkelse i Lyngby gennem en stor del af 1800-tallet og blev bl.a. den første sognerådsformand i Lyngby (senere Lyngby-Taarbæk) Kommune. Han var klog og slagferdig, men havde som ældre svært ved at følge med tiden. Han var ikke desto mindre sognerådsformand lige til 1891. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Den nærliggende sognerådsformand

I årene 1839-66 tilhørte Lyngby Mølle proprietær Peter Lund, og det var ham, der opførte den nuværende Nordre Mølle. Peter Lund blev den første sognerådsformand i Lyngby. Han var en markant skikkelse og meget sparsommelig med kommunens penge. Da de handlende ønskede fortove og gadebelysning på Lyngby Hovedgade af hensyn til deres kunder, afviste Peter Lund det med at sige, at hvis folk absolut ville på gaden om aftenen, kunne de tage træsko på og tage en lygte med, det gjorde han selv.

En teknologisk fejlkonstruktion

Da Peter Lund i 1850 opførte Nordre Mølle, havde han muligvis som forbillede et engelsk vandhjul af jern, der få år tidligere var taget i brug på Nymølle. Det var et såkaldt brystfaldshjul, som udnytter vandet bedre end et almindeligt underfaldshjul, og sådan et hjul ville Peter Lund også have i Lyngby. Men i Nymølle har vandet et fald på halvanden meter, medens der i Lyngby kun er 80 centimeter, og desuden var vandhjulet i Lyngby lavet af træ. Derfor fik Peter Lunds vandhjul svært ved at trække kværnene i møllen, og et traditionelt underfaldsvandhjul ville have virket bedre her. Men det ser imponerende ud, når mølleværket med de mange store tandhjul bliver sat i gang inde i møllen.⁹⁾

Pritzels Fabrik

På nordsiden af græsplænen ligger Pritzels Fabrik. Bygningen er opført i 1909 som en kombineret maskin- og tekstilfabrik, og den har været en del af et fabrikskompleks med flere mindre bygninger, som det ses på luftfotografiet side 152. Pritzels Fabrik er et eksempel på den type arbejdspladser, som i 1800-tallet trådte i stedet for møllerne, nemlig fabrikkerne. På de fleste af virksomhederne langs Mølleåen udviklede møllerne

Pritzels Fabrik er en typisk fabriksbygning, smal og med mange vinduer for at få størst muligt lysindfald i rummene. Den er høj i forhold til længden for at opnå kortest mulig afstand og dermed mindst muligt kraftspild mellem dampmaskinen og arbejdsmaskinerne. Bygningen havde oprindeligt ikke vinduer i den øverste del af taget, og der var før renoveringen en luge med hejseværk længst mod vest i den stejle del af taget. Renoveringen har i øvrigt bevaret bygningens oprindelige udseende på sydfacaden og østgavlen, som ses hhv. fra græsplænen og fra Lyngby Hovedgade. Derimod er der foretaget moderne tilbygninger på vestgavlen og nordfacaden. (forf. foto).

sig til fabrikker; men det skete ikke i Lyngby. Lyngby Mølles bygninger er bevaret som melmøller, jf. ovenfor, og Pritzels Fabrik har ikke en fortid som mølle. Alligevel er der ligheder mellem møllerne og fabrikken, begrundet i deres funktion. Nordre Mølle og Pritzels Fabrik er begge rummelige arbejdsbygninger med anvendelse af mansardtag og dermed god udnyttelse af tagrummet. Men i modsætning til Pritzels Fabrik

(jf. nedenfor) er Nordre Mølle en bred bygning med kun få vinduer, fordi der først og fremmest skulle være plads til en stor mængde korn.

Søndre Mølle fra 1903 illustrerer med sit fuldstændigt bevarede transmissionssystem med drivakslar og drivremme, hvordan også den omtrent jævnaldrende Pritzels Fabrik oprindeligt har været indrettet. Sophus Pritzel anvendte en dampmaskine som drivkraft; men

transmissionssystemet var det samme: Dampmaskinen trak drivakserne under loftet, hvorfra drivremme førte ned til de enkelte arbejdsmaskiner i fabrikslokalerne.

C. C. Becks Maskinbyggeri

Pritzels Fabrik ligger på det sted, hvor storkøbmanden Peter Tutein i 1700-tallet havde sit landsted. Til landstedet hørte en gartnerbolig, og her startede Carl Christian Beck i 1845 et maskinbyggeri, der kom til at indlede industrialiseringen i Lyngby. Han byggede bl.a. tekstilmaskiner til Johan Carl Modewegs klædefabrik i Brede. Virksomheden blev videreført af andre, og i 1859 opførtes ved siden af det gamle landsted en terningformet fabriksbygning med pyramidetag i stedet for den tidligere gartnerbolig, der var brændt året før. Både fabriksbygningen og det gamle landsted brændte imidlertid ved en voldsom brand lillejuleaften 1875.

Sophus Pritzel overtager fabrikken

I mellemtiden var i 1866 løjtnant Sophus Pritzel blevet medejer og i 1869 eneejer af fabrikken, som han herefter ejede til sin død i 1909. Han havde studeret på Polyteknisk Læreanstalt (nu DTU) og deltaget i krigen i 1864, inden han etablerede sig i Lyngby. Efterhånden blev han en kendt skikkelse i Lyngby. Han var medlem af flere af byens mange foreninger, og i årene 1885-94 sad han i sognerådet. Sophus Pritzel var en af Danmarks bedste skakspillere og deltog i internationale turneringer. Man fortalte om ham, at når der var turnering i København, tog han med toget ind til byen og flyttede en skakbrik. Derefter tog han hjem til Lyngby, og når det dagen efter blev hans tur igen og han havde tænkt sig godt om, tog han ind til byen og flyttede den næste brik.

Pritzels Etablissement

Efter branden opførte Sophus Pritzel i 1876 en ny fa-

Sophus Pritzel (1840-1909) på den tid, hvor han var medlem af sognerådet (1886-94). Han boede i den gule villa ud til Lyngby Hovedgade (nr. 10) ved siden af fabrikken, og i nabohuset (nr. 12) var der indrettet lejligheder til nogle af de ansatte. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

briksbygning, der havde samme størrelse og lå præcis samme sted som den nuværende bygning. Til sig selv byggede Pritzel den gule murstensvilla, som ligger ud til Lyngby Hovedgade med bl.a. Alm. Brand Bank. På den tid var det stadig almindeligt, at fabrikanten boede ved sin fabrik.

Sophus Pritzel ejede fabrikkens bygninger og drev selv maskinfabrikken, hvor han fremstillede tekstilmaskiner. Han solgte kakkellovne, skoede heste og lavede smedearbejde, og han modtog brænde til udskæring. Desuden udlejede han lokaler med maskinkraft til andre fabrikanter.

En typisk fabriksbygning

I 1907 brændte fabrikken igen, og i 1909 opførte Sophus Pritzel den nuværende bygning med det karakteristiske mansardtag. Den høje firkantede dampskorsten stammer fra den nedbrændte bygning. Det gælder også vindfløjen på gavlen, der bærer årstallet 1876. Bygningen er typisk for udformningen af en fabrik: Den er forholdsvis smal med mange tætsiddende vinduer, som gav et godt lys til arbejdet. Den er høj og forholdsvis kort, for at der kunne være så lille afstand som muligt mellem dampmaskinen og arbejdsmaskinerne, så krafttabet blev det mindst mulige.

Brødrene Hartmanns Maskinfabrik og Knud Hansen Auto
På fabrikken blev der fremstillet maskiner, og i de øverste etager var der væveri. Det var i denne bygning, at Brødrene Hartmann i årene 1915-17 opbyggede den maskinfabrik, der senere skulle blive et verdensfirma. Senest fandtes automobilfirmaet Knud Hansen i bygningerne siden 1940. Familien hægede om de gamle bygninger og sørgede for, at de løbende blev vedligeholdt, indtil virksomheden i 2001 lukkede, og bygningerne blev købt af forsikringsselskabet Alm. Brand.

Nedrivning eller bevaring?

Fabrikkens bygninger skulle efter planen rives ned; men på grund af borgerprotester blev den største af bygningerne i stedet overtaget af Lyngby-Taarbæk Kommune med henblik på bevaring og genanvendelse.

Forskellige interessegrupper fremsatte mange forslag til, hvad de ønskede, at kommunen skulle indrette den rummelige bygning til. Bygningens bevaringstilstand viste sig imidlertid at være ringere end ventet, og kommunen valgte derfor til sidst at sælge den med en bevaringsklausul. Derfor blev det et privat firma, Unionkul A/S, der satte bygningen i stand og nu lejer den ud til kontorformål.

Et industrihistorisk monument

Fabriksbygningen har udvendigt bevaret omtrent sit originale udseende efter en omhyggelig og nænsom renovering, hvorimod den indvendigt fremtræder som et moderne kontorhus. Det er en flot og markant bygning, der fanger blikket hos de forbipasserende. Dens kendetegn som fabrik er tydelige på lang afstand, også før man læser det på gavlen: Pritzels Fabrik 1909.

Da det moderne Lyngby-Taarbæk blev skabt i første halvdel af 1900-tallet, arbejdede størstedelen af befolkningen på fabrikker. I dag er fabrikkerne forsvundet og industrien glemt i Lyngby-Taarbæk. Derfor er det værdifuldt, at også denne del af kommunens historie har fået sit monument på den historiske græsplæne.¹⁰⁾

Schweizerhuset i Sorgenfri Slotspark

Da Arveprins Frederik i 1789 blev ejer af Sorgenfri Slot, lod han foretage en ombygning af slottet og en fuldstændig omlægning af slotsparken.¹¹⁾ Idealerne for en park var nu en varieret landskabshave med oplevelser for de besøgende i form af dekorative elementer som grotter og lysthuse. Man havde naturen som forbillede, men i friseret udgave. Beundringen for den vilde natur i f.eks. Norge og Schweiz medførte, at man i parkerne opførte lysthuse inspireret af disse landes byggestil. Også Sorgenfri Slotspark fik både en grotte, et Schweizerhus og et Norske Hus.

Schweizerhuset er bygget som lysthus til Sorgenfri Slot. Det er beliggende på en høj skrænt, som synes stejl set fra Lyngby Hovedgade, men som er endnu stejlere på østsiden. (forf. foto).

Eksempel på Schweizerhusets vægdekorationer i form af små malede felter. Væggene er i 2016 under restaurering. (Lise Skjøt-Pedersen foto 2001).

Schweizerhuset er tegnet af arkitekten Nicolai Abildgaard, som bistod Arveprins Frederik med indretningen af slottet og slotsparken. Det er opført omkring 1800 og har lighed med Schweizerhuset fra 1801 i Frederiksberg Have, som Abildgaard ligeledes har tegnet. Der er ikke noget "schweizisk" præg over huset, bortset måske fra stråtagets store udhæng over husets sider og gavle, og huset omtales af Leo Swane som "et lille stråtekt bondehus". Huset kaldtes også Tehuset efter sin oprindelige funktion: Et lysthus, hvor Sorgenfri Slots beboere i sommertiden drak te om eftermiddagen.

På Abildgaards tegning til Schweizerhuset har husets vinduer små blyindfattede ruder; men siden er både vinduer og døre iflg. Leo Swane ændret fra de originale. Huset er opført i bindingsværk, som i begyndelsen var hvidkalket som resten af murene. Indvendigt består huset af et kvadratisk rum i fuld bredde, hvortil der fra døren i nordgavlen fører en gang mellem to små rum, hvoraf det ene er indrettet som køkken med ildsted. Det store rum var ganske anderledes elegant end husets ydre. Væggene, som har været forsynet med spejle, er dekoreret med små felter med motiver, der kan lede tanken hen på de antikke vægmalerier i Pompeii.¹²⁾

Store Kro, Hotel Lyngby og Møllebo

Kunstsmeden Caspar Herbach, der i 1650 var blevet ejer af Lyngby Mølle, fik i 1661 privilegium til at oprette en kro i Lyngby. Den kom til at ligge på den anden side af Kongevejen skrånende over for møllen. Senere kom i 1699 også kroen Holland på hjørnet af vejen til Vangede, den senere Jernbanevej. Det siger lidt om Lyngbys betydning i datidens trafik, at der var grundlag for to kroer i byen. Den først anlagte kro blev herefter kaldt Store Kro.

Bryggeri, brænderi og fedestald

Store Kro blev en alsidig virksomhed med krambod,

d.v.s. butik (den første butik i Lyngby), og med udvidet privilegium til at brygge øl og brænde brændevin. Restprodukterne blev udnyttet til opfedning af stude til slagting. Bryggeri og brænderi fandtes i længen langs med åen, der i 1850 blev forlænget ud til Kongevejen. Der hørte også landbrug til kroen, hvis jorder lå oppe ved Kongevejen i Virum.

Hele denne omfattende virksomhed fik en ende i 1876, hvor en voldsom brand ødelagde store dele af Store Kro. Både rejsestalden og de bagvedliggende stalde og avlsbygninger nedbrændte; men kroens hovedbygning og længen langs med åen blev skånet.

Den nye rejsestald med teatersalen

Kromanden, Chr. Nielsen, omkom under redningsarbejdet, men hans enke videreførte kroen. Imens var en ny tid kommet til Lyngby. Jernbanen til København åbnede i 1863, og i 1868-70 opførtes Hotel Rustenborg med konditori og en stor danse- og foredragssal, der var en nyskabelse i byen og hurtigt blev en stor succes. Store Kro svarede igen i 1876 med opførelsen af en ny rejsestald med en stor teatersal i overetagen. Den nye sal havde adgang udefra ad en imponerende overdækket dobbelttrappe på facaden mod Kongevejen. Nu havde Lyngby to populære samlingssteder, og man regnede med to slags foreninger i byen: Dem med lokale på Hotel Rustenborg, og dem med lokale på Hotel Lyngby.

Ny hovedbygning og butiksbygning

I 1891 brændte også den smukke gamle hovedbygning fra 1852, og den nuværende bygning opførtes i stedet, udstyret med spisesal og gæsteværelser. Samtidig blev den vestlige ende af den gamle længe langs åen ombygget og udvidet til sin nuværende skikkelse med butik (nu Damhuset), og Store Kro ændrede navn til Hotel

Lyngby. Med tiden blev Hotel Lyngby byens fine hotel, medens Hotel Rustenborg efterhånden blev et mere folkeligt sted.¹³⁾

Tamperlauget

I 1920'erne og 30'erne var den selskabelige forening

”Tamperlauget” et fast indslag i livet på Hotel Lyngby. Foreningens kerne var en gruppe håndværksmestre. De mødtes på hotellet om formiddagen, når de havde været rundt på byggepladserne og sat deres folk i gang, for at fordele nye opgaver imellem sig. Foreningen havde altså fra starten en praktisk funktion; men for nogle

Store Kro, det senere Hotel Lyngby, omkring 1865. Den klassicistiske rejsestald helt til venstre var bygget i 1832 og brændte i 1876, hvorefter den nuværende bygning opførtes. Hovedbygningen midt i billedet stammede fra omkring 1800 og var blevet forhøjet til to etager i 1854. Den brændte i 1891 og blev erstattet af den nuværende, lidt kortere bygning. Gavlen ud til Lyngby Hovedgade var opført i 1850 som afslutning af længden langs med åen. I 1891 blev butikken langs vejen tilbygget. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

blev det selskabelige element dominerende. Hotellets ejer og vært, Jørgen Jørgensen, var en stor spasmager og arkitekten bag Tamperlaugets undertiden ret grove løjer. Laugets formand var "Overtampen", tømmermester og brandmajor Chr. Christiansen. En gang gik Tamperlauget i højtideligt optog gennem Lyngby Ho-

vedgade med et lille asketræ, som de plantede i hotellets have og døbte "Ygdrasil" eller "Verdenstræet".¹⁴⁾

Otto Jensen og historien om Møllebo

I årene 1960-75 var Hotel Lyngby ejet af restauratør Otto Jensen. I de gode tider i 1960'erne ønskede han at

Hotel Lyngby omkring 1900. På hovedbygningen fra 1891 ses de oprindelige altaner og træskærerarbejdet på kvisten. Rejsestalden fra 1876 til venstre har port i gavlen og en markant dobbeltrappe på facaden ud til Lyngby Hovedgade. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

udvide hotellets kapacitet. Gennem daværende borgmester Paul Fenneberg fik han et stort lån af Lyngby-Taarbæk Kommune, så han i 1970-71 kunne bygge en ny gæstefløj i syv etager og med 75 værelser, samt en ny mellembygning med køkken og spisesal. Men samtidig var kommunen med til at finansiere opførelsen af Lyngby Storcenter med Hotel Eremitage, der åbnede i 1973. Der var ikke kunder nok til begge hoteller, og Hotel Lyngby gik konkurs og blev overtaget af Lyngby-Taarbæk Kommune som panthaver. Kommunen

indrettede derefter i 1975 den nye bygning til plejehjem med navnet "Møllebo". Otto Jensen hævdede til sin død, at Fenneberg havde lokket ham til at opføre den nye bygning med vilje, for at kommunen kunne få et nøglefærdigt plejehjem.

Damhuset og Den Gule Længe

Butiksbygningen ud til Kongevejen, der bl.a. havde været købmandsbutik og derefter brændselshandel, blev i 1974 lejet af en gruppe kunsthåndværkere med

Medlemmer af Tamperlauget på vej ind i Hotel Lyngbys have for at plante den hellige ask Ygdrasil. Forrest med det lille træ og spaden "Overtampen", tømrermester Chr. Christiansen. Bag ham hotelejer Jørgen Jørgensen med tampen. Sidst i optøget bagermester Torben Teglers med en kringle. Vittighedstegning fra omkring 1930. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Hotel Lyngby med den nye værelsesfløj fra 1970. (Postkort, Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Anna Strandgaard og Karen Abell som initiativtagere, der startede kollektivbutikken "Damhuset Kunsthåndværk". Den gule længe langs med Mølleåen skulle egentlig have været revet ned, da den nye hotelfløj blev bygget, fordi bebyggelsesprocenten ellers blev for høj. Men Anna Strandgaard og Karen Abell foreslog, at længen i stedet skulle bevares og bruges som værksteder af lokale kunsthåndværkere. Borgmester Ole Harkjær greb ideen, som passede med hans egne ønsker om at skabe liv i Lyngby Hovedgades baggårde, og "Værkstederne i Den Gule Længe" åbnede i 1978.¹⁵⁾

Hotel Lyngbys bygninger som vigtige for helheden

Bygningerne langs Lyngby Hovedgade, d.v.s. den tidligere rejsestald og den gamle hovedbygning, kom ikke

til at indgå i "Møllebo", men blev i en årrække anvendt som dagcenter for ældre og indeholder i dag et kommunalt genoptræningscenter.

De karakteristiske bygninger har i hovedtrækkene bevaret deres oprindelige ydre udseende. Den flotte udvendige trappe på rejsestalden blev revet ned i 1930, og senere blev teater- og festsalen opdelt i mindre lokaler. Efter en brand i 1994 blev 1.sal ombygget, og der blev indrettet lokaler med kviste i bygningens tagetage. Desværre blev skodderne til vinduerne i facaden mod Lyngby Hovedgade ikke genskabt efter branden, så afstanden mellem vinduerne i dag virker for stor. Bygningens funktion som rejsestald ses af dens fremrykkede placering i forhold til hovedbygningen, så hestevognene kunne køre direkte ind i stalden gennem en

port i gavlen. Denne disponering er karakteristisk for gamle landevejskroer overalt i Danmark.

Det ligger nok ikke lige for; men hvis man ønskede det, ville det stadig være muligt at føre de historiske hotelbygninger fra 1876 og 1891 tilbage til deres originale skikkelse og genskabe et restaurationsmiljø, som savnes i denne del af Lyngby. Der ville også være anvendelse for en mødesal, idet salen på det nærliggende Stadsbibliotek ofte er optaget.

Under alle omstændigheder er det vigtigt at bevare Hotel Lyngbys bygninger for ikke at bryde yderligere hul i bygningsmiljøet omkring den historiske græsplæ-

ne. Der er sket mange store nedrivninger langs Lyngby Hovedgade, men heldigvis ikke på begge sider af gaden samtidig. Ved frilægningen af græsplænen har man med Hotel Lyngbys bygninger bevaret en afgrænsning, en slags "bagtæppe" for den scene, som de enkelte bygninger kan optræde på i et samlet miljø.

Stadsbiblioteket – også en klassiker

Lyngby-Taarbæks kommunale bibliotekvæsen havde siden 1930 haft sit hovedbibliotek i det tidligere landsted Rustenborg, efterhånden suppleret med flere af de omliggende bygninger, og man havde gennem

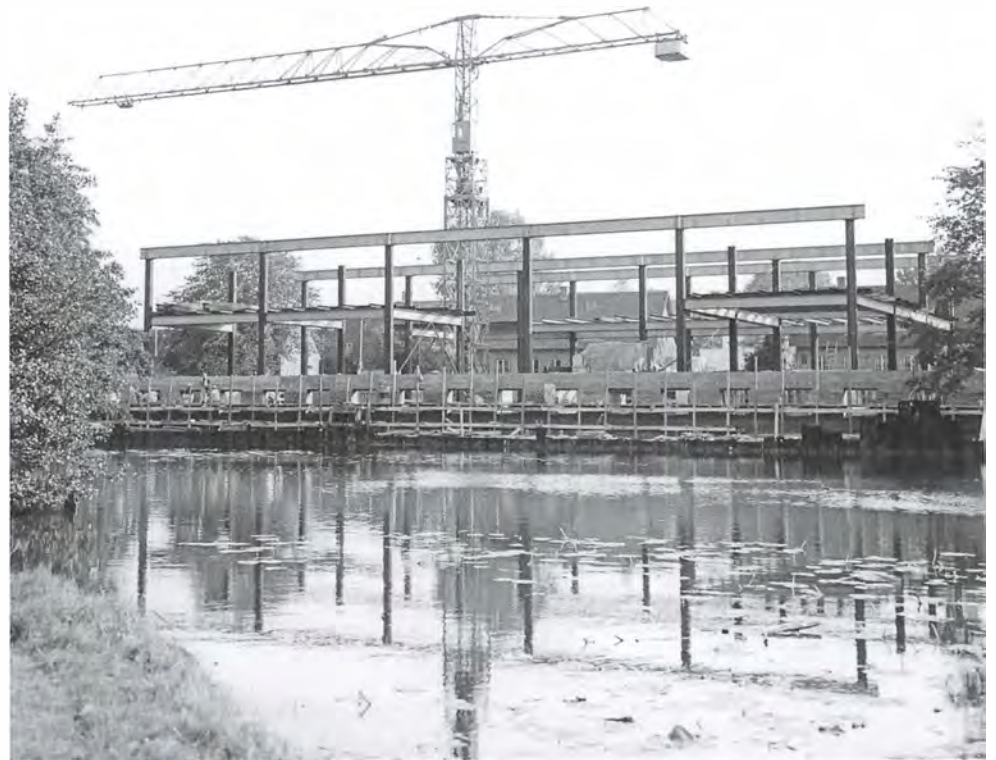

*Stadsbiblioteket set fra Mølle-
dammen 1969. (Lyngby-Taarbæk
Stadsarkiv).*

1950'erne planer om indretning af et nyt hovedbibliotek forskellige steder i Lyngby. Man besluttede sig for at lægge en ny biblioteksbygning i det tidligere landsted Gramlilles og en tilstødende ejendoms haver ud til Mølledammen, og i årene 1964-68 opførtes her Stadsbiblioteket i Lyngby.

Biblioteket er tegnet af arkitekterne Tyge Holm og Flemming Grut og opført i tre etager i en søjle og dæk-konstruktion, så de indvendige vægge kan flyttes vilkårligt omkring et antal faststående søjler, der bærer etageadskillelserne. Kælderetagen er udformet som en bastion beklædt med Opdal-skifer (fra et stenbrud

i nærheden af Trondheim). Denne etage rummer parkeringspladser, personalerum og bogmagasiner. Stueetagen og 1.sal har et mindre areal end bastionen og har facader overvejende af glas. Stueetagen indeholder udlånssale for børn og voksne, hvoraf den sidstnævnte går op gennem to etager, samt en foredragssal. På 1.sal var der i begyndelsen en læsesal afskærmet fra et om-løbende galleri omkring udlånssalen. Desuden fandtes på denne etage katalogafdelingen, der dengang var en meget stor afdeling, og en række kontorer for personalet. Bastionens overside udgør en terrasse, der går omtrent hele vejen rundt om den høje del af bygningen.

Stadsbiblioteket under opførelse i 1966, set fra Mølledammen. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

Ungdomsafdelingen på Stadsbiblioteket 1968 med siddemøbler tegnet af Nanna Ditzel. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv).

I det sydøstlige hjørne er biblioteksbygningen forbundet med Gramlille gennem en overdækket gang med glasfacade. I dette hjørne nærmest Hovedgaden findes også bibliotekets indgangspartier med en udvendig trappe, samt nedkørselsrampen til parkeringskælderen.

Indvendigt svarede Stadsbiblioteket ganske til sit fornemme ydre. Når man trådte ind ad døren fra parkeringskælderen, afleverede man sit overtøj til damen i garderoben. Derefter gik man op ad trappen til en forplads, hvorfra der var adgang til cafeen og salen foruden til de egentlige biblioteksafdelinger. Disse kunne aflukkes med en foldevæg, så salen og cafeen kunne bruges til arrangementer uden for bibliotekets åbnings-

tid, og den væsentligste nyskabelse med Stadsbiblioteket var måske netop, at biblioteket nu fik en sal og dermed muligheden for at afholde arrangementer. Cafeen var forpagtet af en ældre restauratør, der selv serverede lune og lette retter for gæsterne og diskret hyggede om dem. I biblioteksafdelingerne var der gjort meget ud af møblerne, som var designet af bl.a. Kaare Klint og Børge Mogensen. Speciel opmærksomhed vakte Nanna Ditzels bløde "læselandskaber" i børne- og ungdomsafdelingerne og "Eventyrhulen" i kælderen.

Bortset fra en ombygning af indgangspartiet fremstår Stadsbiblioteket i sin oprindelige ydre skikkelse, hvorimod der i tidens løb er sket mange indvendige ombygninger. Set fra græsplænen står bygningen uændret siden 1968 uden at virke gammeldags. Der er en tydelig kontrast mellem de lette facader og den massive bastion, ikke mindst om aftenen, når bygningen er oplyst.

Stadsbiblioteket var i egentlig forstand et kulturpals, opført i en periode med fremgang og økonomisk velstand som aldrig før eller siden, som kronen på værket af et biblioteksvæsen bestående af Danmarks første musikbibliotek, Danmarks første kunstbibliotek, Sophienholm og fire afdelingsbiblioteker. Stadsbiblioteket blev opført som udtryk for det kulturelle niveau, kommunens veluddannede befolkning forventede. Imens biblioteket var under opførelse, toppede Lyngby-Taarbæk Kommunes befolkningstal, få år senere indtraf oliekrisen, og den økonomiske afmatning begyndte. Men da havde man heldigvis nået at opføre et så gedigent stadsbibliotek, at det siden har kunnet hævde sig som en af Lyngbys mest kendte og populære bygninger.¹⁶⁾

Vandet som fælles lokaliseringsfaktor

Bygningerne omkring den historiske græsplæne repræ-

senterer en række vigtige typer af Lyngby-Taarbæks ældre bebyggelse. Det gælder møllerne, fabrikkerne og landstederne som de mest iøjnefaldende, men også kroerne som udtryk for den tætte trafik mellem København og Nordsjælland. Af kommunens gamle boligtyper er her repræsentanter for fabrikanternes villaer, herskabslejligheder for byens velhavende borgerskab af selvstændige erhvervsdrivende og embedsmænd, og ganske små boliger for industriarbejdere i gamle huse fra landbrugssamfundets tid.

Det, der lokaliserer de ovenfor omtalte bygninger på dette sted, er vandet – Mølleåens vand, der krydser landevejen her. Selv i en fjern fortid, hvor København endnu ikke eksisterede, var her en lokal trafik, som havde fundet det nemmeste overgangssted over Mølleåen på strækningen mellem Øresund og Furesøens vestside. At trafikken mødtes her, gav grundlag for opførelse af en kirke, og da man af hensyn til trafikken byggede en dæmning til at føre vejen hen over åløbet, kunne man samtidig bruge dæmningen til opstemning af vand til en vandmølle. Den aktivitet, som derefter foregik på stedet, gav grundlag for kroen. Mølleåens vand havde ikke kun betydning som drivkraft; vandet brugtes også til vask, blegning og farvning af tøj. Disse håndværk dannede grundlag for Lyngbys tidlige industri, der udfoldede sig langs åen. Tilstedeværelsen af de rigelige mængder af blødt ferskvand er en del af forklaringen på, at Pritzels Fabrik med sin fortid i tekstilindustrien blev bygget på dette sted. Og da Dansk Gardin & Textil Fabrik i 1892 valgte stedet til opførelsen af sit store fabrikskompleks, var det fordi den ved at købe Lyngby Mølle fik møllens rettigheder til at bruge åens vand, som var vigtigt for fabrikkens produktion og som afløb for dens spildevand. Industrisamfundets boliger spændte fra fabrikantens villa til arbejderens beskedne lejlighed, og begge dele ser vi som nævnt fra græsplæ-

nen. Samtidig var vandet i søer og åer et af de landskabslementer, som sammen med skove og kuperet terræn gjorde landskabet attraktivt til rekreative formål og gjorde det muligt at anlægge slotte og landsteder i passende omgivelser. Både Sorgenfri Slot og landstedet Frieboeshvile er udtryk for denne tradition, som ved græsplænen er repræsenteret af Schweizerhuset.

Betraget på denne måde er det naturligt, at disse bygninger ligger på netop dette sted som udtryk for deres oprindelsessituation. Det er ikke tilfældigt, selv om bygningerne i dag er kommet til at ligge et sted, som de fleste blot passerer tilfældigt på vej til helt andre bestemmelsessteder. Og som udtryk for det omgivende lokalsamfunds historie er disse bygninger et vigtigt monument, som det er værd at standse op for at opleve.

Stadsbibliotekets cafe med den oprindelige møblering, 1968. (Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv)

Noter

¹ Bygningshistorien til Lyngby Hovedgade 12-22 er gennemgået i: Lyngby Hovedgade. Registrant over Hovedgadens bygninger. Af Finn Solgård, Lise Skjøt-Pedersen og Jeppe Tønsberg. 1996, side 90-123. Om Holmstedes Farveri, se Eiler Nystrøm: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938, side 263-65.

² Som note 1, side 79-84.

³ Som note 1, side 74-75.

⁴ Jeppe Tønsberg: Industrialiseringen af Lyngby. Træk af byens udvikling 1840-1916 (Lyngby-Bogen 1984) side 76-81; Dansk Gardin & Textil Fabrik. Ca. 1900. (billedbog om fabrikken).

⁵ Frieboeshvile. Lyngby-Bogen 1978 side 98-133 (F.C.C.F. Funch: optegnelser vedrørende Frieboeshvile) og side 134-178 (Hans Kirchoff: Georg Ferdinand Duckwitz. Skitser til et politisk portræt); Jeppe Tønsberg: Frieboeshvile. 1984; Sorgenfri Slot: Signe Prytz: Sorgenfri Slot og dets beboere (Lyngby-Bogen 1979); Nystrøm 1938 side 411-37.

⁶ Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen: Lyngby kirke (Lyngby-Bogen 1995-97); Lyngby Kirke (Lyngby-Bogen 1939) side 281-326 C.M. Smidt: Lyngby Kirke, side 327-57 H.A. Rosendal: Nogle Meddelelser om Præster i Lyngby efter Reformationstiden: Axel Bolvig: Lyngby Kirkes kalkmalerier i tekst og billeder. 1967; Jeppe Tønsberg: Lyngby Gamle Kirkegård (Lyngby-Bogen 1980 side 5-44); Lyngby Kirke. Historie, Kulturen, Troen. 2015 (brochure fremlagt i kirken).

⁷ Et stykke af Lyngby. Registrant over Bondebyens bygninger. 1981, side 59-62 og 74-75; Lyngby Private Skole. En skole gennem hundrede år. 1971; Lyngby Private Skole 1871-1996. 1996.

⁸ Jeppe Tønsberg: Lyngby Nordre Mølle (Lyngby-Bogen 1991 side 113-28); Jørgen Friis-Hansen: Vikingetidens vandmølle ved Mølleåen (Lyngby-Bogen 1991 side 97-112); Christian Fischer: Tidlige Danske Vandmøller. 2004, side 84-86 (Ljørring), 89-90 (Nymølle), 91-92 (Omgård); Torben Egeberg: Vandmøller i vikingetiden? (Henriette Lyngstrøm og Lone G. Thomsen (red.): Vikingetid i Danmark. 2013, side 97-100).

⁹ Som note 1, side 127-33; Tønsberg 1991; Som note 1, side 127-33; Nystrøm 1938 side 252-66. Et brystfaldshjul kan beskrives som en mellemting mellem et overfaldshjul og et underfaldshjul, idet vandet ledes ind på skovlhjulet i højde med akslen og løber under hjulet. Med den beskedne faldhøjde i Lyngby er vandhjulet her af mølleeksperten Anders Jespersen blevet kaldt "et brystfaldshjul, der står i vand til knæene". Peter Lund er udførligt omtalt i Lyngby-Bogen 1956 side 18-33, desuden i Lyngby-Bogen 1946 side 23-24 og 1983 side 24-26 og 69-72.

¹⁰ Jeppe Tønsberg: Pritzel og Binder (Lyngby-Bogen 1982 side 129-63; som note 1, side 79-84 og 90-91; Tønsberg 1984 side 61-63.

¹¹ Arveprins Frederik (1753-1805) var søn af Frederik den Femte (1723-66) og hans anden dronning, Juliane Marie (1729-96). Der-

med var arveprinsen halvbror til Christian den Syvende (1749-1808), der var far til Frederik den Sjette (1768-1839). Arveprinsen havde fire børn, hvoraf den ældste var prins Christian Frederik. Frederik den Sjette havde ingen sønner, og derfor blev prins Christian Frederik hans efterfølger som konge med navnet Christian den Ottende (1786-1848). Han betragtede Sorgenfri Slot som sit barndomshjem og fortsatte med at bo på slottet om sommeren, og efter hans tidlige død fortsatte hans enke, dronning Caroline Amalie (1796-1881), med at bo på Sorgenfri Slot hver sommer omtrent til sin død. Christian den Ottende og navnlig enkedronning Caroline Amalie fik et nært forhold til Lyngby og satte deres præg på byen og sognet.

¹² Leo Swan: Abildgaard. Arkitektur og Dekoration. 1929, side 85-88; Christine Waage Rasmussen: Sorgenfri slotshave og park – en retrospektiv undersøgelse (Lyngby-Bogen 1999 side 3-34 + kortbilag) side 19-21.

¹³ Som note 1, side 36-45; Nystrøm 1938 side 266-74.

¹⁴ Blandt Hotel Lyngbys stamgæster var også forfatterne Tom Kristensen og Soya, der i en periode boede i Lyngby. C. E. Soya: Gustav Wied Selskabet (Lyngby-Bogen 1972-73 side 116-30).

¹⁵ Som note 1, side 43-44.

¹⁶ Arkitektur 1968 side 283-91.

Forfatteren:

Jeppe Tønsberg, f. 1950.

Fhv. stadsarkivar i Lyngby-Taarbæk. Ph.D.

Navneregister

- Aaby, Bent 119-150,120
 Abell, Karen 181
 Abildgaard, Nicolai 177
 Alexandrine (dronning) 163
 Alm. Brand 175
 Alm. Brand Bank 174
 Ammitsøe, Christian 73
 Andersen, Anker Meyer 15
 Andersen, Cornelius 6,11,14
 Andersen, Henry 14,22,26
 Andersen, Kaj F. 54
 Andresen, Hans E. 35,36,38,47,51
 Anna Katrine (dronning) 161
 Arbejdernes Bicycle Club (ABC)
 10f. et passim
 Asylgade 11 167,168
 Asylgade 13 167,168
 Bagsværd Sø 119
 Ballin, Mogens 93
 Baltzer, Svend, 46, 47,58,73
 Beck, Carl Christian 174
 Bentsen, Bjarne 60,73
 Bernadotte, Sigvard 114,118
 Beyerholm, Jørgen 171,9,69
 Binder, Georg 153
 Bing og Grøndal, A/S 86-87,117
 Bjerg, Svend Erik 45,46,55,62,63
 Bjørklund, Gösta 16
 Bjørn, Acton 118
 Bøhm, Mogens 73
 Bondebyen 154,165,167,168
 Brede 121, 174
 Brede Idrætsforening 24
 Bredgade 36, København 89,92 93
 Brødrene Hartmann 175
 Brohammer, Poul 70
 Brøsen, Arne 71
 Brune, Heinz 57,60,64,73
 Buddinge Kro 27
 Bunch, Gregers 62 63
 Carlshøjvej 6 766,55,5761
 Carøe, Liv 117,118
 Caroline Amalie (dronning) 166,186
 Christensen, Kent 40
 Christensen, Paul 60
 Christian IV 161
 Christian VII 186
 Christian VIII 163,186
 Christian X 23,163
 Christiansen, Agnes, g Jensen
 102,110,113,114
 Christiansen, Chr. 179,180
 Christiansen, Per Lessel 38
 Christianslund (Lyngby Hovedgade 16)
 151,155
 Clubben Cyclisten 5
 Collitz, Jens 58,73
 Dalgaard, Eluf 51,52
 Dalkvist, Tom 66
 Damhuset 177,180-81
 Dansk Arbejder Idræts Forbund (DAI) 12
 Dansk Bicycle Club 3,17
 Dansk Cycle Ring 3
 Dansk Cycle Union (DCU) 22,53
 Dansk Gardin & Textil Fabrik 152,155-
 56,185
 Dansk Husflidsselskab 117
 Dansk Tekstilarbejderforbund, Lyngby
 afdeling 6
 De Unges Idræt (DUI) 6
 Dehn, Ole 73
 Den frie Udstilling 117
 Den gamle længe, Raadvad 76, 80
 Det Tekniske Selskab (senere: Københavns
 Tekniske Skole) 117
 Ditzel, Nanna 184
 DTU (Danmarks Tekniske Universitet) 174
 Eckersberg, C.V. 161,163
 Eller, Hans Bruun 155,164
 Elmelunde Kirke 159
 Elmgren, Henrik 70
 Emborg, Svend 41,50,51,52,53,71,72
 Emborg, Willy 21,35,37,38,39,48,49,53,72
 Enemærket, Søvej 12, Birkerød 87
 Enemark, Bent 73
 Engquist, H.H. 167
 Ermelunden 121
 Faarup, K. J. 13
 Fællesorganisationen 5,7
 Fællesrepræsentationen af Idrætsforeninger
 i Lyngby-Taarbæk Kommune (FIL) 13
 Fæstningskanalen 124,151,152,153
 Falk, Mogens 71
 Falk, Poul 71
 Falkbøl, Jørgen 71
 Fenneberg, Paul 38,180
 Flækken (arkæologiklub) 169
 Frederik (arveprins) 151,175,177,186
 Frederik V 186
 Frederiksdal 151,166
 Frederiksdal Kro 26
 Frederiksen, Sidney 3
 Frederikslund (Lyngby Hovedgade 20) 151
 Frieboeshvile 152,153,156,185
 Friis, Otto Strange, sølvsmed 94
 Friis-Hansen, Jørgen 135,137
 Frederik VI 186
 Furå 119,124,141
 Furesø 120,130,137
 Gadekæret (dammen bag Lyngby Mølle)
 152
 Gammel Lundtoftevej 153
 Gammel Lundtoftevej 6 152,154,156,165-68
 Geodatastyrelsen 152,153
 Georg Jensen A/S 74-118, passim
 Gerwin, Willy 15
 Glaciset 10
 Goldermann, Axel 65
 Gråe-Jørgensen, Viklet 46, 73
 Gramlille (Lyngby Hovedgade 28) 152,183-
 84
 Grawe, Leif 71
 Grut, Flemming 183
 Guldbrandsen, Leif 54
 Gule Længe, Den (Lyngby Hovedgade 1)
 180-81
 Hannover, Emil 98, 118
 Hansen, Aksel, sølvsmed 103
 Hansen, Allan 55,73
 Hansen, Benny 71
 Hansen, Børge 20, 35,70
 Hansen, Gudrun 85
 Hansen, Gunnar Nu 56
 Hansen, Helge 35,41,45,52, 53,72
 Hansen, Henry 16,51
 Hansen, Knud 175
 Hansen, Kurt René 71
 Hansen, Niels 166
 Hansen, Ole Bjarne 55,73
 Hansen, Per 59,65,73
 Hansen, Per Finn 71

Navneregister

- Hansen, Poul Ewald 147
Hansen, Preben 40,41
Hansen, Rebekka 166
Hansen, Steen Ove 43,73
Harald, prins 21
Harder, Helge, 15,17 20
Harkjær, Ole 181
Hedal, Gunnar 64,73
Heger, Eline 164
Herbach, Caspar 177
Hestbæk, Palle 41
Høeg, Jan 66,73
Hoffmann, Aage 3, 46, 47, 54, 56, 58, 69, 72, 73
Høi, Frank 65
Høj, Anders 73
Holland (Hold'an, kro) 7,177
Holm, Tyge 183
Holmsted, Frederik 151
Holmsteds Farveri 151
Hørbye, Boye 73
Hotel Eremitage 180
Hotel Lyngby (Lyngby Hovedgade 1)
152,154-55,177-82,186
Hotel Rustenborg 177,178
Hvide Palæ, Det (Lyngby Hovedgade 37)
166
Ildrætssammenslutningen for Lyngby-
Taarbæk kommune 69
Ingstrup, Jan 73
Jacobsen, Svend B. 47,66,73
Jægersborg Hotel
5,7,13,18,24,25,27,28,29,33,70
Janning, Dan 73
Janning, Frants 73
Jensen, August 15
Jensen, Birgit Cort 72
Jensen, Birgitte Georg 114,116
Jensen, Frank 10,14
Jensen, Georg, sølvsmed 74- 118, passim
Jensen, Ib Georg 114,116
Jensen, John E 54
Jensen, Jørgen Harding, sølvsmed, f. 1895
81,84,85,114,118
Jensen, Jørgen, sliber 78,79,81
Jensen, Karin C. 47,64,73
Jensen, Lise Georg 114,116
Jensen, Mette Georg 114
Jensen, Otto 179-80
Jensen, Preben Z. 41,43,53,60,71
Jensen, Søren Georg 114,115
Jensen, Vibeke 114
Jensen, Vidar Wulff, 85,114
Jensen, W., restauratør 33
Jernbanevej 177
Jespersen, Anders 186
Joensson, Arne K. 71
Johansen, Finn 66
Johansen, Peter 139
Johansen, Svend Aage 14,15,17
Johansen, Th. 4
Jørgensen, Henry 13,14,15,16,20,30,33,69
Jørgensen, Jan 73
Jørgensen, Jørgen 179,180
Jørgensen, Orla 14,15,16,70
Jørgensen, Per 73
Jørgensen, Rasmus 15
Juliane Marie (dronning) 186
Karussehuset, Raadvad 77
Kiærshøu, F. C. 122
Kjeldsen, Ole 73
Kjeldsen, Ole 54
Kjeldsen, Ole 54
Kleis Kunsthandel 117
Klint, Kaare 184
Knud Hansen Auto 175
Knud, Prins 23,29
Knudsen, K. 166
Knudsen, Max 39,41,54,73
Knudsen, Richard 20,23,29,35,71
København 174,185
Københavns Befæstning 153
Kongevejen 155,159,177
Kristensen, Tom 186
Krogsgaard, Michael Rindom 74,117
Krohn, Pietro 86,98,117
Krøier, Ole 39,41,44,61
Kunstakademiet 117
Kunstinstrimuseet 89,95,98,117
Kure, Thorkild 41,45
Larsen, Anne-Marie 47
Larsen, Carl Aage 60
Larsen, Erik C. 73
Lemche, Johan 154
Lemche, Søren 154
Lemmerz, Christian 163,164
Lille Lyngby Sø 151,152,153
Lille Strandvej 12, Hellerup 105,111,113
Lilleholm 125,139,140,142
Lindblom, Jens 57,73
Lottenborg 7
Lowson (familien) 163
Lund, Peter 172,186
Lundager, Jørgen 73
Lundtoftehallen 58,65
Lyngby Åmose 119-150
Lyngby Cycle Club 3 et passim
Lyngby Hovedgade 151,152,153,154,155,176,
178,179,181
Lyngby Hovedgade 1: se Damhuset, Hotel
Lyngby og Store Kro
Lyngby Hovedgade 10 152,154,174
Lyngby Hovedgade 12 151,174
Lyngby Hovedgade 14 5
Lyngby Hovedgade 14-22 151
Lyngby Hovedgade 16 151,155
Lyngby Hovedgade 2: se Frieboeshvile
Lyngby Hovedgade 20 151
Lyngby Hovedgade 24: se Lyngby Mølle
Lyngby Hovedgade 37 166
Lyngby Hovedgade 4 151,152,153,156
Lyngby Hovedgade 56 166
Lyngby Hovedgade 8A 152,154
Lyngby Idræts Forening 25
Lyngby Kirke 121,152,154,155,156-
65,166,185
Lyngby Kirkebakke 154,156-57
Lyngby Kirkegård 156,165
Lyngby Mølle 136,148,151,168-73,177,185; se
også Nordre Mølle og Søndre Mølle
Lyngby Mølledam 151,152,153,156,165,182-
83
Lyngby Private Skole 166
Lyngby Rådhus 38
Lyngby Sø 119,121,122,123,141,147,148,151,
152,153
Lyngby Sogn 162,164
Lyngby Stadion 40,50,58, 64
Lyngby Storcenter 180
Lyngby Sukkeraffinaderi 130
Lyngby Torv 37
Lyngby-Løven 157
Lyngby-Taarbæk Kommune
119,120,151,152,154,155, 162,164,166,169,
72,175,179-80,184-85
Massmann, Nicolai Henrik 117
Melchiorsen, Børge 43,46,53,56,60
Melchiorsen, Lars 47,51,57,65,69,73

Navneregister

- Melchiorsen, Margit 47
 Michelsen, Lars 65
 Modeweg, Johan Carl 174
 Mogensen, Børge 184
 Møhl-Hansen, Kristian 75,97
 Mølgaard, Paul 42
 Mølleåen 120,151,153,155,157,169,171,173.1
 81,185
 Møllebo (plejehjem) 180,181
 Møllehuset, Raadvad 79
 Møller, James 66
 Møller, Tage 10
 Møller, Thorolf 100
 Mørkøv, Michael 65
 Mortensen, H 119, 122
 Mortensen, Jørgen 40,41
 Mortensen, Mogens 50
 Mortensen, Viggo, sølvsmed 103
 Mürer, T. C. distriktlæge 78
 Mürer, T.C. 164
 Nakkebølle 141
 Niclasen, Per 73
 Nielsen, Axel I. 56,58,59
 Nielsen, Chr. 177
 Nielsen, Einar, maler 110-111
 Nielsen, Harald 100
 Nielsen, Henrik 69
 Nielsen, Johanne Kold, g. Jensen 100,102,114
 Nielsen, John Sø 73
 Nielsen, Klaus 46,58,69
 Nielsen, Leif Aage 73
 Nielsen, Leo 16,17,18,19,22,31,69
 Nielsen, Lydia Kold 100
 Nielsen, Mogens 73
 Nielsen, Niels Kayser 73
 Nielsen, Svend 53
 Nielsen, Tage I. 54
 Nielsen, Tage Ib 73
 Nielsen, Finn 73
 Nilsson, Hilding 40
 Nordbanen 151,177
 Nordre Mølle 151,152,153,154,168-73
 Nørgaard, Ingvar 6,23
 Nørrebrogade 199 87
 Norske Hus 154,175
 Norup, Per 40,43,45,55,62,63,66
 Nybro 151
 Nymølle 135,172
 Oehlschlæger, M. 166
 Olsen, Carsten 123
 Olsen, Ivan Munk 80
 Olsen, Kaj Allan 35,37,38,51
 Olsen, Knud 73
 Olsen, Viggo 45,46,47,56,57,69
 Olsson, Liselotte Pind 66
 Ordrupbanen 13,17,20,39,53
 Osthaus, Karl Ernst 96,
 Otte, Peter 40, 41
 P. Ipsens Enke, Terracottafabrik 90-91,117
 Pedersen, Karl Liisberg 5,6,79,34,69
 Pedersen, Maren, g. Jensen 114
 Petersen, Arne "Kohave" 17-22,51
 Petersen, Christian 35,38,39,47,48 49,72
 Petersen, Flemming Thrane 73
 Petersen, Hans 15
 Petersen, Henning 39,41,44,54,55,62 63,64
 Petersen, J. A. 24
 Petersen, Joachim 85, 87-89
 Petersen, Jørgen 166
 Petersen, Kint 73
 Petersen, Stig 73
 Petersen, Tommy 45,73
 Pettersen, Cornelius 49
 Pilstrup, Henry, sølvsmed 94
 Polyteknisk Læreanstalt 174
 Poulsen, Charles, sølvsmed 103
 Poulsen, Olaf 87
 Prinsens Vaskergaard 151
 Prinsessehøj 121,122
 Prinsessestien 128
 Pritzel, Sophus 152,154,174-75
 Pritzels Fabrik 152,153,154,172-75,185
 Raadvad 153
 Raadvad Skole, 77,78,117
 Raadvad, 75-80,117
 Raadvaddam Fabrikker, 76,77
 Ragnagade 7 98,100,102,108
 Rasmussen, Alex, sølvsmed 103
 René-Hansen, Kurt 40
 Retvig, Bent Ole 35,51 71
 Richardt, Ferdinand 162
 Richter, Albert 15
 Riis, Niels 119-150,120
 Rohde, Johan 97
 Rørdam, Peter 166
 Rosen, Anton 117
 Rosing, Christian 153,154
 Rustenborg 182
 Rustenborgvej 152
 Schou, Jørgen 73
 Schultz, Caspar 6-29 passim, 69-70
 Schwartz, Walter 117
 Schweizerhuset 152,154,157,175-77,185
 Skjøt-Pedersen, Lise 176
 Sønder, Søren 73
 Søndre Mølle 152,154,168-73
 Sophienholm, 85,112,118,184
 Sørensen, Christian 73
 Sørensen, Frode 10,21,22,30
 Sorgenfri Planteskole 153
 Sorgenfri Slot 23, 24,
 151,154,156,163,166,175-77,185,186
 Sorgenfri Slotspark 152,153,154,157,175-77
 Sorgenfrihus (Lyngby Hovedgade 8A)
 152,154
 Soya, C.E. 186
 Spenner, John 73
 Stadsbiblioteket i Lyngby
 151,152,156,168,182-85
 Stampen 138
 Stauning, Th. 21
 Stausholm, Finn 63,73
 Steenberg, Henry, sølvsmed 103
 Store Kro 155,156,177,178,185; se også Hotel
 Lyngby
 Storeholm 119,139,140
 Strandgaard, Anna 181
 Strandgaard, Christian 73
 Strandvejen 43
 Struwe, Søren 73
 Svendsen, Freddy 73
 Swane, Leo 177
 Taarbæk 159
 Taarbæk Kirke 159
 Tamperlauget 178-79,180
 Teglers, Torben 180
 Tehuset: se Schweizerhuset
 Thomsen, Jørgen 41
 Thyssen, A.D. 166
 Thyssens Skole 166
 Tølløse, Jeppe 73
 Tønsberg, Jeppe 117,136, 151
 Trebbien, Ewald 39,53,56,60
 Troels-Smith, J. 139
 Tutein, Peter 174
 Unionkul A/S 175
 Vangede 177

Navneregister

Virum 120,125,177
Wahlstrøm, Frantz 13
Wichmann, Henrik 68,74-116 passim,122,161
Willumsen, J. F. 86,117
Wincentzen, Ib 71
Wulff, Marie, g. Jensen 114
Århus Bicycle Club 3

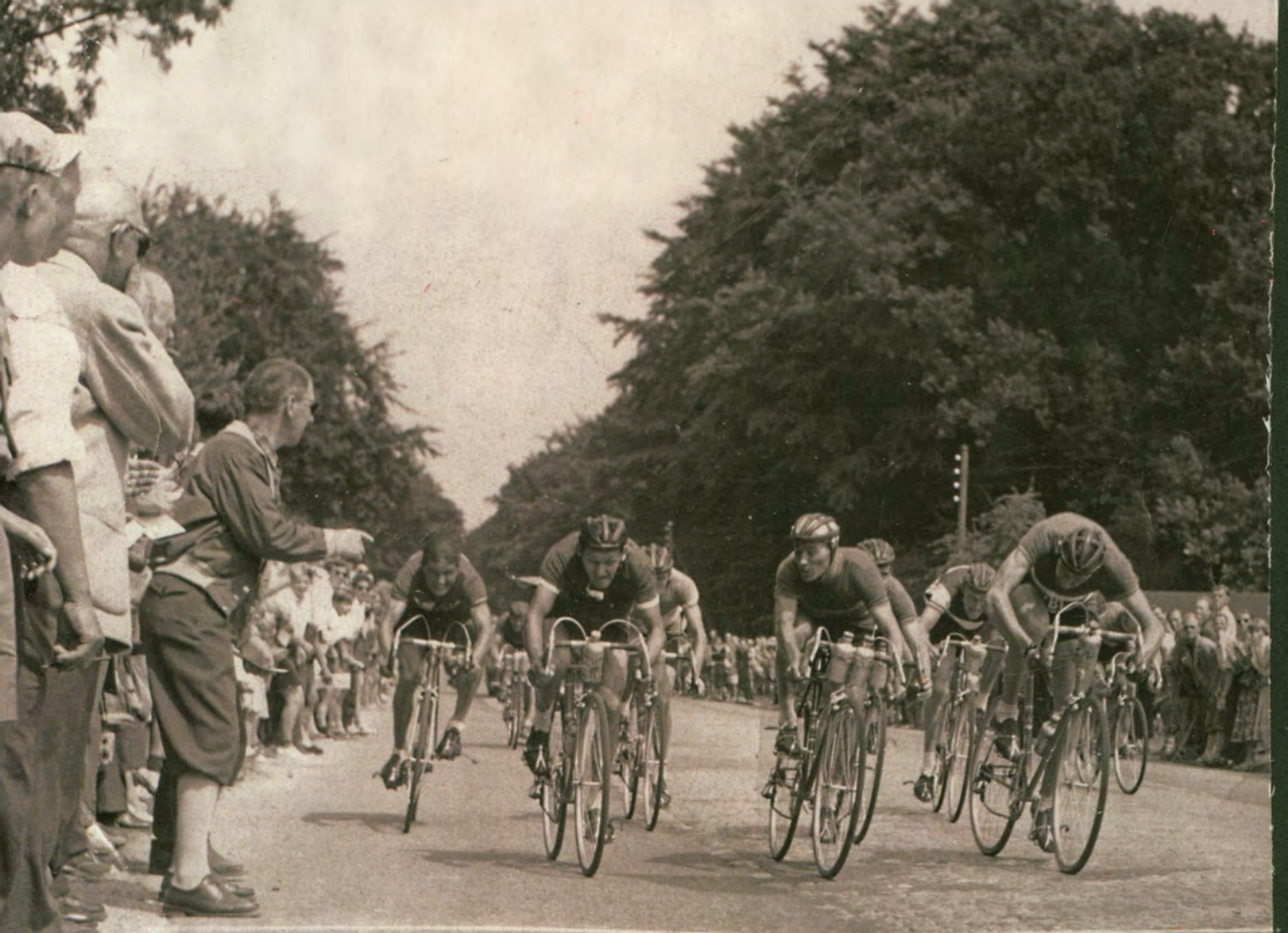
*Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune*

Bestyrelsen i 2016:

Direktør Vagn Andersen
Dommer Hanne Ekstrand
Ingeniør Niels G. S. Friderichsen,
næstformand
Arkivar cand.mag. Karen Hjorth, formand
Direktør Bjarne Jespersen
Datanom Hanne Lise Jørgensen
Skoleleder Jørgen Reedtz
Revisor Ole Poulsen, kasserer
Advokat Uffe Thorlacius
Fhv. stadsarkivar Jeppe Tønsberg PhD
Fhv. borgmester Rolf Aagaard-Svendsen PhD

Selskabets adresse:

Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv
Frieboeshvile
Lyngby Hovedgade 2
2800 Lyngby
Telefon 4588 4383
Telefax 4588 8627
E-mail: stadsarkivet@ltk.dk

LYNGBY-BOGEN 2016
UDGIVET AF HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE
ISBN 978-87-87298-04-9

9 788787 298049